

Siida ja siiddastallan

*Å være en siida – om forholdet mellom siidatradisjoner og videreføringen
av siidasystemet / Being siida – on the relationship between siida
tradition and continuation of the siida system*

—
Mikkel Nils Sara

Avhandling levert for graden Philosophiae Doctor – Desember 2013

Siida ja siiddastallan

**Å være en siida – om forholdet mellom siidatradisjoner og videreføringen
av siidasystemet**

**Being siida – on the relationship between siida tradition and continuation of
the siida system**

Avhandling levert for graden Philosophiae Doctor/

A dissertation for the degree of

Philosophiae Doctor

Mikkel Nils Sara

Desember 2013/December 2013

Innhold

Čállosa huksehus	3
The structure of the thesis	3
Avhandlingens struktur	4
Giitosat	5
Acknowledgement	6
Takkeord	7
Čoahkkáigeassu	9
Abstract	10
Kort sammenfatning	11
Innledning	13
Bakgrunn	17
Siidaen i litteratur og forskning	27
Gamle veidesiidaer	28
Overgang til reinnomadismen	33
Studier av siidaer i samtid	38
Forskning og utredning om rein og reindrift	43
Forskningsspørsmålet: Siidakontinuiteten	48
Teoretisk og metodisk tilnærming til siidaen	53
Mot forståelsen av siida som en sosial-økologisk enhet	53
Metode som redskap tilpasset forskningsspørsmål og analyse	60
Utgangspunktet i egen forkunnskap og ulike fagdisipliners tilnærming til siida eller reindrift	66
Litteratur, kilder og samtaler om siida og siiddastallan	70
Forståelse av siidaen gjennom dens egne begreper	76

Artikkelsammendrag	83
Siida and Traditional Sámi Reindeer Herding Knowledge	84
Mainna lágiin galget siiddat joatkahuvvat? Siidda sulladallama gažaldagat	89
Land Usage and Siida Autonomy	93
Avsluttende kommentarer	97
Referanser	101
Artikler	109

Čállosa huksehus

Dán čállosis vuosttaš oasi dahká dárogielat láidehus. Nuppi oasi dahket guokte engelasgillii almmuhuvvon artihkkala ja okta sámegillii almmuhuvvon artihkkala. Sámegillii almmuhuvvon artihkal lea dán čoakkáldahkii maiddá jorgaluvvon engelasgillii. Dárogiella oktan engelasgielain addá vejolašvuoda čadačuovvu lohkamii. Dán giellaválljema leat váikkuhan universitehta ja áigečállagiid giellamáhttu ja giellaválljen ja maiddá dobbelet ja viidát lohkiid oliheami beroštupmi.

Badjesámi siiddastallama váikkuhit ja birastahttet dán áiggi sihke alldeset siskkáldas, riikka almmolašvuoda ja riikkaid gaskasaš almmolašvuoda sáгат ja mearráduusat. Livččii muhtumiid mielas soaitán heivvolaš oazžut buot osiid dán barggus jorgaluvvot buot dán golmma gillii, dehe ankke sámegillii. Jorgalanbarggu várit leat gáržžidan dan vejolašvuoda. Barggadettiin dáinna čállosiin lea čálli muđui sámegillii almmuhan muhtun oasi vuodđomateriálas girjjážin ovdalaš siiddaid, siiddastallama ja maiddá árbevirolaš máhtuid birra.

The structure of the thesis

The dissertation consists of an introductory part 1 written in Norwegian, and part 2 consisting of published articles, two published in English and one in Sámi. The article which is published in Sámi is translated into English for use here. A combination of Norwegian and English allows for continuous reading of the thesis. This language choice depends on the university's and journals' language use, and also on the intention to broaden the readership.

Today the running of the reindeer siida is surrounded and influenced by various accounts and decisions both within siida system and at national and international level. Some would probably argue that all material should be translated into all three languages, or at least to Sámi. This however has been

limited by the resources allocated for translation work. Some of the source material on earlier siidas and on traditional Sámi reindeer herding knowledge has on the other hand been published in Sámi at an earlier stage of the work.

Avhandlingens struktur

Avhandlingen består av en introduserende del 1 skrevet på norsk, og en del 2 med publiserte artikler, to publisert på engelsk og én på samisk. Artikkelen som er publisert på samisk, er oversatt til engelsk for bruk i foreliggende artikkelsamling. Kombinasjon av norsk og engelsk gir mulighet for sammenhengende lesning av avhandlingen. Dette er et språkvalg som henger sammen med universitetets og tidsskriftenes språkbeherskelse eller språkvalg, og videre med intensjonen om å nå en videre leserkrets.

Nå er det slik at reindriftssamenes siidautøvelse omgis og påvirkes av ulike framstillinger og beslutninger både innad i siidasystemet og på nasjonalt og internasjonalt nivå. Noen vil antakelig mene at alt materiale burde vært oversatt til alle tre språk, eller i alle fall til samisk. Det er et arbeid som er blitt begrenset av ressurser avsatt til oversettelsesarbeid. Under arbeidet med avhandlingen er på den annen side en del av grunnmaterialet, delvis om tidligere siidaer og delvis om tradisjonell reindriftssamisk kunnskap, publisert på samisk.

Giitosat

Dás ii leat nu álki dadjat goas ja movt dát mu doavttergrádaprošeakta veaddjái vejolažžan ja deatalažžan ja goas dat rievtti mielde álggahuvvui. Dása lea gullan veahážiid mielde ja gaskkalduvvamiin oahppat sihke boazobargguid ja teorehtalaš bargovugiid, ja das de oaidnit manne fertešii ja movt galggašii goallstit dieid goabatlágán dieđuid ja máhtuid oktii. Dál go lean buvttahan dan muddui mas dal čuovvovaš bargu lea, lean diláiduvvan muittašit ankke dáid manemus jagiid vássán dilálašvuodaid mat leat buvttahan mu dán rádjái.

Ovddemusat jurddahan dan buori go mus lea čadat leamaš vejolašvuolta sirddášit iešguđet ságaid ja vásuid birrasiid gaskka. Mu bargosadji, Sámi Allaskuvla, lea dadjat guovdu oallut boazosiiddaid, ja das lea leamaš oanegaska loaidat sámi boazoságaid olámuddui. Nuppi dáfus lea Sámi Allaskuvla boazodoallooahpuidis bokte leahkastan uvssaidis sámi boazovázziide ja badjenuoraide, ja nu leat alldeset vásihusat ja dieđut beassan márihit sisa ja jábáiduhtán áhahusa oahppo- ja sáhkabirrasa. Dasto lea mus leamaš dat lihkku ahte doaimmahettiin dán barggu lean beassan leat fárus Ealát-prošeavtta oallut fágalaš deaivvadeamiin ja ságastallamiin. Dakko lean beassan oahpásnuvvat dán prošeavtta mánggasuorat ja maiddái guhkilmas bargoguimmiid ságaide, ja das maiddái ankke muhtun oassái máilmmi áibmadas vuvddiid ja duoddariid boazoálbmogiid áššiin.

Doavttergrádabargu lea čadahuvvon Tromssa Universitehta oahpuid ja bagadallama olis. Giitu mu bagadallái Ragnar Nielsenii su gierdivaš veahki ovddas čorgadin ja čoahkis doallat bargguidan.

Dađistaga čállináigovaš geazadeamis leat beaivválaš bargoguoimmit Sámi Allaskuvllas leamaš buorren doarjjan sullasaš doaimmaideasetguin ja ságaideasetguin. Dat leat Inger Marie Gaup Eira, Ellen Inga Turi, Svein D. Mathiesen ja Ole Henrik Magga erenoamážit Ealát-prošeavtta olis, Mathis Bongo erenoamážit Sajo-oahpuid hutkama ja čadaheami olis ja Nils Oskal

guhkit áiggi ovttasbarggu olis. Earemuđui leat boazo- ja siidaságaid birrasis ja maddái dutkan- ja oahpahusságaid birrasis oallugat geat leat muittustan.

De dasto vel bohtet jurdagii dat barggut mat dutkama ja čállima barggadettiinan leat doaimmahuvvon ruovttustan ja siiddastan, muhto mat mu dihte livčče orron beallemuttus dehe dagakeahtta. Danne gullá dása muitit bearrašan nai liigenodiid dien bealis eallimisttán.

Acknowledgement

It is not easy to say when and how my PhD project came to be something possible and important, and thus when it really started. It all consists in a gradual and alternating learning of both reindeer herding and a theoretical approach to this field. This also included the challenge of getting a sense of why and how to link these different forms of knowledge together. Now I have got as far as the completion of the work. Time has come to think back on what has brought me to where I am.

First and foremost, I have been in the fortunate situation that I have been able to continuously alternate between different environments with their specific talks and actions. My place of work, Sámi University College, is located almost in the heart of many surrounding siida communities. There have been just a few steps into ongoing talks about reindeer and herding conditions at present. Conversely, Sámi University College has by offering courses in reindeer husbandry opened its doors to reindeer husbandry youth and practitioners, and by that their experience and knowledge have been allowed to come into and make their contribution to the institution's ongoing processes of learning and discussions. Moreover I have benefited from being in position to participate in seminars and discussions organized and brought to life as part of the Ealát-project. Through this project's wide-ranging network, I have had the opportunity to become familiar with different approaches to issues of importance for reindeer

husbandry, and also to meet representatives of reindeer herders from different circumpolar regions.

The Ph.D. work has been carried out at the University of Tromsø. I wish to thank my supervisor Ragnar Nielsen for his patient and helpful support to get my work completed.

My colleagues at the Sámi University College have been a great support for my preparatory, first steps to get something down on paper, simply by letting me gain insight in their research projects and take part in their discussions: Inger Marie Gaup Eira, Ellen Inga Turi, Svein D. Mathiesen and Ole Henrik Magga particularly in connection with the Ealát project, Mathis Bongo in connection with preparation and implementation of courses designed for reindeer herding practitioners and Nils Oskal in connection with our cooperation over time. And there are many others, besides of them mentioned here, whom I recall when thinking of talks about reindeer and siidas and discussions focused on issues related to research and education.

Finally I wish to thank my family members, who have undertaken additional work and commitments at home and in the siida during my work on the thesis. These are things that for my part probably had remained undone or poorly performed.

Takkeord

Det er ikke enkelt å si når og hvordan mitt doktorgradsprosjekt kom til som noe som var mulig og viktig, og således når det egentlig startet. Det hele har bestått i en gradvis og vekselvis læring av både arbeid med rein og en teoretisk tilnærming til dette feltet, og videre å danne seg et bilde av hvorfor og hvordan knytte disse ulike kunnskapsformene sammen. Nå når jeg har kommet så langt som til det fullførelsen av arbeidet står for, er anledningen kommet til å tenke tilbake på det som har brakt meg dit jeg er.

Først og fremst tenker jeg på det gode ved at jeg hele tiden har hatt mulighet til å skifte mellom ulike miljø med sine spesifikke samtaler og gjøremål. Min arbeidsplass, Samisk Høgskole, er plassert så å si i hjertet av mange siidasamfunn, og det har vært enkelt å tre ut i omgivelser med stadig pågående samtaler om rein og forhold i arbeidet med rein. Omvendt har Samisk Høgskole med sine studietilbud i reindriftingsfag åpnet dørene for reindriftingsungdom og øvrige reindriftingsutøvere, og deres erfaringer og kunnskap har fått strømme inn og berike institusjonens lærings- og samtalemiljø. Så har jeg også vært i den heldige situasjon at jeg har fått delta i Ealát-prosjektets faglige seminarer og diskusjoner. Gjennom dets vidtspennende nettverk har jeg fått anledning til å bli kjent med mange ulike faglige tilnærminger til forhold som har betydning for reindriften, og også med representanter for ulike reindriftingsfolk fra mange nordlige områder.

Doktorgradsarbeidet er gjennomført i tilknytning til programmer og veiledning ved Universitetet i Tromsø. Takk til min veileder Ragnar Nielsen for hans tålmodige og velvillige støtte for å få arbeidet mitt fullført.

Under mine forberedende ansatser til å få noe ned på papiret har mine kolleger ved Samisk Høgskole vært til stor støtte med sine parallelle studier og diskusjoner. Inger Marie Gaup Eira, Ellen Inga Turi, Svein D. Mathiesen ja Ole Henrik Magga spesielt i tilknytning til Ealát-prosjektet, Mathis Bongo spesielt i tilknytning til utarbeidelse og gjennomføring av studietilbud for reindriftingsutøvere og Nils Oskal i tilknytning til vårt samarbeid over lang tid. Forøvrig tenker jeg på de mange andre i miljøer der samtale har dreid seg om rein og siidaer, og der samtaler og diskusjoner har dreid seg om spørsmål som angår forskning og studietilbud.

Endelig dreier tankene seg mot arbeid og forpliktelser som under mitt arbeid med avhandlingen er blitt utført hjemme og i siidaen av min familie, og som for min del sannsynligvis hadde forblitt ugjort eller slett utført.

Čoahkkáigeassu

Siidadoaba lea oahpis miehtá Sámi. Siiddat leat leamaš juo nu áigá go mii oba diehtit. Dat siiddat mat leat buolvvas bulvii doalahuvvon otnáži birgejumi ja eallinlági vuodđun, lea dat siiddat main boazoealut dahket siiddastallama. Dát siidavierut lea leamaš eallevaččat gitta otná rádjái, Norgga bealde erenoamážit Guovdageainnus ja Kárašjogas. Dat dattege ain almmolašvuodas cahket duvdahuvvan dilis, girjjálašvuoda dološ nuortalaš siiddaid ja boazodoallolága hálddahaslaš meannudeami gaskkas. Nuortalaš siiddaid čavga organiserema ja bivdosiiddaid biedganeami govat leat jávkadan ovdalaš ja dálá siiddaid čanastagaid ja dagahan vel dan ipmárdusa ahte siidavuogádat ii leat šat doaimmas. Boazodoallolágaiguin fas lea ásahuvvon ja ovddiduvvon boazoguohtundistriktavuogádat dasa buohta. Maŋnel go 2007 boazodoallolágain siida vuodđojurdagis dohkkehuvvui leat buorin ieš sadjásis, leat aŋkke boazoguohtundistriktavuogádaga vuolggahan áššečoavdimušat ja hálddahaslaš doaibmavuogit beassan báidnit vugiid mainna lágiin ipmirdišgoahtit siidavuogádaga.

Jus galgat máhttit fastain árvvosmuhttit siida ja siidavuogádaga, de eat sáhte garvit bargamuša geaži gávdnat dain čanastagain mat leat doalahan siiddaid áiggiid čađa. Das ii leat earágo vuodđun atnit siidavuogádaga iežas doahpágiid, ipmárdusvugiid ja vuoruhemiid. Dálá dilis ovddemussan fertet lavdit ja ovdan bidjat siiddaid oktasaš doabageavaheami ja árbevirolaš máhtu eallogohkkema birra, muhto maiddái geahččalit čalbmat ipmárdusvugiid mat leat dagolaš siiddastallama duohken. Earret eará lea dás vejolaš oidnosii dahkat siiddastallama ja eatnamiid gaskavuoda meriid ja heivehusaid, ja nu maiddái siiddaid gaskavuoda gažaldagaid ja čilgejumi dárbbuid das go galgat bargagoahtit fastain árvvosmuhttit siidavuogádaga. Siiddaid ravdameriid čilgejumi lea leamaš boazoeaiggádiid ja almmolaš hálddahas deaivvadeami sáhkafáddán, deaivvadeapmi mas dán rádjái eai leat adnon siiddaid árbevirolaš máhtut ja jurddavuogit sáhkavuodđun. Čállagiin maid dás bijan ovdan,

guorahalan ovdamearkkaid das maid sápmelaččat leat árbevirolaččat didoštan ja vugiid beassat siiddaid lagabuidda alldeset doahpagiid ja doaibmavugiid bokte. Dáid čállagiid lean jurddahan lohkaššan sihke siiddaid olbmuide ja earáide. Nugo guodoheaddjit bissot ealloravddain, de dáid tevsttaid guorahallamat nai bissot siidaravddaid didošteapmin, eaige mana guđege siidda sisa.

Abstract

The concept of siida is well-known throughout the Sápmi. Far back in time there have been local Sámi communities called siidas. Siidas having reindeer herding as their unifying element are today the only ones representing a continuous practice of traditional siida livelihood and way of life. They represent an ongoing siida tradition up to now, especially the siidas in Guovdageaidnu and Kárašjohka in Norway, i.e. in the region where the present research has been carried out. This tradition, however, still lives under pressure from the representation of the eastern siidas in literature on the one side and the administrative way of practicing the Reindeer Husbandry Act on the other side. The image of a stable organization in the eastern siidas and the end of the hunting siidas has veiled the connecting lines between the past and present siidas and also led to an understanding of the siida system as non-existent. On the other hand, legislation on reindeer husbandry has led to construction and development of an alternate organization, the Reindeer Herding District system. The new Reindeer Husbandry Act now has acknowledged the siida as a basic unit, but issues and governing practices originating from the reindeer herding district system have still been allowed to shape the approach to the siida system.

The process towards rehabilitation of siidas and the siida system contains no ways round the method of picking up the connecting lines between past and present siidas and taking them as our starting points. This implies taking the siida system's own concepts, premises of thought and priorities as our starting point. Today it means primarily to extract and present the siidas' shared concepts

and traditional herding knowledge, but also to look towards the traditional world view behind the siida practices. This provides, among other things, a basis to elucidate settings and adaptation in the relationship between siida and its natural surroundings, and also issues and ways of settling different matters in the process of rehabilitation of the siida system. Determination of outer limits for reindeer herding districts and siidas has been a thematic meeting point between reindeer herders and government. So far these meetings have not taken the siidas traditional knowledge and ways of thinking as their primary starting point and focus of attention. The present research examines examples of traditional Sámi beliefs and ways to approach siidas based on their own concepts and practices. These texts are meant to be read by both siida members and others. As the reindeer herder primarily relates to the edges of the herd, likewise these texts relate to important aspects of all siidas and not to the inner life of any specific siida.

Kort sammenfatning

Begrepet siida er kjent over hele Sápmi. Så langt tilbake i tid vi kan vite, har siidaer vært der som noe som vi kan forstå som samiske lokalsamfunn. Det som i dag gjenstår av videreførte næringsutøvende og levemåtepraktiserende siidaer, er siidaer som har arbeidet med reinflokker som sitt sammenbindende element. Denne siidatradisjonen har vært levende frem til i dag spesielt i Kautokeino- og Karasjokområdet i Norge, det vil si i det området hvor det foreliggende studiet er gjort. Imidlertid lever den fortsatt i krysspresset mellom representasjonen av tidligere østlige siidaer i litteraturen og den forvaltningsmessige praktisering av reindriftsloven. Bildet av en fasttømret organisering i de østlige siidaer og opphør av de såkalte veidesiidaene har usynliggjort forbindelseslinjene mellom tidligere og dagens siidaer og også ført til oppfattelse av siidasystemet som ikke-eksisterende. Reindriftslovgivningen har på sin side skapt og utviklet et alternativt reinbeitedistriktssystem. Etter at siidaen i prinsippet ble anerkjent ved reindriftsloven av 2007, har

problemstillinger og forvaltningspraksis med opphav i reinbeitedistriktssystemet allikevel fått lov til å prege tilnærmingen til siidasystemet.

For å kunne rehabilitere siidaer og siidasystemet er det ingen veg utenom å plukke opp og ta utgangspunkt i forbindelseslinjene som ligger i videreføringen av siidaer gjennom tidene. Det går ut på å ta utgangspunkt i siidasystemets egne begreper, forståelsesformer og prioriteringer. I dag dreier det seg først og fremst om å ekstrahere og fremlegge siidaers felles begrepsbruk og tradisjonelle kunnskaper i arbeidet med reinflokker, men også å rette blikket mot tradisjonelle anskuelsesformer som ligger bak praksisene i siidautøvelsen. Blant annet ligger i dette et grunnlag for å synliggjøre settinger og tilpasning i forholdet mellom siidautøvelsen og dens naturgitte omgivelser, og også problemstillinger og sider ved avklaring av forhold mellom siidaer i prosessen mot rehabilitering av siidasystemet. Fastsettelse av ytre rammer for reinbeitedistrikter og siidaer har tematisk sett vært et møtepunkt mellom reineierne og offentlig forvaltning, et møte som så langt ikke har hatt siidaers tradisjonelle kunnskaper og tenkemåter som sitt utgangspunkt og sentrum for oppmerksomhet. Det foreliggende studiet tar for seg eksempler på tradisjonell samisk livsanskuelse og måter å nærme seg siidaer ut fra deres egne begreper og praksiser. Som reingjeteren forholder seg til kantene av flokken så forholder disse tekstene seg til betydningsfulle aspekter av siidaer generelt og ikke til det indre liv i noen spesifikk siida.

Innledning

I samisk dagligtale er *siida* et vanlig og ofte brukt ord. Betydningsinnholdet av ordet kan nok i dag variere noe alt ettersom hvem som bruker det og i hvilken sammenheng. Imidlertid viser alle de noe eldre ordbøker at betydningen *hjem, hjemsted, samisk bygd eller nomadisk sammenslutning* går igjen i alle samiske dialekter eller språk.¹ I dag vil betydningen hjem/hjemsted bli oppfattet som arkaisk spesielt i bygder hvor samisk språk er dominerende i dagligtale hos den yngre generasjonen. I stedet har man i de ulike dialekter eller språk svært mange varianter av samiske ord for hjem i betydningen det stedet der man bor. Her har ordet *ruoktu* for hjem etter hvert blitt dominerende i nordsamisk språkopplæring og daglig språkbruk, et ord som i ulike ordsammensetninger og i illativisk form også kan forstås i betydningen *tilbake*. I Kautokeino har ordet *ruoktu* tidligere vært brukt som motsetning til opphold eller arbeid ved reinflokken ute i marken.²

Mens det altså har bredt seg en oppfatning om bruk av ordet *siida* om hjemplass og av ordsammensetningen *siidaguoibmi* om nabo eller sambygding som foreldet, har det samtidig vært en trend til å bruke ordet *siida* i navnsetting av nye virksomheter eller lag. Navnet opptrer da som et symbol på eller signal om innhold av eller vilje til å ta vare på eller revitalisere samiske tradisjoner i en ny virkelighet, men er altså ingen *siida* i tradisjonell forstand. I denne sammenhengen kan vi se bruken og forståelsen av ordet *siida* som kontinuitet så vel som brudd med tradisjonen. Det kan trekkes noen paralleller med begrepet og gjenstanden *náhppi*³, som filosofen Nils Oskal⁴ har brukt som eksempel i en drøfting av samisk brukskunst og estetisk autonomi. Som den nye, rene duodji-gjenstanden *náhppi* har frigjort seg fra melkebruksøkonomi, har denne nye virksomhetsenheten *siida* frigjort seg fra tidligere samisk

¹ Sml. Mankers gjennomgang av begrepet *siida*, 1953: 13-17

² Sml. *ruok'to* hos K.Nielsen og Næsheim 1979: Lappisk (samisk) ordbok, bind III.

³ En bolle lagd av rikule og tidligere brukt til å melke i av reindriftssamer.

⁴ Oskal 2004

næringsutøvelse, og «inngår i et nytt sosialt rom eller landskap.»⁵ Et viktig poeng hos Oskal, som også er relevant for siidaen, er at det er problematisk å skille mellom tradisjonell *náhppi* og samtidens *náhppi* med hensyn til kunstnerisk frihet eller selvstendighet. Således kan man også si at det ikke er grunnlag for å anta at tidligere, tradisjonelle siidaers ledere og medlemmer ikke hadde mulighet til å forme siidaen eller siidautøvelsen på grunnlag av frie, selvstendige vurderinger.

I språkmiljøer med innslag av reindriftsutøvende samer, er ordet *siida* i dag først og fremst forstått som nomadisk sammenslutning der reindriftsutøvelse utgjør en vesentlig del av næringsgrunnlaget og setter rammene for gruppen og dens tilstedeværelse og flyttinger. Det forhold at det meste dreier seg om tradisjonelle næringstilpasninger og at man dessuten kan vise til suksesjon fra generasjon til generasjon, gjør at kontinuiteten trer frem og sammenslutningene blir å betrakte som tradisjonelle siidaer eller avleggere av sådanne. På den annen side er disse siidaene langt fra iøynefallende selv for folk som kommer til eller bor i bygder med betydelig innslag av reindriftsutøvelse, slike som Guovdageaidnu og Kárášjohka. Utad virker disse siidaene usynlige, noe som Jens-Ivar Nergård har merket seg gjennom sine studier av samisk kunnskapstradisjon: «Siidaens arena er ikke bygdesamfunnets. I bygdebyen eksisterer siidaen stort sett usynlig selv om mange av bygdas folk vet mye om reindrift.»⁶ For medlemmer av ulike siidaer ses likevel siidaene i bygda ved deres kjennskap til siidatilhørigheten til personer som er i bygda til ulik tid. Til dels aktiveres også siidaene i de mange mer eller mindre tilfeldige møtene her, såsom gjennom informasjonsutveksling, samtaler om spesifikke eller mer generelle siidasaker eller kanskje inngåelse av uformelle avtaler vedrørende gjennomføring av avgrensede, praktiske arbeidsoppgaver. Således er de tradisjonelle siidaene til stede også i bygdene på et vis, selv om det ikke skiltes med disse der. Kommer man ut i feltet, vil siidaene tre tydeligere frem med

⁵ Ibid.:70

⁶ Nergård 2006: 71

bosteder, anlegg, veier og spor, tilstedeværelse av folk og ansamlinger av rein i større eller mindre grad. Likevel kreves det god lokalkunnskap for å vite på hvilke siidas område en er inne på fordi siidaområdene strekker seg langt bortenfor synlige innretninger og siidaens samlingssteder.

Reindrift er et begrep som ofte brukes i tematisering av en tradisjonell samisk næring som så visst er en vesentlig del av siidaen, men er også et begrep som like ofte kan skygge for siidaen. Reindrift er et begrep som vanskelig kan ses å ha sitt utspring fra siidasammenhenger, og ordet *boazodoallu*, som svarer til det norske ordet reindrift, brukes selv ikke i dag i ordinære siidasamtaler. Symptomatisk nok er ikke ordet *boazodoallu* å finne i eldre oppslagsverk⁷, og man har her heller ikke de mange ordavledninger og ordsammensetninger, som for øvrig karakteriserer samiske ord av sentral begrepsmessig betydning (eksempelvis ordet *siida*). Begrepet reindrift, og dets direkte oversettelse *boazodoallu*⁸, anvendes i dag fortrinnsvis i tilknytning til lovgivning, offentlig forvaltning og næringspolitikk, dvs. i overensstemmelse med en sektoriell tilnærming til det samiske samfunnet. Denne tilnærmingen knyttes videre an til kartoversikter over og statistikk organisert etter de administrativt forordnede reinbeitedistrikter. Slik sett har siidaene forblitt usynlige også i det offisielle bildet av samisk næringsutøvelse så vel som samiske lokalsamfunn. Den interne forståelsen av denne samme virkeligheten med å arbeide med og leve av rein er derimot mer i overensstemmelse med Robert Paines⁹ distinksjon mellom *herding* og *husbandry*. Det første forstås som arbeid med reinflokker, dvs. arbeid relatert til dyrenes liv, overlevelse og samling i stabile flokkenheter. I samisk sammenheng blir dette ofte vist til som *siiddastallan* (en verbalsubstantivisk avledning av ordet *siida* og dermed en direkte henvisning til denne). Det andre forstås som *birgenláhki* og *báikedoallu*, en næringstilpasning som inkluderer

⁷ Ordet forekommer i andre del av Supplement til Konrad Nielsens ordbøker, utgitt i 1962 og skrevet av Hans J. Henriksen og Asbjørn Næsheim i fellesskap, og da som synonym til *boazoealáhus*. Til dette kan tilføyes at i Guovdageaidnu og Kárášjohka er ordet bare blitt brukt i sammensetningen *ealáhusláhki* = levevei eller næringstilpasning.

⁸ Doallu = underhold, ansvar for å bekoste.

⁹ Paine 1994: 20

både rein og annen ressursutnyttelse og som hører til den husholdsøkonomiske og private sfære. Det er selvsagt forbindelseslinjer og også former for gjensidig avhengighet mellom arbeid med reinflokker og utnyttelse av enkeltrein, men den ene delen forvaltes altså på det kollektive siidanivået og den andre på husholdssammenslutningens og/eller det private nivå. Mitt hovedfokus er på arbeidet med reinflokker eller det man kan forstå som den kollektive delen av næringsutøvelsen. I reindriftssamisk sammenheng kunne man uttrykke det som fokus på *siiddastallan*. Det forhold at i alle fall det vesentligste ved *siiddastallan* kan oppfattes som reindrift har sammenheng med at siidaene gjennom lang tid alle har hatt arbeidet med reinflokken som den hovedsakelige kollektive virksomheten eller det vesentlige limet i siidaen. Det må likevel bemerkes at dette ikke må forstås dithen at ulike siidaer ikke har hatt eller i fremtiden ikke vil kunne tenkes å organisere andre typer kollektive virksomheter eller aktiviteter for sin del.

Reindrift er altså et vidt begrep som strekker seg over ulike typer utnyttelse av reinen og ulike driftsformer som i det store og hele er pastoralistiske, men som i dag også innbefatter driftsform med trekk av ranching og stor grad av foring, noe som kanskje mest karakteriserer den finske reindriften. Så kan man snakke om samisk reindrift, eller kanskje til og med samisk reindrift i Norge, men heller ikke det er noe presist begrep til bruk i analytiske sammenhenger. I dette forskningsprosjektet ligger fokuset på *siiddastallan*, noe som jeg i norskspråklig sammenheng vil kalle siidareindrift, m.a.o. den delen av reindriftnutøvelsen som de tradisjonelle samiske *siidaene* har stått for. I engelskspråklig sammenheng har jeg holdt meg til begrepet *reindeer herding* eller *Sámi reindeer herding*.

Bakgrunn

I Reindriftsloven av 15. juni 2007 er det innarbeidet bestemmelser som inkluderer siidaen i styringen og forvaltningen av og tilnærmingen til interne forhold i reindriften. Bestemmelsene skal dekke den samiske reindriften i hele Norge, hvilket forutsetter en krevende balansegang i utforming av regler som skal passe for ulike driftsformer og grader av utvikling henimot konformitet med tidligere reindriftslovers organisering av reindriften i reinbeitedistrikter. Den største dissonansen mellom reinbeitedistriktssystemet og siidasystemet finner en nok i de sentrale reindriftsområdene i Finnmark, nemlig i Guovdageaidnu og Kárášjohka, og det er sannsynligvis også her praktiseringen av loven vil bli satt på de største prøvene.

I reindriftpolitisk og offentlig forvaltningsmessig sammenheng aktualiseres siidaen for alvor i begynnelsen av 1990-tallet. Bakgrunnen er todelt: På den ene siden har vi voksende reinflokker. En betydelig reintallsøkning gjennom 1980-tallet¹⁰, og spesielt i de årlig førstflyttende siidaer inn i høst- og vinterområdene i de såkalte fellesbeitedistriktene i Indre-Finnmark, medfører at de hurtigst voksende siidaer (mht. reinflokk) gjennom sine flytte- og voktestrategier utfordrer den tradisjonelle siidaordningen hva gjelder fordelingen av vinterhalvårsbeitene. Den totale reintallsøkningen påkaller også offentlig oppmerksomhet, og den har siden jevnlig vært et sentralt tema i reindriftpolitiske sammenhenger. På den andre siden har vi utviklingen innenfor folkeretten og nasjonal rett. Denne utviklingen, bl.a. Norges tilslutning til ILO konvensjon nr. 169 og innføringen av § 110 i Grunnloven, innebærer at tradisjonell samisk næringsutøvelse forutsettes å ha et effektivt rettsvern, noe den tidligere reindriftslovgivning ikke gir. I Stortingsmelding nr. 28 (1991-92) settes søkelyset bl.a. på behovet for et styrket arealvern for reindriften¹¹. Som en

¹⁰ Det offisielle reintallet i Finnmark økte fra 118 400 i 1980 til 200 300 i 1989. Det inkluderer en nominell økning i 1984 på ca. 10%, da det i forbindelse med endring av likningsmåte ble gitt anledning for reieiere til å korrigere det tidligere oppgitte reintall uten at det ga skattemessige konsekvenser. Jfr. St.meld. nr. 28 (1991-92): 35, Sara 1990: 193

¹¹ St. meld. nr. 28 (1991-92): 103-104

«løsning av problemene med overbeiting» foreslås det videre en større gjennomgang av distriktsinndelingen i Finnmark, og i den forbindelse sies om inndelingen av fellesbeiteområdene at den «må også ta hensyn til tidligere fordelingsmønstre og bruk av områdene.»¹² Det gis imidlertid ingen henvisning til eller omtale av siidasystemet. I 1994 forelå en gjennomgang av distriktsinndelingen og forslag til ny distriktsinndeling i Finnmark,¹³ også det uten at siidasystemet og siidaen som rettsbærer nevnes og omtales. Ved en lovendring i 1996 innføres imidlertid begrepet *siida* i lovgivningssammenheng, og det åpnes for at det kan foretas inndeling av reinbeitedistrikt i beitesoner for bestemte siidaer *eller* driftsenheter.¹⁴ Bestemmelsen er begrunnet med at *siida* er et viktig begrep i den tradisjonelle organiseringen av det samiske samfunn og at begrepet vil underlette forvaltningsmessig organisering av særskilt stordistrikter slik disse fremkommer i forslaget til ny distriktsinndeling i Finnmark.¹⁵ Bak bestemmelsen ligger det ingen avklart og entydig anerkjennelse av siidaers sedvanemessige rettigheter,¹⁶ siidaen synes å være mere å betrakte som et middel for å få reinbeitedistriktet til å fungere som en mer effektiv forvaltningsenhet. I det påfølgende arbeidet med å vedta ny distriktsinndeling trer siidasystemet klarere frem gjennom siidamedlemmenes og reindriftsorganisasjonenes innvendinger mot fremgangsmåten og det de anså som brudd med siidaers etablerte rettigheter. I senere rettsutredninger¹⁷ i forbindelse med ny distriktsinndeling slås det også fast at siidaers etablerte rettigheter danner skranker for myndighetenes frie rett til å regulere beitebruken. Det nye reindriftslovutvalget kommer også frem til at den sedvanemessige

¹² Ibid: 107

¹³ Sara, Hætta og Rushfeldt 1994

¹⁴ Driftsenhet er ikke et tradisjonelt reindriftssamisk begrep, men er innført ved Lov om reindrift av 1978 som »en reinjord som eies og drives av én ansvarlig leder, eller av ektefellene i fellesskap, når de begge eier rein i eget merke i hjorden. (...) En driftsenhet kan også omfatte rein som tilhører leders (ektefellenes) slektninger i rett opp- eller nedstigende linje og i første sidelinje til og med barn av søsken (...) Rein som tilhører flere personer eller familier som utøver reindrift i fellesskap, kan regnes som én driftsenhet hvis områdestyret samtykker (...)»

¹⁵ Ot.prp. nr. 28 (1994-95): 39

¹⁶ Ravna 2008: 372-374

¹⁷ Røstad Fløtten, Päiviö og Ravna (Reinbeiterettsutvalget for Vest-Finnmark) 2002

bruken må være utgangspunkt for distriktsinndeling og regulering innad i distriktet, og at fast bruk over tid vil ha etablert ulike bruksrettigheter for forskjellige grupper i et distrikt.¹⁸ Siidaens posisjon som rettsbærer og forvalter av bestemte områder ser ut til å være fastslått i prinsippet. Likevel har den rettslige avklaringen av konkrete siidagrenser og øvrige interne konfliktspørsmål stått i stampe. I 2012/13 er det i forvaltningsmessig praksis fortsatt reinbeitedistriktssystemet som rår, siidaene er ikke kommet nærmere en autonom forvaltning av egne avgrensede og rettslig beskyttede områder. Det rår i dag en tvilrådighet med hensyn til de nødvendige rettslige avklaringer som kan bunne seg dels i tvil om økonomisk evne til rettsprosesser, dels om rettsinstansers kompetanse i forhold til siidasaker og hvordan man skal gripe an kompleksiteten i reetableringen av et helt nettverk av siidaer og dels hvor langt man kan komme med formelle avtaler mellom siidaene. Det vil vise seg om det pågående arbeidet med bruksregler (jfr. § 57-60 i reindriftsloven) vil gi et nytt utgangspunkt for vurdering av behovet for rettslige skritt for å avklare siidagrenser eller øvrige rettsspørsmål knyttet til siidaen.

Reindriftslovutvalget har sett for seg først og fremst større reinbeitedistrikter, hvori inngår alle årstidsbeiter og flere siidaer.¹⁹ I Kárásjohka- og Guovdageaidnu-reindriften dreier det seg om klaser av siidaer som i alle fall på flyttelei kan ha overlappende områdebruk og derav felles interesser og oppgaver i forvaltningen av disse områdene. Det går vel seks år fra lovutvalgets forslag til endringer i reindriftsloven foreligger til loven blir vedtatt. Introdueringen av siidaen er nok et sakfelt som skaper usikkerhet i departementene. I alle fall opprettes det i 2005 en intern arbeidsgruppe som skal vurdere muligheten for å gjøre siidaen til det operative og juridiske styringsnivået i reindriftsloven, videre hvorvidt siidaen kan være et rettssubjekt i forhold til annet lovverk og endelig forholdet mellom reindriftsavtalens midler

¹⁸ NOU 2001:35: 74

¹⁹ Ibid.: 162-164

og siidaen som eventuell bærende enhet i reindriften.²⁰ Med andre ord kan dette forstås som et spørsmål hvorvidt siidaer kan få en rolle som paralleller til de eksisterende, mindre sommerbeitedistrikter og kanskje også inngå i en medforvaltningsmodell. Arbeidsgruppen konkluderer med at siidaen kan ha rettssubjektivitet i visse konkrete tilfeller, og at siidaen ved å ha en fast representant (sml. § 53 i reindriftsloven) «i større grad enn i dag vil ha rettslig handleevne.»²¹ Videre ser gruppen det som uaktuelt å gi siidaen offentligrettslig myndighet, men heller la den representere reieneierne overfor myndigheter og andre. Så langt dreier det seg om uproblematiske konstateringer fra et juridisk ståsted. Tilnærmingen til siidaen har imidlertid mange fallgruver. Gruppen har et for så vidt aktverdig utgangspunkt, nemlig at det bør «vise forsiktighet med å detaljregulere siidaens interne styring eller fastsette regler som bryter med siidaens rolle i den interne reindriften i dag, og med samisk kultur, tradisjon og rettsoppfatning.»²² Imidlertid kan man spørre seg om ikke lovforarbeidenes forutsetning om siida som «et fleksibelt og praktisk arbeidsfellesskap»²³ og som «fellesskap som er forholdsvis løst basert og normalt uten formell struktur»²⁴ reflekterer dels et unyansert bilde og dels siidaers manglende egentilpasning til en innflytelsessfære og styringsstruktur som de gjennom lang tid har vært holdt utenfor. Det kan således være fare for at myndighetene undergraver siidabeslutninger og reproducerer siidaers utenforskap med å forholde seg direkte til distrikter og siidaandeler (eller videreføringen av 1978-lovens driftsenhet) med hensyn til rettigheter og plikter av frykt for å påvirke siidaers antatt utpregede fleksibilitet og derav mangel på stabil identifiserbarhet angående styring og ledelse. Bestemmelsen om fastsettelse av øvre reintall for siidaen (§60 i reindriftsloven) er et eksempel på hvordan siidaen i utgangspunktet gis oppgaven med å utarbeide en reduksjonsplan, men i neste omgang reelt fratras en autonom beslutningsprosess ved en tilleggsbestemmelse

²⁰ Selvik et al. 2006

²¹ Ibid.: 35

²² Ibid.

²³ Ibid.

²⁴ Ot.prp. nr. 25 (2006-2007): kapittel 8.7 Siida

som skal gjelde hvis siidaen ikke blir enig. Tilleggsbestemmelsen, som går ut på at hver siidaandel pålegges en lik prosentmessig reduksjon av reintall, vil inngå som et vesentlig strategisk moment med hensyn til siidaens interne forhandlinger og mulighet til å komme til enighet. Det vil alltid kunne være siidaandeler som ser en fordel for seg i at tilleggsbestemmelsene tas i bruk. Et annet forhold dreier seg om forskrifter om tilskudd via reindriftsavtalen (og gjelder altså ikke utformingen av lovbestemmelsene direkte). Forannevnte arbeidsgruppe anser det ikke hensiktsmessig å yte siidaer egne tilskuddsmidler, men vil heller la distriktsenheten avgjøre eventuell fordeling av midler til siidaen. Gruppen ser her siidaen som et nytt ledd ved fordelingen og forvaltningen av midler. Hva som oppfattes som et nytt ledd vil imidlertid avhenge av posisjonen en ser det fra. I Kárášjoga oarjjabealli har noen av innvendingene fra siidamedlemmer mot forsøket med stordistrikt gått ut på at stordistriktet er et nytt fordyrende ledd på bekostning av siidaene.

Nå blir det til slutt slik som lovutvalget hadde foreslått, nemlig at man får en lovbestemmelse om at sommersiidaen skal avholde årsmøte, men møtet avgjør selv om det skal velges siidastyre eller kun en kontaktperson. Reintallet skal i utgangspunktet også fastsettes for den enkelte sommersiida, mens reintall for vintersiidaene kun skal fastsettes hvis det er særskilt påkrevet eller det foreligger krav om det. Så i alle fall for sommersiidaen legger loven til rette for at den ut fra egne vurderinger skal kunne etablere seg med styre, kasse og fond for å tydeliggjøre egen rettslige handleevne. Ordsammensetninger som sommersiida/vintersiida og lovdefinisjonen av siida som «en gruppe av reineiere som utøver reindrift i fellesskap på bestemte arealer» (§ 51) antyder aspekter av bevegelse så vel som fasthet i siidadannelser, med kanskje sommersiidaen som noe mer fast i formen enn vintersiidaen. I lovutvalgets utredning heter det imidlertid at sommersiida er «intet vanlig uttrykk»²⁵, og spørsmålet blir da hvordan noe som man ikke har et vanlig brukt ord for skulle være det som er

²⁵ NOU 2001:35: 171

fastere i formen. I utredningen fremgår det at sommersiida er en ordkonstruksjon som er brukt og definert i loven. Denne vrien forklares med at i Finnmark benyttes ikke begrepet *siida*, men *geasseorohat* på sommerbeite. I lovsammenheng skal nå ordet *siida* også benyttes for det finnmarkske begrepet *geasseorohat*. Utvalget har nok rett i at *geassesiida* (sommersiida) ikke er noe vanlig uttrykk, men det har mest sammenheng med at i omtale av konkrete siidaer brukes kun betegnelsen *siida* (egennavn + *siida*), ikke *geassesiida* og ei heller *dálvesiida* (egennavn + sommersiida/vintersiida). Her burde man ha skilt mellom ordbruk i identifisering av konkrete siidaer og ordbruk i en beskrivende omtale av siidaer. Den beskrivende omtalen innbefatter ordsammensetninger som for eksempel *geahččosiida*, en benevnelse som nettopp er en bekreftelse på at ”sommersiidaer” omtales som siidaer. *Geahččosiida* er en betegnelse av siida som bedriver intens gjeting gjennom hele sommeren. I samme gaten av beskrivende benevnelser har man ordsammensetninger som *čorasiida* (småflokksiida), *johttisiida* (flyttende siida), *čakčasiida* (høstsiida) og *dálvesiida* (vintersiida). Begrepet *orohat*, enten det nå er *geasseorohat* (lovens *geassesiida*) eller *dálveorohat*, må likeledes forstås i avgrensning til andre begreper innenfor rammen av siidasystemet. I denne omgang holder det med å understreke at *orohat* tradisjonelt oppfattes i siidasammenheng som et rent arealbegrep, dvs. er et fast, avgrenset årstidsområde. Foreliggende oversettelse av loven til samisk bidrar til begrepsforvirringen ved at *reinbeitedistrikt* oversettes til *orohat*, mens *årstidsbeite* oversettes med den nye og ukjente ordkonstruksjonen «*áigodatguohtun*» (§ 42). Trass i dette må lovutvalget likevel kunne forstås slik at de ser at det også om sommeren er grupper av reineiere som holder seg på bestemte, avgrensede årstidsområder, og at spesielt *orohat* som basis for en gruppe reineiere er avgjørende for konstitueringen og fastheten av en siida. Landbruks- og matdepartementets arbeidsgruppe uttrykker også dette slik: «Siidaens sammensetning kan variere som følge av ekteskap, avgang og overdragelse av driftsenheter. Siidaens beiteområde er derimot konstant.»²⁶

²⁶ Selvik et al. 2006: 11

Lovutvalget er også innforstått med at *orohat*-inndeling ikke alltid reflekteres av eksisterende reinbeitedistriktsinndeling, selv ikke innenfor sommerbeiteområdene. Grunnen til at lovutvalget skiller mellom sommersiida og vintersiida, med flere regulerende bestemmelser som vedrører sommersiidaen, ser likevel ut til å være at man vurderer det slik at sommerbeitedistriktsinndelingen i mange tilfeller sammenfaller med *geasseorohat*, og at dette grunnlaget pluss noen nyinndelinger på grunnlag av tradisjon som avviker fra distriktsinndelingen, og eventuelle sammenslåinger på grunnlag av avtale, enkelt vil kunne omgjøres til siidaer i et stordistrikt.²⁷ I noen tilfeller kan sammenfallet mellom *geasseorohat* og distrikt ha en opprinnelig karakter, mens i andre tilfeller kan eksempelvis finansiell støtte til utbygging av fellesanlegg for distriktet ha bidratt til en tilpasning som har resultert i et slikt sammenfall. Dette pluss det forhold at tidligere administrativt tildelte konsesjoner (driftsenheter) innenfor rammen av reinbeitedistriktssystemet nå enkelt omgjøres til siida-andeler, gjør at rehabiliteringen av siidasystemet i lovsammenheng skjer under sterk innflytelse fra tidligere former for forvaltning av reindriften.

Lovutvalgets forslag til definisjon av siida er for øvrig at den i loven skal forstås om «en geografisk og sosial gruppe av reineiere som utøver reindrift i fellesskap på et bestemt areal.»²⁸ Denne formuleringen må forstås som en poengtering av at det dreier seg om en enhet av sammenkoblede årstidsområder/flytteruter, sammensluttede reineiere og et arbeidsfellesskap innenfor bestemte areal. Passasjen «geografisk og sosial» er kuttet ut i den endelig vedtatte definisjonen, men siden utelatelsen ikke er særskilt begrunnet, må det antas at det kun er snakk om en forenkling. Landbruks- og matdepartementets arbeidsgruppe kommenterer det opprinnelige forslaget med at beskrivelsen av siida som en sosial gruppe «kan henlede en til å tro at siidaen først og fremst er en sosial gruppe, mens det er arbeidet med reindriften som er

²⁷ NOU 2001:35: 171

²⁸ Ibid.

siidaens sentrale oppgave.»²⁹ Fra siidaperspektiv kunne man kanskje snu på dette og tolke det opprinnelige forslaget slik at det viser til siida som noe mer enn et arbeidsfellesskap sentrert om reindriften, men at man i reindriftslovsammenheng først og fremst vil ha oppmerksomheten rettet mot sentrale forhold ved felles reindriftsutøvelse.

Bærekraftig reindrift er et sentralt begrep i sammenheng av både reindriftslov og øvrige myndighetsgitte rammevilkår og virkemidler. I 1978-lovens formålsparagraf er det opprinnelig et beiteutnyttingsmål som skal sikre økonomiske og sosiale kår, den enkelte utøvers rettigheter og reindrift som en viktig faktor i samisk kultur. Etter endringen i 1996 blir dette prioriterte målet å hete «en økologisk bærekraftig utnytting av reinbeiteressursene» (§ 1). Målene i loven og i reindriftpolitikken i det hele har i forenklet form blitt fremstilt som en tredeling i hhv. produksjonsmål, inntektsmål og kulturmål.³⁰ Kulturmålet har i mangel av nærmere utgreiing blitt tolket som sysselsettingseffekten og egenverdien av selve produksjonsprosessen. Samtidig har denne fortolkningen sammenholdt med henvisninger til begrensede beiteressurser og markedsmuligheter for reinkjøtt resultert i en forståelse av målkonflikt.³¹ Senere, i Riksrevisjonens undersøkelse av bærekraftig bruk av reinbeiteressursene i Finnmark, offentliggjort i 2004, understrekes det at det er enighet mellom Riksrevisjonen og departementene om at «den økologiske bærekraften er selve grunnlaget for å få til en bærekraftig og livskraftig reindrift på lang sikt.»³² I utvekslingen av kommentarer mellom Riksrevisjonen og departementene påpeker Landbruksdepartementet bl.a. at rettsutviklingen har begrenset departementets handlingsrom i en situasjon med overetablering og for høyt reintall i næringen. Departementet viser videre til reindriftslovutvalgets forslag om økt selvstyre, noe som vurderes å samsvare med rettsutviklingen som har funnet sted, men kan etter deres oppfatning medføre ytterligere

²⁹ Selvik et al. 2006: 11

³⁰ St. meld. nr. 28 (1991-92): 68, 79-80

³¹ Ibid. Sml. også Oskal 1995: 164-165

³² Dokument nr. 3:12: 10

vanskeligheter mht. til bl.a. «å tilpasse reintallet til beiteressursene og derigjennom nå målet om en økologisk bærekraftig reindrift.»³³ Dette er en annen versjon av en antatt målkonflikt mellom økologiske og kulturelle hensyn. Likevel ligger kanskje konflikten eller i alle fall alternativene i selve tilnærmingen til spørsmål omkring veiene til økologisk bærekraft. På grunnlag av rapportens vurdering av arealforvaltningen viser departementet til det økte presset på reindriften arealer som en utfordring på lang sikt. Likevel synes fastsettelse av øvre reintall å være det umiddelbare målet for hvorvidt økologisk bærekraft kan antas å være tilstede. Likeledes haster det etter departementets vurdering mer med å få fastsatt øvre reintall enn å få fastsatt siidagrensener innenfor høst-/vinter-/vårbeitene. Det betyr i neste omgang at reintall må fastsettes for sommerbeitedistriktene, dvs. for enheter som ikke gir et helhetlig og fullgodt bilde på arealbruken, men som i alle fall er der som resultat av tidligere administrativ praksis med inndeling av sommerarealene i relativt små enheter. Verdt å merke seg i den forbindelsen er at Reindriftsforvaltningen i arbeidet med reintallstilpasning i Vest-Finnmark i 2004 erfarer at det ikke er mulig å få til avtaler innenfor reinbeitedistrikt. Derimot ser de at det er større muligheter for avtale innenfor de ulike siidaer i og med at «siidaene var mer samstemte enn distriktet, men forsøket strandet på manglende lovreguleringer vedrørende siidaer.»³⁴ Med andre ord sto selve forvaltningssystemet i veien for å oppnå det som myndighetene selv anså som et nødvendig første steg på veien mot økologisk bærekraft. Når det er sagt så skal man vokte seg for å fremstille siidaene som mer medgjørlige stilt overfor myndighetenes opplegg for vurdering av og tiltak for økologisk bærekraft. Siidamedlemmer har kanskje tettere bånd og større gjensidig avhengighet seg imellom, og en tradisjon for konsensusavgjørelser, men et forsøk på legitimering av siidaen med fokus på dette i sammenheng av medforvaltning ville innebære en risiko for å distansere

³³ Ibid.: 9

³⁴ Selvik et al. 2006: 11

og avgrense siidaen fra dets øvrige grunnlag, deriblant dens egne erfaringer og kunnskaper knyttet til spørsmål om økologisk bærekraft.

Det går som nevnt over seks år fra Reindrifftslovutvalget leverer sin innstilling til den nye reindrifftsloven vedtas av Stortinget. I mellomtiden er det i departementssystemet allerede erkjent at rettsutviklingen som har funnet sted forutsetter økt selvbestemmelse i fastsettingen av rammebestemmelser for reindrifften. Landbruksdepartementet ser at denne utviklingen mot rett til selvbestemmelse kan skape ytterligere vanskeligheter med å nå målet om økologisk bærekraftig reindrift. Dette er ikke en oppfatning som Reindrifftslovutvalget synes å ha hatt. Det heller mer mot at siidaenes kunnskaper om årstidsbeiter og beitetider vil bidra til fastsetting av et rettere reintall for sommersiidaen med tanke på siidaers ulike årstidsbeiter, beitetider og i det hele tatt formingen av deres årssyklus. I alle fall gjør fokuset på fastsetting av reintall, næret av den dominerende diskursen om Finnmark-reindriffts overbeiting eller overtallighet av rein,³⁵ at viktige spørsmål av betydning for rehabilitering av siidaen og dens selvbestemmelse mer eller mindre forsvinner av syne. Heri mister man også av syne spørsmålet hvorvidt og hvordan man kan spore et mulig sammenfall av interesse, i stedet for målkonflikt, mellom målet om økologisk bærekraft og kravet om selvbestemmelse (eller målet om kulturell bærekraft).

Knyttet til reindrifftsutøvelsen i Norge har man en sterk siidatradisjon frem til i dag. Samtidig har man en tradisjon med administrativ inndeling i reinbeitedistrikter, som har sin spede begynnelse på 1850-tallet, men som utvikles etter hvert med ny reindrifftslovgivning og nye distriktsinndelinger. Når siidaen innføres som et sentralt begrep i reindrifftslovgivningen, så skjer det i en sammenheng av en sterk innflytelse fra reinbeitedistriktssystemets etablerte ordninger, systemets manglende måloppnåelse og også dets konsekvenser med hensyn til begynnende oppløsning av det tradisjonelle arealfordelingssystemet,

³⁵ Sml. Benjaminsen og Svarstad 2010: 158; Heikkilä 2006: 81

dvs. siidagrenseoverskridelser.³⁶ Videre overskygges andre aspekter i prosessen mot rehabilitering av siidasystemet av den dominerende diskursen, som fremholder overbeiting og overtallighet av rein som hovedmetaforer med hensyn til reindriftenes ressursforvaltning. Dette bakgrunnsbildet av lovendringer, begynnende praktisering av nye lovbestemmelser og et vedvarende fokus på overtallighet av rein som kjerneproblemet, er det som sammen med de utøvende, men mindre synlige siidaer danner det aktuelle rommet som mitt forskningsprosjekt har måttet finne sin plass i.

Siidaen i litteratur og forskning

Forskning omkring og omtale av siidaen i litteraturen, vil jeg dele i tre avsnitt: De gamle siidaene i det som omtales som det samiske fangstsamfunnet, overgangen til reinnomadisme eller også det som omtales som differensieringen av næringstilpasningen og endelig «reinbyene» eller de hovedsaklig reindriftsbaserte siidaer i samtiden. Siidaen og utviklingen av reindrift er felt som innbefatter omfattende forskning og litteratur innenfor fag som arkeologi, historie, etnologi og geografi, med mange typer tilnærminger til emnet og versjoner av opprinnelse, overganger og utvikling av næringstilpasning og siida. Min gjennomgang, som nødvendigvis er et utvalg, er i utgangspunktet relativt bredt anlagt, hvoretter jeg snevrer meg mer inn på områdene i og rundt Guovdageaidnu og Kárašjohka.

Innledningsvis må det presiseres at i daglig samisk språkbruk skiller man ikke mellom siidaer med hensyn til ressursbruk eller næringstilpasning. Man har her ikke de samme ordsammensetninger eller kategorier av siidaer som er å finne i litteraturen. Begrep som *veidesiida*, *fangstsiida*, *reindriftssiida* eller *reinby* er ikke oversettelser fra samisk, og i den grad man i samisk språkbruk i dag hører eller ser ord som *bivdosiida* eller *boazosiida*, er de oversettelser fra norsk/nordisk språkbruk. Her bruker jeg forannevnte begrep i sammenhenger der

³⁶ Sml. Strøm Bull, Oskal og Sara 2001: 272-273

jeg viser til forskning og litteratur om disse, men også kun *siida*. I samisk språkbruk i dag brukes av og til begreper som *badjesiida* eller *johttisámi siida* som presisering av det som i norskspråklig sammenheng forstås med «reindriftssiida». Likevel viser disse begrepene heller til landskap og bevegelse enn til næringstilpasning eller visse typer ressurser. Med dette som utgangspunkt vil jeg også bruke *nomadiserende siida*³⁷ som alternativ til reindriftssiida, der nomadiserende må forstås som en bevegelse langs faste årssyklusruter.

Gamle veidesiidaer

Siidaer er de sammenslutninger som trer frem for de tidligst farende utenfra – handelsmenn og skatteoppkrevere – som er ute etter å etablere vedvarende forbindelser med samene. Så vidt vi kan vite er de selvstendige enheter, de inngår ikke i sammenslutninger eller statslignende dannelser som begrenser selvstyret. Således er de ikke lokalsamfunn i den forstand at de er en del av en større, hierarkisk styrt enhet, men ved karakteren av å være en sammenslutning av et mindre antall mennesker og et visst avgrenset område. Når de etter hvert innlemmes i de tilgrensende statsdannelser som administrative enheter innenfor disse, blir de benevnt som *byer* på svensk/norsk og i noen tilfeller som *kylä* (by/bygd på finsk). En *by* kan i dette tilfelle defineres som landsby eller tettgrend i landområde som utgjør en administrativ enhet.³⁸ Fra siidaens perspektiv er denne «tettgrenden», i alle fall i sentrale nordsamiske områder, egentlig bare samlingsplassen for de årlige møter med statlige utsendinger, benevnt som *márkkan*.³⁹

Man har antatt at oppløsningen av de opprinnelige siidaer har foregått i en bevegelse fra sørvest til nordøst, med Suonjel-siidaens oppløsning under annen verdenskrig som endelikt for den siste skanse av de samiske veidesiidaer i

³⁷ *Badjesiida* bruker å bli oversatt med *fjellby*, men en mer direkte oversettelse av *badje-* er *øvre* (mht. beliggenhet). *Johttisámi siida* kan for enkelhets skyld oversettes som *flyttsamesiida*.

³⁸ Sml. definisjoner i Landrø og Wangensteen (red.) 1988 og Swedenborg (red.) 1988

³⁹ Bl.a. beretter vitner i 1745 til grenseeksaminator P. Schnitler om stedet «hvori de Kongelig-Svenske Betientere Ting og TorneBorgere Market have holdet» at «Derved sidde ikke *Avjevara-Finner*, uden ved Ting- og MarketsTiden.» Se Nissen og Kvamen 1962: 376

grenseområdet mellom Finland og Russland⁴⁰. Kartmessig fremstilt vil siidaene fremstå som en mosaikk av «siida-områder over hele Sameland.»⁴¹ Dette siidasystemet forstått som en helhet består i likeartede former for avgrensning av siidaområder, utnytting og fordeling av lokale ressurser samt organisering av menneskenes fellesanliggender. Sentrale områder i de gamle siidaene var vassdrag mens vannskillene var grenseland mellom dem. Med grunnlag i dette prinsippet og arkivmateriale som viser til opplysninger om grenser fra gammel tid⁴², har man kunnet utarbeide kart over siida-områder i blant annet Kola, Kemi Lappmark og Finnmark⁴³. Samtidsstudier av østsamiske siidaer⁴⁴ og studier av arkivmateriale⁴⁵ gir grunnlag for å skissere følgende som hovedtrekk hos de gamle siidaene:

1. Siidaer er knyttet til bestemte, avgrensede områder, benevnt som *sijt-jennam* (østsamisk)⁴⁶ eller *siida-eanan* (nordsamisk).
2. Tilslutning til siidaen, saker vedrørende kollektive forhold og fordeling av ressursområder mellom familiene ble avgjort av siidaforsamlingen (*norröös* på østsamisk)⁴⁷. Det var også siidasammenkomster der interne rettstvister ble avgjort (kalt *gearret* eller *goahtegearret*⁴⁸ i østlige deler av det nordsamiske området).
3. Siidaer utnyttet visse ressurser i fellesskap. Dette gjaldt ressurser såsom villrein, visse typer fisk og bever. Fra nedskrevne beretninger om jakt og fangst⁴⁹, og også senere muntlig og praksisrelatert tradisjon, kan vi anta at denne ressursutnyttelsen ble utøvd gjennom en kombinasjon av rituelle handlinger og ordinært arbeid.

⁴⁰ Nickul 1948; Vorren 1989

⁴¹ Vorren 1989: 14

⁴² Solem (1933) 1970; Tegengren 1977; Vorren 1989

⁴³ Vorren 1978a

⁴⁴ Tanner 1929

⁴⁵ Solem (1933) 1970; Itkonen 1948; Tegengren 1952; Nickul 1977; Vorren 1978 a/b

⁴⁶ sml. Vorren 1989

⁴⁷ Aikio 1992 (*norröös*); Tanner, 1929 (*norraz*)

⁴⁸ Fellman 1906; Solem (1933) 1970; Solbakk 2007

⁴⁹ Sml. bl.a. Holmberg 1987: 41; Sara 2003

4. Siidaens ulike familier hadde egne, faste fangstplasser som gikk i arv fra foreldre til barn. Dette gjaldt slikt som småviltfangst og øvrig ressursutnyttelse som enkelt og best kunne gjøres i små familiegrupper. I unntakstilfeller kunne siidaforsamlingen omfordele rettighetene til disse plasser og ressurser.
5. Siidaforsamlingen hadde for øvrig vanlige forvaltningsoppgaver som fordeling av felles fangstutbytte og godkjenning av nye reinmerker.
6. Siidaforsamlingen tok også for seg saker som angikk forholdet mellom siidaer. De kunne være slike saker som opprettholdelse av tradisjonelle grenser og bruk av eventuelle fellesområder mellom nabosiidaer.

De gamle siidaers tilpasning til utnyttelsen av ressursene innebar det som er karakterisert som en halvnomadisk tilværelse til forskjell fra de lange flyttingene mellom innland og kyst som reinnomadene foretok årlig. Den halvnomadiske tilpasningen kunne innbefatte opptil fem oppholdssteder gjennom året med korte flyttinger mellom disse. Man drev med ulike typer ressursutnyttelse til ulike tider av året. Av den mer omfattende ressursutnyttelsen ble fisket bedrevet i sommermånedene, villreinjakten fra oktober til april og beverfangsten i desember og januar.⁵⁰ De gamle siidaer kan ikke sies å ha vært sammenslutninger av gjennomgripende kollektiv karakter med hensyn til rettigheter og ressursutnyttelse, de sto også for ordninger som fordelte ressurser mellom familier og garanterte familiers arvebegrunnede rettigheter til spesifikke plasser og ressurser. Omfordelingen av familiers rettigheter innenfor siidaene er som unntak spesielt aktuelt for tilfeller der familiene ikke har arvinger til å overta disse, og de tilfaller dermed siidaen til omfordeling.

Reindrif i mindre format har vært utøvd innenfor rammen av de gamle siidaene. Det betyr at det innenfor rammene av veidesiidaer var temmede eller semi-domestiserte reinsdyr som bar eiers øremerke. Omfanget av reinholdet

⁵⁰ Tegengren 1952; Vorren 1989

kan nok ha variert fra siida til siida og også over tid, men er i seg selv neppe noe nytt element selv i de gamle veidesiidaene. I alle fall kan det samiske ordet *boazu*, som jeg foreløpig kan oversette med tamrein eller semi-domestisert reinsdyr, etymologisk føres tilbake til proto-finno-permisk språkfase, og vil med det være omtrent 5500 år gammelt.⁵¹ Reinholdet kunne være innordnet slik som i Kemi-siidaene, dvs. at man lot reinen vandre fritt omkring fra mai og ut juli, da man samlet dem inn og beholdt flokken under kontinuerlig oppsyn gjennom vinterhalvåret.⁵² Samlingen og voktingen av reinen, dvs. det arbeid som ble lagt i det og et fellesskap av mange eiere som forutsetning for å kunne danne en ordinær reinflokk, er også et forhold som kan ha bidratt til oppfatningen og opprettholdelsen av den gamle veidesiidaen som en fast enhet.

Kerstin Eidlitz Kuoljok⁵³ har kritisert Tanners arbeid fra 1929 og det som hun anser som senere rådende tendenser i nordisk forskning med hensyn til å fremstille de østsamiske siidaer som bevarere av ursiidaen og å anta at de vestligere samer i tidligere tider har hatt akkurat den samme samfunnsordning, og heri det forhold at siidamedlemmene bodde på felles vinterboplasser, dvs. i såkalte vintersiidaer (eller *dálvadas*⁵⁴), der siidamøter⁵⁵ ble holdt. Eidlitz Kuoljok har ikke eksplisitt nevnt hvilke arbeider som kritikken er rettet mot, så det er vanskelig å forholde seg til den med hensyn til arbeider i tiden etter 1929. Muligens dreier det seg først og fremst om Filip Hultblads drøfting⁵⁶ av begrepene *by* og *sit(a.)* Han anser det som klart at disse også på svensk område har vist til organiserte bylag «av skoltisk typ» med »byvintervisten». Videre har han anført at «Egendomlig nog har emellertid i litteraturen (...) det vidare skoltiska sitbegreppet förväxlats med det trängre sitbegreppet blant nutida

⁵¹ Sammallahti 1998: 120-121

⁵² Tegengren 1952

⁵³ Eidlitz Kuoljok 2011

⁵⁴ Solbakk 2007: 68; Qvigstad 1944: 21 (talvatas, talvates)

⁵⁵ I de østsamiske siidamøtene tok man opp saker som omfordeling av fiskeplasser, arbeid med fellesanlegg, spørsmål vedrørende eget territorium, familiespørsmål som arv og adopsjon, fordeling av skatter, og i tilfelle konflikter fungerte møtet også som domstol (sml. Eidlitz Kuoljok 2011:47).

⁵⁶ Hultblad 1968. Også Ruong (1969: 43-44) sammenligner »bysamfälligheten» čieldi/čearru med den østsamiske siidaen, med henvisning til Hultblad, og anfører at lappskattelandene var å betrakte som motsvarigheter eller avleggere av tidligere familieområder.

svensklappar, vilket er fullständigt förvirrande.»⁵⁷ I øvrige arbeider vises det ofte til Tanners fremstilling av Petsamo-siidaene, men samtidig nevnes i disse som oftest også innordningen til russiske administrative systemer. Eksempelvis omtaler Manker og Vorren de østsamiske siidaene som en «sammenbinding av den lokale samiske samfunnsordning og russiske administrative ordninger»⁵⁸, og Tanners arbeid som et forsøk på å rekonstruere hovedtrekkene i Kola- og østsamenes fangstsamfunn slik de må ha vært. Tanners arbeid har de så sammenholdt med arbeider om siidaene i andre samiske områder for å vise veidesiidaenes hovedaspekter av geografisk avgrensing, næringstilpasning og organisering. Solem på sin side poengterer at man «må være varsom med å trekke almindelige slutninger fra skoltlappenes vel utviklede sitordning»⁵⁹, men legger til at for øvrig taler opplysninger om bruken av siidaområder og fordeling av fangstutbytte for at det må ha vært en myndighet innad i siidaene som ivaretok fellesinteressene. Aikio⁶⁰ konkluderer med henvisning til den russiske forskeren Ušakov⁶¹ (som også Eidlitz Kuoljok viser til) at klostrene utøvde stor grad av makt i spesielt de ytre, sjønære områdene i Kola, men at myndighetene i større grad måtte støtte seg til samenes egne ordninger lenger inne i innlandet. Det er klart at klostrenes maktutøvelse og også administreringen av siidaer som pogoster (innordnet i obščestvorer og voloster⁶²) hadde konsekvenser for det østsamiske samfunnet og spesielt for hvordan de mer formelle sidene ved siidasamfunnene etter hvert fremsto. I Lars Ivar Hansens og Bjørnar Olsens verk om samenes historie vises det til noe divergerende syn blant historikere og arkeologer på hva karakteren av en tidlig samisk samfunnsorden kan ha vært. Imidlertid konkluderer de, med eksempler fra Varanger og Kvænangen, at det meste tyder på at det i gammel tid har eksistert en siidaorganisering, dvs. samiske lokalsamfunn der hver og en kan sies å ha fungert som en «territoriell,

⁵⁷ Hultblad 1968: 70

⁵⁸ Vorren og Manker 1976: 189-190

⁵⁹ Solem 1970: 94

⁶⁰ Aikio 1992

⁶¹ Ušakovs arbeid er utgitt på russisk i 1972 i Murmansk.

⁶² Sml. Vorren og Manker 1976:189-190 (benevnt som valgforbund og fogderi); Aikio 1992:106

økonomisk og sosial enhet, men uten å legge til grunn noen bestemte kriterier for hvordan denne enhet skulle være organisert.»⁶³ Det er også så langt Eidlitz Kuoljok er villig til å gå, idet hun mener at siidaen «som jakt-, fiske- og renskøtselsgrupp är urgammal.»⁶⁴ Det er vel også så langt vi kan gå med hensyn til å si noe om opprinnelige siidaer og deres organisering, bortsett fra å konstatere at siidaen som begrep er kjent og brukt over hele det samiske området. Eidlitz Kuoljoks kritikk av forestillingen om ursiidaen kan nok også overføres eller utvides til å gjelde forestillingen om siidaenes opphør. Der variasjoner i rom og endring over tid er ute av syne, ses i stedet oppløsningen av siidaen. I samisk historie vises det til eksterne forhold og ofte også til utviklingen av tamreinhold som et internt forhold bak oppløsningen av siidaene.⁶⁵ Enten det eller så er det slik at i fremstillingen av eller forskningen omkring samisk historie trer siidaene inn i et utydelig bakgrunnsbilde fra det tidspunkt de helnomadiske flyttinger med reinflokk antas å ha inntrådt, dvs. de opphører å eksistere i historiebøkene som forsøk på å identifisere og rekonstruere faktiske siidaer, slik som det er gjort med de såkalte veidesiidaene.

Overgang til reinnomadismen

Utviklingen henimot større tamreinhold og videre overgangen til reinnomadisme er til dels antydnet av oversikter over offisielle reinantall. Hultblads ofte brukte oversikter⁶⁶ fra svensk skatteterritorium viser betydelige større frekvenser av relativt store reintall vest for Kemi- og Finnmarkssamenes siidaområder, som tolkes som bevis for at utviklingen mot reinpastoralisme hadde sin opprinnelse i sentrale sørlige områder fra rundt 1200-tallet og at dens ekspansjonen i hovedsak skjedde etter 1605. Nå er imidlertid ikke reintall innberettet til skattemyndigheter absolutt pålitelige, og i andre kilder er det da

⁶³ Hansen og Olsen 2004: 192

⁶⁴ Eidlitz Kuoljok 2011: 92

⁶⁵ Sml. bl.a. Solbakk 2007:124; Aikio 1992: 112

⁶⁶ Hultblad 1968: 60-61

også oppgitt tall som er betydelige høyere enn i forannevnte oversikter.⁶⁷ Arkeologiske undersøkelser av boplasser tyder også på at grupper av samer i Norrland har kombinert jakt, fangst og reindrift fra 800-tallet eller kanskje også noe før det, dvs. at de har hatt semi-domestiserte reinsdyr utover de tamme reinsdyrene som ble benyttet som lokkedyr under jakt og til transportformål.⁶⁸ Lignende type boplasser, som kan tolkes som tegn på pastoralisme, er det også i indre deler av Finnmark.⁶⁹ I vestlige områder, som Lule Lappmark, ble villreinfangsten trolig intensivert på 1400- og 1500-tallet,⁷⁰ og videre var folketallet i Nord-Norge igjen økende etter epidemien i 1350.⁷¹ Etter dette går man i dette større bildet over i en fase med utvikling eller gjenopptatt utvikling av reinnomadismen.

I litteraturen om emnet opereres det med mange begreper knyttet til bruk av reinen. Her vil jeg sammenfatte med skillene mellom begrepene transport-/lokkedyr, semi-nomadisk pastoralisme i kombinasjon med jakt og fangst, og endelig reinnomadisme. Hansen og Olsen⁷² setter et skille mellom pastoralisme eller domestisering og bruk av kjørerrein og lokkedyr. Det sistnevnte anser de mer er å oppfatte som teknologi. Et slikt skille mht. reinsdyrhold forutsetter imidlertid temming av villreinavkom til nevnte spesialiserte funksjoner, noe som rimer dårlig med reindriftssamenes tradisjonelle kunnskap om at villreinen (*goddi*) hadde avvikende adferd og var ekstremt lite kontrollerbar og egnet for temming.⁷³ Selv blant såkalte tamrein (*boazu*) er det betydelige individuelle forskjeller med hensyn til tembarhet.⁷⁴

⁶⁷ Storli 1994: 79-81

⁶⁸ Hedman 2005; Aronsson 2005

⁶⁹ Storli 1994: 54

⁷⁰ Mulk 2005

⁷¹ Storli 1994: 126-127

⁷² Hansen og Olsen 2004: 204

⁷³ I Finnmark var det villrein i alle fall frem til ca. 1940. I reindrifutøveres opplæring på den tiden inngikk kunnskap om forskjeller mellom goddi (villrein) og boazu (tamrein). Upubliserte intervjuer av reindrifutøvere (P.L. Smith/K. Nissen 1910, K. Nielsen 1926) gir en viss innsikt i denne kunnskapen.

⁷⁴ Mht. til temming av kjørerrein/trekkrein/leierein/kløvrein (*heargi*) er det mange begrep for avvik fra tamhet (*lodji*, *láiddas*), slike som *garas* (som yter sterk motstand mot kontroll), *iras* (sky, lettskremmelig), *fiellái* (uroelig når den er adskilt fra andre, svært oppsatt på å slutte seg til andre reinsdyr).

Utgangspunktet om at rein med spesialiserte funksjoner må tas fra en base (flokk) av domestiserte reinsdyr,⁷⁵ betyr at man på den ene siden må beholde utvalgte livdyr til reproduksjon av flokk og på den annen side at man fra avkommet foretar utvelging av nye dyr til temming. I denne utvelgelsesprosessen blir det nødvendigvis en rest av uegnede dyr som kan gå til slakting. Det er ikke noe langt skritt derfra til også å begynne å avle dyr som er spesielt egnet til slakting. Nærliggende å tenke på er avl av rein med sikte på spesielle typer skinn til produksjon av klær. Slik sett taler mye mot et skille mellom rein som ren teknologi og pastoralisme, og for et mer dynamisk forhold mellom tamreinhold og villreinfangst. Behovet for transport- og lokkedyr er én ting. Utover det må det for siidamedlemmene ha vært viktig, gjennom året og over varierende år, å sikre en viss stabilitet i tilgang til for eksempel ferskt kjøtt og til dels også en jevn tilførsel av spesifikke produkter av rein, som skinn med spesifikk hårtykkelse og hårfarge. Villreinbestander vil, på den annen side, kunne ha variert over tid, og tilgjengeligheten til villrein i avgrensede områder vil også ha vært årstidsavgrenset. Det er i det hele tatt et aspekt av manglende kontroll i villreinfangst med hensyn til utbyttet. I forholdet mellom egne rein og villrein kan det tenkes at man har søkt å finne et balansepunkt som tilfredstiller både et grunnbehov for slaktedyr og et behov av spesielt etterspurte dyr til slakting eller til temming. I et slikt lys faller også Hansens og Olsens hovedpoeng mer på plass, nemlig at i samspillet mellom eksterne forhold (handel, kolonisering etc.) og den interne dynamikken adopteres eller videreutvikles på et tidspunkt eiendomsretten mht. rein «som en strategi for å hindre fremmed ekspansjon i deres næring.»⁷⁶

Overgangen til det man kaller reinnomadisme er videre sett som noe som kommer til uttrykk ved klager på brudd på tidligere siidagrenser, noe som i Finnmark spesielt er registrert fra slutten av 1600-tallet. Overgangen ses således å manifestere seg i etableringen av lengre årssyklusruter for flyttinger, som altså

⁷⁵ Sml. også Manker 1960: 310

⁷⁶ Hansen og Olsen 2004: 214

overskrider grensene for de gamle siidaer. Klagene på uberettiget inntrenging kan da antas å komme fra de som ikke hadde etablert seg eller ikke har ambisjoner om å etablere seg i den nomadiserende gruppen og som således forholder seg til tidligere tradisjoner for siidagrenser.⁷⁷ Det er likevel et spørsmål om det først og fremst dreier seg om overgang til reinnomadisme eller om det ikke er en ytterligere ekspansjon av denne med interne konflikter som resultat.⁷⁸ Videre kan man stille seg spørsmålet om ikke 1600-tallets «byer» mer er å betrakte som enheter i forholdet til statsmyndighetene, dvs. enheter for avholdelse av markeder, ting og innkreving av skatt, og således ikke siidaer. Opprettholdelsen og utviklingen av egentlige siidaer kan i dette bildet tenkes å være mer knyttet til folk, deres videreføring av kunnskaper og tradisjoner, og deres forming av siidaenheter. Registreringen av tilhørighet med hensyn til skatteplikt er velkjent som kategori hos reindriftssamene på 1740-tallet, og på spørsmål fra grenseeksaminator Peter Schnitler⁷⁹ kan vitnene redegjøre eksempelvis for hvor Kautokeinos reindriftssamer har sine sommerbeiter ved kysten (dvs. på fjellene ved Reisafjorden, Kvænangen og Alta) og hvor Altas reindriftssamer har sine vinterbeiter (dvs. 5-6 mil sør for Máze). Denne kategoriseringen⁸⁰ kan tolkes som uttrykk for tilhørighet til enheter med ulike skatteforpliktelser i forhold til ulike stater, særlig fordi enkelte tilfeller av senere overganger av folk mellom kategoriene oppfattes som problematisk av statenes representanter og fører til oppfordringer om å gjenopprette opprinnelig tilhørighet. I alle fall dreier det seg altså i hovedsak om folk med lang familiebakgrunn i sine områder, hvorav mange nå inngår i reindriftsnomadisk årssyklusområde. Ut fra vitneutsagnene til Schnitler i 1740-årene kan det anses som et festnet forhold, som noe som har vært der fra gammel tid, at reineiende «privative» dansk-norske samer med tilskrevet tilhørighet til kysten og reineiende samer med tilskrevet tilhørighet til de skattemessige fellesområder,

⁷⁷ Pedersen 1994: 54

⁷⁸ Ibid.: 57-60

⁷⁹ Nissen og Kvamen 1962, I:379; Qvigstad og Wiklund 1929, II: 381-382

⁸⁰ sml. Vorren 1978b: 158; Pedersen 1994: 58-60

dvs. innlandssamer, har bedrevet flyttinger mellom innland og kyst tett opp til hverandre. På den tiden har det altså for lengst etablert seg nomadiserende grupper som har gode kunnskaper om og som synes å anerkjenne hverandres årssyklusruter og årstidsområder. Schnitlers foreslår da også inndeling av fjellstrekninger mellom bestemte familier som har hatt disse i besittelse, og anledning til å feste disse som garanti mot andres inntrengen. Forslaget var langt på vei i tråd med krav reindriftssamer hadde fremført ved forskjellige anledninger.⁸¹

Overgangen til reinnomadisme er videre ikke noe brudd med den allsidige ressursutnyttelsen. Familiene fortsetter med jakt og fangst på både småvilt (som fugl, røyskatt, oter, rev) og større vilt (som villrein, ulv, bjørn), med fiske og med sanking av planter og vekster.⁸² Disse aktivitetene er så viktige at reinnomadene søker opphold på passende steder etter både reinbeitets beskaffenhet og fangstmuligheter.⁸³ Det er altså reinflokkens arealbehov til ulike tider av året i kompromiss med siidafamilienes ulike typer ressursutnyttelse til ulike tider av året som utgjør de arealmessige rammene og særtrekkene sett i forhold til det som er anført som særtrekk ved de halvnomadiserende veidesiidaene. Således kan disse siidaene beskrives både som fangstsiidaer og pastoralistiske siidaer.⁸⁴ Solem konstaterer i 1933 at reindriftssamene i Finnmark fremdeles har en siidaordning og han oppfatter denne som «en *særutvikling* av den opprinnelige siidaordning, særlig avpasset for rendriften.»⁸⁵ Hva som er den opprinnelige eller rettere sagt tidligere siidaen, vet vi noe om ut fra forskning omkring de såkalte fangstsiidaer, men samtidig råder det en uenighet om hvor langt vi kan gå i å generalisere bildet av det vi vet. Svaret om siidaens opprinnelse er som svaret om reinpastoralismens opprinnelse ikke å finne i skriftlige kilder, snarere er det spørsmål som hører inn under arkeologenes

⁸¹ Smith 1938: 121; Qvigstad og Wiklund 1929, II: 380; Hågvar 2006: 119

⁸² Fellman 1910; Qvigstad og Wiklund 1929; Smith 1938; Solem (1933) 1970

⁸³ Lilienskiold (1698) 1942

⁸⁴ Sml. Olaus Magnus 1976, reisebeskrivelse fra 1555 (reise foretatt i 1519), også diskutert hos Storli 1996: 99

⁸⁵ Solem (1933) 1970:106

forskningsfelt.⁸⁶ For historiske eller etnologiske studiers del er det således mer fruktbart å rette oppmerksomheten mot «avpasningen». I diskusjonen omkring oppkomsten av reinnomadismen viser etnologen Fjellström til bl.a. «dess utveklade och komplicerade kulturlandskap»⁸⁷ som eksempel på at et samfunnssystem ikke kommer til eller endres så lett. Det dreier seg altså om prosesser over tid som ikke enkelt kan knyttes til et avgrenset tidsrom, slik enkelte historikere har tidsfestet overgangen til reinnomadisme til begynnelsen av 1600-tallet. Omvendt vil en slik treghet i endring kunne brukes til å plassere opprettholdelse av tradisjoner fra en mer fangstbasert næringstilpasning innenfor rammen av reinnomadismens utvikling. I rettssammenheng fremkommer det i kildene fra 1600- og 1700-tallet for eksempel oppfatninger eller kunngjøringer om familiers særrett til fiske i bestemte vann.⁸⁸ Solem nevner også egne eksempler fra eller tett opp til sin egen tid, dvs. fra omtrent 1860-1930, på praktiserte regler om fordeling av utbytte fra villreinjakt, laksefiske og seifiske, som han mener bygger på gamle tradisjoner.⁸⁹ Tradisjoner fra både jakt/fiske og reindrift eksisterer med andre ord side om side, og således må man anta at begge aspekter er delaktige i formingen av nomadiserende siidaer med en allsidig næringstilpasning.

Studier av siidaer i samtid

Tanners studier av de østsamiske siidaene i samtid har hatt stor innflytelse på interessen omkring de såkalte veidesiidaene og forsøkene på å gjenskape bildet av disse gjennom senere studier av skriftlige kilder. I vestlige områder er konturene av det som ses som rester av svinnende veidesiidaer knyttet an til studier av overgang til pastoralisme og videre reinnomadisme. Begreper som differensiering av veidesiidaen og overgang til reinnomadisme ses som prosesser som bryter med den tidligere samfunnsorganisasjon, heri

⁸⁶ Storli 1996: 112

⁸⁷ Fjellström 1985: 68, se også: 71

⁸⁸ Solem 1970: 87; Smith 1938: 122

⁸⁹ Solem 1970: 92-94

tradisjonelle rettsoppfatninger og prinsipper som regulerer fordeling av land og utnyttelse av ressurser.⁹⁰ I dette overgangsbildet forsvinner siidaen ute av syne, reinnomadismen som brudd med tidligere siidatradisjoner blir det fremherskende bildet. Tiden fra når reinnomadismen antas oppstått og frem til i dag er alt i alt fri for nærmere studier og fremstilling av siidaers og siidasystemenes kontinuitet og utvikling.

I perioden 1910-1930 utarbeidet reindriftingsinspektør Christian Nissen, i samarbeid med lokale lensmenn, fortegnelser over «renbyer» i Finnmark, som inkluderte medlemmer, reintall og oppholdssted på visse angitte tidspunkt gjennom året. Disse oversikter over nomadiserende siidaer er på dette tidspunktet ikke unike i nordisk sammenheng. I 1908 hadde K. B. Wiklund⁹¹ utgitt en undersøkelse av svenske siidaers flyttinger til norskekysten i eldre og nyere tid. Nissens arbeid resulterte ikke i noen utgivelse, i alle fall ikke umiddelbart. Materialet er nylig samlet og utgitt⁹², som et biprodukt av Kirsti Strøm Bulls arbeid med reindriftingsrettshistorie i Finnmark.⁹³ I årene 1910-12 hadde Nissen i samarbeid med Kautokeino-presten P.L. Smith også gjort ansatser til å gjøre undersøkelser av reindriftingsutøvernes tradisjonelle kunnskaper, praksiser og livshistorier. Samtidig, nærmere bestemt i 1911, foreligger innstillingen fra en lovkomité vedrørende Finnmarksreindriften som konkluderer med at «fjeldfinnerne mangler enhver organisation.»⁹⁴ Smith utgir mange år senere en bok om Kautokeino i historien og samtiden, men omtalen av siidaen er i det store og hele en generell beskrivelse av hverdagsliv i siidaen.⁹⁵ Han har et kort avsnitt om *siidaisit* (siidalederen), men synes ikke å ha brukt materialet fra samarbeidet med Nissen. På den annen side tydeliggjøres siidaer i hans beskrivelse som små lokalsamfunn som lever et i hovedsak avsondret liv i tråd med sin egen rytme av gjøremål og hendelser.

⁹⁰ Sml. Vorren 1978b: 159

⁹¹ Sml. Manker 1953: 28

⁹² Strøm Bull 2005

⁹³ Strøm Bull, Oskal og Sara 2001

⁹⁴ Ibid.: 155

⁹⁵ Smith 1938: 301-311

I forbindelse med uendret andregangs utgivelse av sorenskriver Erik Solems samiske rettsstudier anfører forlaget i innledningen at boka blant fagfolk fortsatt regnes som klassiker på området. Det samme kan vi si er tilfellet i dag. Hans fremstilling av den i hans samtid eksisterende «byordning» eller siida (*badjesiida*)⁹⁶ er ikke svært omfattende. Her berører han mange aspekter mer eller mindre kortfattet: siidasammensetning, ledelse, medbestemmelse, intern tvisteløsning, skillet mellom særeiendom og felles rett i siidaen, reindriftssamenes selvbestemmelse og dannelsen av egne regler for utøvelse av reindrift, oppfatninger om siidaers rett til bestemte trakter, flytting langs faste ruter, sammenblanding av rein, skilling, vokting av andres rein, regler og praksiser knyttet til merking av rein. Et vesentlig poeng hos Solem er at det foreligger en fast fordeling av årstidsbeiteområder, som er av gammel opprinnelse og er dannet internt. Det kan være et spørsmål hvordan man skal tolke dette sett i forhold til at det bare er 80 år siden grensestengingen mellom Danmark/Norge og Russland/Finland og kun 40 år til siidaenes endelige innordning til årssykluser avgrenset av den stengte grensen.⁹⁷ De fleste siidaene var jo nå utestengt fra sine midtvinterområder på finsk side. Solem kommer ikke inn på den problematikken. En oppfatning av fast bruk over lang tid trass i forannevnte endringer kan her likevel forstås slik at siidaene hadde tilpasset seg endringene innenfor rammene av sine egne årssyklusruter. Arealtapene ble således kompensert med utvidet opphold på de andre årstidsbeitene siidaene hadde til egen disposisjon og endringene gjaldt ikke fordelingen av områdene mellom siidaene.

I etterkrigstiden tas studier av samtidssiidaer opp av spesielt etnografer/etnologer og sosialantropologer. Ernst Mankers oversikt over siidaer og deres årssyklusruter på svensk side i 1945⁹⁸ innbefatter 103 siidaer fordelt på 35 administrative distrikter eller samebyer.⁹⁹ I 14 tilfeller er det sammenfall

⁹⁶ Solem (1933)1970: 184

⁹⁷ Sara 2006a

⁹⁸ Manker 1953

⁹⁹ Den samiske benevnelsen er *čealdi*.

mellom siida og sameby, hvorav 12 i Jämtland. Oversikten er nøyaktig med hensyn til antallet familier, personer, rein og reinmerker i hver siida, og detaljert i angivelse av migrasjonsruters lengde, leirplasser og boplasser. Sistnevnte opplysninger viser siidaers plassering i landskapet til ulik tid av året, men ikke den nøyaktige avgrensningen av deres beite- og oppholdsarealer. Senere utgis Ørnulv Vorrens oversikt over Finnmarkssiidaene¹⁰⁰, med materiale innsamlet mellom 1953 og 1957. Dette innbefatter 50 siidaer i 27 sommerbeitedistrikter og over 70 siidaer innenfor vinterbeitedistriktene. Vorrens fokus ligger mest på angivelse av flytteruter og også beskrivelse av reinflokkens gradvise bevegelse gjennom siidaers årstidsområder, og videre er siidagrenser angitt ved å sammenholde nabosiidaers opplysninger om bevegelsesmønster gjennom navngitt terreng. I metode og innhold er Vorrens arbeid det mest grundige og helhetlige arbeidet som hittil er gjort hva angår siidaenes arealbruk. I både Vorrens og Mankers arbeid kan det likevel ligge en svakhet i at opplysningene er fra bestemte år, og således at også kortere tids avvik innenfor et gitt mulighetsrom kan oppfattes som et fast mønster. Det kan være behov for å tilføre materialet beretninger som utdyper ulike forhold som kan ligge bak det gitte mønsteret med hensyn til eksempelvis siidakonstellasjonene. Sannsynligvis ville et slikt tillegg likevel være så omfattende at det ikke ville fått plass innenfor rammene av et oversiktsverk.

På 1950- og til dels 1960-tallet utføres det også sosialantropologiske studier av siidaer i Karesuando og Kautokeino, som ved siden av å være i geografisk nærhet til hverandre også har hatt betydelige kontakter og utveksling av folk gjennom tidene. Ian Whitaker¹⁰¹ og Robert N. Pehrson¹⁰² gjør feltarbeid omtrent på samme tid i de to nordligste samebyene. I sine arbeider er de først og fremst opptatt av å avdekke bakenforliggende sosiale strukturer i dannelsen av siidaer. De finner at det bilaterale nettverket av slektskapsforbindelser er grunnleggende for grupperinger i siidaer. Siidaer er å betrakte som en frivillig

¹⁰⁰ Vorren 1962

¹⁰¹ Whitaker 1955

¹⁰² Pehrson 1964

sammenslutning av samarbeidende familier, der omgrupperinger innenfor samebyen kan skje på grunnlag av slektssolidaritet. En viss uenighet er det mellom dem, idet Pehrson ser siidaen som serier av søskengruppeallianser og dominante slektsgrupper å ha forrang foran siidaen, noe Whitaker ikke ser å være understøttet av sitt empiriske materiale idet ikke alle siidaer oppviser tette slektskapsforbindelser.¹⁰³ I alle fall ser vi bildet av et svært fleksibelt siidasystem spesielt tilpasset for å opprettholde balanser under varierende klimatiske forhold. Imidlertid synes Pehrsons og Whitakers siidaer å bli hengende i løse luften med generelle henvisninger til behov for tilpasninger mellom flokkstørrelse, personell og tilgjengelig beite. Det vises til et mulighetsrom, som ikke fremgår hos Manker og Vorren, men dette knyttes på en annen side ikke til det konkrete landskapet som fremgår i sistnevntes fremstillinger. Robert Paine¹⁰⁴ som har flere feltopphold dels i Kárášjohka, men mest i Guovdageaidnu, ser også opprettholdelse av balanser i komplekse sammenhenger mellom land (beite), flokk og personell som et vesentlig forhold ved siidaen. Han knytter dette til den pastorale nomadismens logikk eller den mobile kapitalens, dvs. reinflokkens, forvaltning innenfor rammen av et landskap med ulike årstidsbeiter, flytteruter og tilstedeværelse av andre siidaer. Den større enheten som siidaene i dette bildet inngår i, er hovedflytteleien som økologisk og sosialt system.¹⁰⁵ Nå er det likevel slik at disse flyttesystemene i Guovdageaidnu og Kárášjohka ikke er avgrensbare ut fra terrengmessige forhold (dvs. som sperrer for reinens vandringer) annet enn på visse strekninger. Videre, siidaer som ligger tett opp til hverandre på flyttelei vil kunne ende opp i nært naboskap med siidaer fra et annet flyttesystem og relativt langt fra mange siidaer fra eget flyttesystem når de ankommer sine faste vinterbeiteområder. Flyttesystemene overskygger ikke det faktum at det fremfor alt dreier seg om et kontinuum eller mosaikk av siidaer i terrenget. Bildet av flyttesystemer er

¹⁰³ Whitaker 1955: 57-58

¹⁰⁴ Paine 1964a/b, 1970, 1994

¹⁰⁵ Se også Bjørklund og Brantenberg 1981: 52. Det denne konsekvensutredningen (i forbindelse med utbyggingen av Alta-Kautokeino-vassdraget) viser, er fremfor alt at man her har å gjøre med et siidalandskap og ikke et beiteareal hvis betydning og verdi kan fastsettes i form av forenheter.

likevel utgangspunktet for Reindrifststyrets nyinndeling av distrikter i Guovdageaidnu og Kárášjohka. Prosessene rundt fastsettelse og gjennomgang av grenser mellom disse distriktene har vist at det er divergerende påstander om hvor grensene skal gå, også i tilfeller der spørsmålet dreier seg om reinsognsgrenser. I denne sammenheng er det klart at påstander knyttet til grensegang må underbygges med navngitte siidaers tradisjonelle bruk. Således dreier det meste seg i utgangspunktet om siidagrenser. Likevel kan det ikke underslås at begrep som *oarjjabealli*, *gaskajohtolat* og *nuorttabealli* er tradisjonelt brukt i henvisninger til siidaers plassering i landskapet. I hovedsak dreier det seg da om angivelse av flytteruters retning (selv om avviket ikke alltid er så stort). En oversikt over flytteruter på kart ville vise en vifteform med økende kontaktpunkter i sørlig retning. Det betyr at ved sammenblanding i sør risikerer en at ens rein blir ført langt av sted med hensyn til først og fremst fysisk avstand, men potensielt også i sosial avstand.

Som vist foran er det i etterkrigstiden gjort flere ulike typer studier av pastorale, nomadiske siidaer. Disse synes imidlertid lenge å ha unngått lovutvalgenes og forvaltningsorganers oppmerksomhet og interesse. En reindrifstlovkomité fastslo i 1966 at siidaen og siidaledelse ikke lenger eksisterte i reindriften.¹⁰⁶ I det videre arbeidet mot 1978-loven synes denne oppfatningen å ha vært fortsatt gjeldende.

Forskning og utredning om rein og reindrift

Allerede i 1981 har Bjørklund og Brantenberg vist til at det er mange beskrivelser av en uheldig utvikling i 1970-tallsreindriften, og har også registrert følgende: «Dokumentasjon av overbeiting og synkende slaktevekt legges fram som en allmenn karakteristikk av samisk reindrift.»¹⁰⁷ I 2006 konstaterer Lydia Heikkilä at kategorien overbeiting har inntatt en dominant posisjon som fortolkende ressurs i diskursen om aktuelle forvaltningsproblemer i

¹⁰⁶ Ravna 2008: 82

¹⁰⁷ Bjørklund og Brantenberg 1981: 36

reindriftsområdenes økosystemer.¹⁰⁸ I tidsrommet mellom disse årene fortsetter opplysninger om økende reintall og rapporter om uheldig utvikling med hensyn til bærekraft å strømme inn. I forskning og forskjellig litteratur rettes nå oppmerksomheten mot reindriftens bærekraft, herav spesifikt mot forholdet mellom reintall og beiteressurser. Myndighetene retter nå også oppmerksomheten mot forskning og veiledning som medspiller i strategien for en bærekraftig reindrift. Med et samarbeid mellom forskning og veiledning, og en minskning av avstanden mellom veileder og reineier, tar man bl.a. sikte på veiledning rettet mot «å få siidafellesskapene til å fungere bedre, og legge grunnlaget for en kollektivt fornuftig ressursforvaltning og driftsopplegg.»¹⁰⁹ Dette uttrykkes i en sammenheng der siidaene ikke er formelt anerkjent som rettighetsbærere og i sin ressursforvaltning ganske grunnleggende preges eller påvirkes av den myndighetsstøttede forståelsen av reinbeitedistrikter som fellesbeiter for reineiere som er registrert å høre til disse. Innenfor naturvitenskapelig forskning og utredning rettes først oppmerksomheten mot beiteovervåking (som bl.a. viser nedgang i lavforekomstene frem mot århundreskiftet)¹¹⁰ og videre mot flokkstrukturering, slaktevekter og fysiske forhold ved slaktedyrene.¹¹¹ I tilnærmingen til endringer over tid, slik de fremkommer i forannevnte type registreringer og studier av rein og reindrift, er mange ulike sammenhenger og teorier omkring disse brakt på bane. I mange av disse studier og i næringspolitiske diskusjoner relatert til disse har oppmerksomheten vært rettet først og fremst mot overtallighet av rein og beitepress i Vest-Finnmark (Guovdageaidnu og til dels også Kárášjohka). Helle og Kojola¹¹² har løftet blikket noe og sett på reintallsutvikling og forsøkene på å forklare disse i perspektiv av reindrift i hele Norden. De sammenfatter disse i følgende hovedtyper av forklaringer på reintallsutviklingen: tilleggssforing (som

¹⁰⁸ Heikkilä 2006: 81

¹⁰⁹ St.meld. nr. 28 (1991-1992): 120

¹¹⁰ Eksempelvis Johansen, Spjelkavik og Tømmervik 1991; Prestbakmo 1994; Johansen, Johansen og Karlsen 1995; Johansen og Karlsen 2000, 2005.

¹¹¹ Lenvik og Trandem 1991; Ims og Kosmo 2001, jfr. også studier ved Universitetet i Tromsø: www.ecosystem-finnmark.uit.no/Reindeer.htm.

¹¹² Helle og Kojola 2006

mest har vært trukket frem på finsk side), kalveslaktning (som gir seg utslag i økt kalveprosent påfølgende år),¹¹³ antiparasittbehandling, markedsforstyrrelser (ulike forhold som har redusert omsetningen av reinkjøtt), allmenningens tragedie (en tilnærming som har vært særlig aktuell på norsk side, men fraværende på finsk og svensk side), utformingen av reindriftspolitikken (særlig trukket frem på norsk side), misoppfatning av bæreevne og klimatisk variasjon. Samtidig har de utarbeidet oversikter som viser at det i hele Norden har vært sammenfallende trender i reintallsvariasjoner. Et slikt sammenfall utelukker lokale og regionale forhold som eneste forklaringsmodeller. Selv heller de mot den oppfatning at populasjonstrendene over tid først og fremst er et resultat av variabiliteten av vintervær. De avskriver likevel ikke sosiale aspekters medvirkning til flokkøkninger lokalt, som den økte beitekonkurransen i Norge utløst av teknologiske endringer og økte driftskostnader i nyere tid. Et annet poeng som de mener deres studie har vist, er da også hvor sjelden en tilnærming med kombinasjon av økologiske og sosiale aspekter har vært med hensyn til å se utfordringene i strevet mot bærekraft. Forklaringsmodellene har i større grad avspeilet fagtradisjonene enn selve reindrifftsutøvelsen.

Sistnevnte typer studier dreier seg ikke om siidaer, de må først og fremst kategoriseres som rein- og reindrifftsforskning. Likevel er de relatert til siidaer i og med at de tar for seg ressurser og ressursforvaltning som på avgjørende vis angår siidaene. I diskusjonen om anvendelse av teorier om allmenningens tragedie og forvaltning av fellesressurser trekkes delvis også pastoralismens særpreg, reindrifftsutøvernes erfaringer og siidaen inn som momenter. I følge Ingold¹¹⁴ er eiernes dyreakkumulasjon og gjentatte bestandsdesimeringer innebygd i pastoralismens logikk. Dette utgangspunktet er i tråd med anvendelsen av allmenningens tragedie som metafor eller modell for analyse av

¹¹³ Når en simle blir fratatt kalven om høsten, vil den være bedre i stand til å bære frem og investere kroppsreserver i neste års kalv. Utover det kan her tilføyes at i en flokk som er tilpasset kalveslakt, vil voksne simler utgjøre en stor andel av livdyrene (rein i vårflokk) og dermed et stort potensiale for årlig kalvetilvekst.

¹¹⁴ Ingold 1980

forvaltningen av reinbeiteressursene i Finnmark, dvs. at reineiere med sin oppbygging av reinflokker handler strategisk for å maksimere privat vinning på såkalte fellesbeiter.¹¹⁵ I kritikk av og i konkrete studier relatert til en slik tilnærming til reindriftssamisk ressursforvaltning og også til den norske forvaltningen av samisk reindrift rettes det oppmerksomhet mot på den ene side faktorer som virker modifierende og på den andre siden faktorer som virker forsterkende på reintallsutviklingen, og heri mot spørsmålet hvorvidt utviklingen kan forstås som et utslag av allmenningens tragedie eller ikke.¹¹⁶ Studiene er gjort i en tid der store, vidstrakte reinbeitedistrikter i offentlig forvaltning og i rettssammenheng forstås å være fellesbeiter for reineiere som er registrert å høre til disse. 1980-årenes bratte reintallsvekst erfarer samtidig mange siidaer som svært problematisk med hensyn til driftsforhold og mulighet til å disponere egne områder i tråd med tidligere praksis. Disse peker da også på at det er en sammenheng mellom sterk reintallsvekst i visse siidaer og forvaltningen av spesielt vinterhalvårsbeitene som fellesbeiter. Erfaringene fra 1980-tallet og forståelsen av denne typen sammenhenger må da også regnes som en del av bakgrunnen for at man i reindrifskretser på 1990-tallet, i en tid med generelt synkende og etter hvert et lavt reintall, peker på siidasystemet som alternativ til det eksisterende reinbeitedistriktssystemet. Styret for reinbeitedistrikt 17/18, det felles høst-/vår- og vinterbeitedistriktet i Kárášjohka, hadde for så vidt allerede på 1980-tallet tatt initiativ til utarbeidelse av en distriktsplan med kartlegging av siidaenes tradisjonelle og faktiske bruk av områder innenfor distriktet.¹¹⁷ Imidlertid legger reindriftsmyndighetene seg på en noe annen linje i tilnærmingen til fellesbeiteproblematikken.

Som nevnt foran synes reindriftsmyndighetene å ha tatt utgangspunkt i begrepene *oarjjabealli*, *gaskajohtolat* og *nuorttabealli*¹¹⁸ i sin revidering av

¹¹⁵ Brox 1989, 1990

¹¹⁶ Bjørklund 1991 og 1999a/b; Paine 1992; Nilsen og Mosli 1994; Jentoft 1998; Brantenberg 1999

¹¹⁷ Bajos 1989

¹¹⁸ *Bealli* kan oversettes til norsk som halvdel eller side, *johtolat* som flyttelei. Mao. er det her snakk om en vestside, en midtre flyttelei og en østside.

reinbeitedistriktsinndelingen i Guovdageaidnu og Kárášjohka. Bak dette ligger en utredning som et utvalg av forvaltningsbyråkrater ferdigstilte i 1994.¹¹⁹ Utvalget foreslår stordistrikter i Guovdageaidnu og Kárášjohka benevnt som *nuortaorohat/østre reinbeitedistrikt*, *gaskaorohat/midtre reinbeitedistrikt* (kun i Guovdageaidnu) og *oarjeorohat/vestre reinbeitedistrikt*. *Orohat*, som nå foreslås å bli å oppfatte som et stordistrikt, er (likesom *johtolat*) et begrep som i utgangspunktet er brukt og har fått sitt spesifikke innhold innenfor rammen av siidalandskap. Senere er disse distriktene benevnt som soner, som også er den benevnelsen som nå brukes i dagligtale (også på samisk). I alle fall, det er i den etterfølgende saksbehandlingsprosessen rundt denne revideringen av distriktsinndelingen at søkelyset rettes mot siidaers sedvanemessige bruk av og etablerte rettigheter til bestemte områder. Reindriftsforvaltningen oppnevner i denne forbindelsen et utvalg av jurister til å foreta en utredning om vinterbeiterettigheter i Vest-Finnmark.¹²⁰ Det vesentlige ved dette utvalgets arbeid er redegjørelsen av hvor langt man i Norge er kommet i rettsutviklingen mht. siidaers rettigheter, og at dette formidles til siidamedlemmer.¹²¹ Det er konstatert at siidaers etablerte rettigheter må respekteres på linje med andre privatrettslige rettigheter. Et annet vesentlig moment i utvalgets konklusjoner er forslaget om at jordskifteloven anvendes for å avklare rettighetsforhold internt i reindriften eller at en egen kommisjon opprettes for dette arbeidet. Et av utvalgsmedlemmene, Øyvind Ravna, følger opp med en omfattende reindriftsrettslig avhandling omkring reindriften rettshistorie og behovet for retts- og bruksavklaring i reindrift.¹²² Et hovedpoeng hos Ravna er at det i reindriftssamfunnet er grupper av bestemte kretser knyttet til bestemte arealer og at reieneierne, nemlig reindriftssiidaer, må tilbys ordninger slik at de på en bedre måte kan fordele sine ressurser og ta en større grad av styring over disse. Ravnas arbeid er et av flere frittstående arbeider på det juridiske felt, som følger

¹¹⁹ Sara, Hætta og Rushfeldt 1994

¹²⁰ Røstad Fløtten, Ravna og Päiviö 2003

¹²¹ Rapporten er riktignok ikke oversatt til samisk.

¹²² Ravna 2008

Samerettsutvalgets utredningsarbeid, og som samtidig tar opp temaet siida. Etter aktualiseringen av siidaen i lovsammenheng, er nok Kirsti Strøm Bulls *Studier i reindrifftsrett* fra 1997 et viktig utgangspunkt for den senere oppmerksomheten mot reindriffts siidaen i retts- og forvaltningssammenheng.¹²³ Likeledes synes det blant siidamedlemmer i dag å være særlig interesse for rettsperspektivet på siida og i ulike diskusjoner om siidaen er fokuset ofte rettet mot siidaers tradisjonelle bruk av områder. Det kan ha sammenheng med for det første at ulike formelle prosesser (som utarbeidelse av bruksregler, saker vedrørende areal) bidrar til å dreie fokuset mot dette, og for det andre at manglende oppmerksomhet mot dette aspektet ved siidaen kanskje oppleves som den største trusselen mot siidaen, og for det tredje at visse rettsavklaringer oppfattes å måtte komme først i det som anses å utgjøre den rette følgeordningen på veien mot rehabiliteringen av siidasystemet. Siidaene og siidasystemet kan i dag fortsatt sies å være i en svært utsatt og usikker posisjon. Trass i den prinsipielle anerkjennelsen, kan det fortsatt være fare for at vesentlige aspekter for opprettholdelsen av siidaen ses bort fra i møtet eller kanskje snarere avstanden mellom på den ene siden forståelse av reindrift i posisjon av styring og forvaltning og på den andre siden forståelse av siidaen i posisjon av reindrifftsutøvelse. Situasjonen er følgelig den at det er behov for mer utredning, avklaring og forskning omkring siidaen, og heri bidrag til bredere anlagte og kontinuerlige diskusjoner omkring rammene for at en siida kan være en siida.

Forskningsspørsmålet: Siidakontinuiteten

Som nevnt foran er nok den største dissonansen mellom reinbeitedistriktssystemet og siidasystemet i dag å finne i de sentrale reindrifftsområdene i Finnmark, dvs. reindrifften som sogner til Guovdageaidnu og Kárášjohka. Det er først og fremst her at siidaen, og tradisjoner knyttet til

¹²³ Av andre arbeider omkring siidarettigheter i kjølvannet av eller som en forlengelse av Samerettsutvalgets arbeid kan nevnes: Bjørklund (red.) 1999c; Jebens 1999; Strøm Bull, Oskal og Sara 2001; Jonassen og Kalstad 2003; Hågvar 2006; Ween 2005; Severinsen 2006

denne, har vært trukket frem som en faktor å ta i betraktning i forhold til forvaltningsmessige reguleringstiltak. Samtidig utgjør reindriften utøvd av siidaer i dette området godt over halvparten av reindriften i Norge målt etter reintall og antall mennesker knyttet til næringen. Mitt fokus på reindrift og siidaer i dette området har sin hovedsaklige bakgrunn i det forannevnte.

Gjennom studier av arkivmateriale er det fremskaffet et kartbilde over de sannsynlige veidesiidaer som dekket områdene som i dag utgjør Guovdageaidnu og Kárášjohka kommuner, nemlig Guovdageaidnu, Láhpoluoppal, Ávjovárri og Juovssasiida/Deanu siida.¹²⁴ Historiske kilder gir likevel ikke noe bilde av hvordan disse siidaene var organisert og hvordan de utgjorde en enhet med hensyn til næringsutøvelse og det øvrige liv. Disse fremstår mest som enheter for skatteinnkreving, marked og rettsting. Likevel er det slik at i den grad det er skrevet noe om områdets siidahistorie, så er det om disse sannsynlige veidesiidaene. Det er ikke skrevet lokalhistorie om noen nomadiske siidaer (eller reindriftssiidaer om man vil), trass i at det er disse som anes å være der og en skulle tro at det var mer skriftlig og muntlig materiale om disse enn veidesiidaene. Det er i det store og hele mangel på historisk studier og framstillinger av kontinuitet og utvikling av nomadiske siidaer. Det er ikke en oppgave for mitt forskningsprosjekt å lage en historisk fremstilling av dette siidasystemet. Det kan likevel konstateres at ulike typer tilnærming til dagens siidaer, også i administrativ sammenheng, hadde kunnet ha nytte av slike studier. Samtidig er det i dag også slik at både yngre og eldre siidamedlemmer viser stor interesse for det lille av materiale som tross alt er tilgjengelig.

Med grunnlag i det som fremkommer av arkivmateriale, kan man si at det etter grensesperringene i 1852 er omtrent 15 vintersiidaer i Kárášjohka og omtrent 40 vintersiidaer i Guovdageaidnu. Disse siidaene er spredt vidt omkring, delvis innenfor kommunegrensene, men til stor del også utenfor

¹²⁴ Vorren 1978a

kommunegrensene (på finsk, og unntaksvis også på svensk side av grensen).¹²⁵ En stor del av befolkningen i kommunen hørte ved faktisk oppholdssted til i siidaene. De bofaste innbyggers bygder (*gilli*) og kommunens hovedbygd (*márkkan*) var steder de bare besøkte. Hopper vi hundre år frem i tid, er det for eksempel vinteren 1963 ganske nøyaktig 30 % av Guovdageaidnus befolkning som bor i hovedbygda, mens resten er spredt i bygder og siidaer over et areal på nærmere 10 000 kvadratkilometer.¹²⁶ Ennå var det ganske tydelig at folk enten var eller ikke var i de tre ulike typene oppholds- eller bostedsenheter (*siida*, *gilli* og *márkkan*), men bildet var i ferd med å endre seg. Boligbyggingsaksjoner, nye fremkomstmidler, utbygging av samferdsel, skoleutbygging og økende etablering av arbeidsplasser i de sentrale bygdene førte etter hvert til en sterk sentralisering av familiebosteder.¹²⁷ Med tiden bodde også alle tidligere siidafamilier i *márkkan* eller *gilli*, markert med vegskilt eller med stedssymbol pluss stedsnavn på kart. Samtidig med denne utviklingen har reindriften også i dette området blitt fremstilt som noe som er utøvd innenfor og forvaltet i form av administrativt forordnede reinbeitedistrikter. Det som tilsynelatende nå sto tilbake var kun reinbeitedistrikter og bygder. I forhold til dette dominerende bildet er det på sin plass å stille seg spørsmålet: Var siidaene i ferd med å forsvinne? Har det på et tidspunkt skjedd et brudd med siidakontinuiteten?

Nå skjer det, som er omtalt foran, at reindrifutsutøverne selv trekker frem siidasystemet som en viktig faktor å ta hensyn til i hele det sakskomplekset som angår reguleringen av indre forhold i reindriften. Så langt har det resultert i at siidaen er gitt en lovdefinisjon som en gruppe som bedriver reindrift på bestemte arealer, og at man skal ha dette som utgangspunkt i utarbeidelse av regler om forhold innad i og mellom siidaer. I det minste fortsetter siidaen, med lovs anerkjennelse, som et arbeidsfellesskap med rett til bestemte arealer. Hva er det så som gjør at denne enheten er en siida, og ikke et nytt reinbeitedistrikt? Til

¹²⁵ Sml. bl.a. Sara 2006 a/b/c

¹²⁶ Paine 1964b: 236. Hos Steen (1956) er det en oversikt som viser at det i 1954 er 38 vintersiidaer med til sammen 684 personer i Kautokeino.

¹²⁷ Nilsen og Mosli 1994

dette bildet kan man imidlertid tilføye at nyere studier viser at siidaer fortsatt er til som sosiale arenaer og sosialiseringsarenaer, med deltakelse av hele familier, i en ny virkelighet.¹²⁸ Det synes altså at siidaene har egenskaper som gjør at de på sitt vis mestrer utfordringene knyttet til endringer i bosetningsmønster. Så hvis disse og andre endringer har vært overkommelige for siidaene, hva er så de grunnleggende sider ved siidaen som gjør at siidaer fortsatt ses å være der og også trekkes frem som sentrale enheter i næringspolitikk og dagligliv?

Min begynnende tilnærming til problematikken omkring siidakontinuitet er nok preget av det ytre trykket mot siidaen i en situasjon der reinbeitedistriktregimet mislykkes i å stabilisere reintallet på et nivå som anses økologisk bærekraftig og der den rådende diskursen bruker overtallighet av rein og overbeiting som hovedmetaforer i forståelsen av reindriften som problem i forhold til blant annet miljøforvaltning. Med andre ord blir spørsmålet, er siidaen det alternativet som har bedre forutsetning for å oppnå de oppsatte mål for langsiktige økonomiske og økologiske balanser? Hva skulle så det bety i denne sammenhengen? Betyr det at siidaer opererer med bestemte balanser mellom folk, rein og arealer? Og betyr det videre at siidamedlemmer ved eksempelvis overganger til selvstendige hushold alltid har foretatt valg av siidatilhørighet ut fra en fremskriving av denne typen balanser innenfor de aktuelle siidaer? En tilnærming med denne typen spørsmål viste seg å være en lite farbar vei mot å få et begrep om siidakontinuitet i perspektiv av siidamedlemmer. Riktignok er det i sosialantropologiske analyser av pastoralistiske grupper generelt og samiske siidaer spesielt en viss tradisjon for å se på denne typen kortsiktige og langsiktige balanser, og disse ses eller anses å komme til blant annet gjennom antepert arv (på samisk: *rádjju*), beslutninger vedrørende gruppetilhørighet og avskalling av folk.¹²⁹ Man ser på visse reguleringsmekanismer i det store og hele i retrospektivt lys. Man har for seg et tidsavsnitt med realiserte og det som ser ut til å være godt fungerende grupperinger mht. balansen mellom dyr, areal og

¹²⁸ Nergård 2006; Joks 2007

¹²⁹ Whitaker 1955; Pehrson 1964; Barth 1964; Paine 1964b

personell. For siidakonstellasjonenes del viser man videre til visse normative aspekter innenfor rammen av et slektskapsnettverk og også strategiske beslutninger i forbindelse med ekteskapsinngåelser som bakenforliggende faktorer for hvorfor de er blitt som de er blitt. Spør man aktørene selv ser de sine beslutninger vedrørende tilhørighet eller tilslutning til siidaer først og fremst som pragmatiske og bundet til bestemte situasjoner, som representerer ulike posisjoner over tidsrom med til dels svært ulike forhold og problemstillinger.¹³⁰ Siidaer ses også som svært ulike i mange henseender, og videre at det er ikke gitt hva de kan bli til. Folk forholder seg direkte til disse og ikke indirekte gjennom modeller av siidaer som enhver siidas begrensninger og muligheter bedømmes ut fra. Forannevnte spørsmål vedrørende visse typer langsiktige balanser representerer, når alt kommer til alt, et utenfra-perspektiv og ytre forventninger til siidaen, styrt av den rådende diskurs om reindrift og ofte stilte spørsmål som: Hvor mange rein trenger en familie for å ha et rimelig utkomme? Det er også et bilde av siidahusholdenes næringstilpasning som ikke rimer med opplysninger som fremkommer i litteratur og andre skriftlige kilder over tid, der vi ser at utnyttelsen av rein har vært mer eller mindre allsidig og har vært praktisert mer eller mindre i kombinasjon med annen ressursutnyttelse og inntektsgivende aktiviteter.¹³¹

Med forannevnte tilnærming lagt til side er det likevel slik at siidaen som forskningstema uunngåelig, på ulike tangeringspunkter, må relateres til problemstillinger som reises med utgangspunkt i reindriftingslovens praktisering og prioriteringen av saksområder i forvaltningen av reindriften. Imidlertid vil siidaperspektivet måtte være der, ikke bare som respons på de problemstillinger som reises i forannevnte sammenheng, men like mye i oppmerksomhet mot siidaenes egne tenkesett, praksiser og problemstillinger i sammenheng av

¹³⁰ Sml. Beach 1981 om endringsprosesser i svenske samebyer, og forvaltningen av ulike balanser henimot en stadig mer ekstensiv reindrift.

¹³¹ Eksempelvis Lilienskiold 1942 (reindrift/jakt/fangst på 1700-tallet); Turi 1982 (variasjoner på 1900-tallet mht. hva reindriftsutøvere solgte av varer på markedene); Sørland 1978 (om «binæring» på 1970-tallet).

bestrebelse på å beholde og rehabilitere siidasystemet som grunnlag for siidaliv i det store og hele. Så ut fra den forutsetning at det er enighet om at siidaer og siidasystemet skal anerkjennes som hjemstavn for selvstyrende utøvelse av reindrift, så innebærer det blant annet at ord som gruppe og bestemte arealer i lovens definisjon av siida må få sin fortolkning og konkretisering fra perspektiv av siidaen. Slike avklaringer i forhold til lov og i forholdet mellom siidaer vil gi et gryende omriss av siidaer. På neste nivå vil slike ting som tålegrenser for inngrep i siidaen i form av arealtap, reguleringer og øvrige endringer og også utviklingen av siidaer og siidasystem kunne være gjenstand for diskusjoner og overveielser innad i siidaer og i siidatematiserende arenaer. For meg sto det etter hvert klart at mitt prosjekts problemstilling og relevans har sin plass innenfor rammen av de diskusjoner og overveielser som må finne sted på nivå av forannevnte avklaringer og overveielser. Min oppgave er selvsagt ikke å gi beskrivende oppskrifter for hva siidaer og siidakontinuitet er, men å gi et tydeligere omriss av den og foreslå hvilke hovedaspekter som må tas i betraktning i tilnærmingen til siidaen som sådan. Slik sett er mitt forskningsprosjekt selv ment å være en del av siidakontinuiteten ved at den forhåpentligvis aktualiserer og problematiserer siidaen både innad og utad fra en kantposisjon av siidaen.

Teoretisk og metodisk tilnærming til siidaen

Mot forståelsen av siida som en sosial-økologisk enhet

Siidaen som tema har vært tatt opp i ulike studier innenfor så mange ulike fagdisipliner som arkeologi, historie, etnografi, etnologi, sosialantropologi og rettsvitenskap. I og med at studier av reindrift er et tema som i vesentlig grad angår siidaen, kan vi legge til fagdisipliner som økonomi og biologi som sentrale. Dette representerer et svært tverrfaglig felt med til dels svært ulike tilnæringsmåter til siida og spesielt til reindrift. Disse ulikhetene gir i sin tur oppsplittede og i mange tilfeller løsrevne bilder og forklaringsmodeller relatert

til enheten siida (og dens arbeid med rein), som en refleksjon av fagenes egne tradisjoner. Gjennom de siste decennier har spesielt naturvitenskapelige fagdisipliner i økende grad bidratt til den alminnelige forståelsen av økosystemers regulerende mekanismer og det faglige grunnlaget for hvordan reindriften tenkes regulert. Som også Heikkilä¹³² er inne på, har økologi og økonomi, med utgangspunkt i de todelte mål utkapslet gjennom fortolkningen av begrepet bærekraftig utvikling, blitt hoveddisiplinene i tilnærmingen til reindriftsspørsmål og introdusert et nytt begrepsapparat og et helt nytt språk. Dette har i forvaltningsmessig sammenheng videre blitt linket med reindriftingslovens begrepsapparat. Leser man de offentlige dokumenter om samisk reindrift – som Reindriftingsforvaltningens meldinger om reindrift og Økonomisk utvalgs årlige regnskap – fremtrer følgende mønster: Kart over reinbeitedistrikter/–områder og reintall, driftsenheter (senere siidaandeler), uttak samt tap av rein og økonomiske uttelling gruppert distrikts- og områdevis. Øvre reintall og bestemmelser om beitetid, fastsatt av myndighetene, gjelder for reinbeitedistrikt. Forskrifter vedrørende statlige tilskudd – økonomiske virkemidler – fremholder driftsenhet (siidaandel) og reinbeitedistrikt som ansvarlig enhet. I det statistiske materialet er blant annet gjennomsnittlige slaktevekter og produktivitet, fremstilt som produksjon pr. rein, satt opp som en sammenligning mellom reinbeiteområder/-distrikter.¹³³ For de sentrale reindriftsområders del, hvori spesielt fokus har vært rettet mot Guovdageaidnu, har man gjennom slaktevektanalyser¹³⁴ og andre naturvitenskapsbaserte fremstillinger, med kanskje satellittbilder av reindriftingsarealene som den mest effektive formidlingsmåte,¹³⁵ fremsatt konklusjonen om at det definitivt foreligger økologisk ubalanse som undergraver målene om økonomisk og kulturell bærekraft. I dette mønsteret kan man lese styringsteknologien og de

¹³² Heikkilä 2006: 80

¹³³ Regnskapet og omtalen av den kan også forstås å gi standarder for god og dårlig næringsutøvelse. Reindriftingsforvaltningens omtale av Ressursregnskap for 2010/2011 har for eksempel ingressen: ”Det er svært stor forskjell på produksjonen mellom ulike reinbeiteområder. Best er det sørsamiske området og tamreinlagene.” Sml. <http://www.reindrift.no/>

¹³⁴ Ims og Kosmo 2001

¹³⁵ Johansen et al. 1995

institusjonelle subjekter som skal evalueres, kontrolleres og heri disiplineres henimot idealet om økologisk og økonomisk bærekraft. Forskning innenfor denne rammen kunne tenkes å være utført som studie av makt som motstandsproduserende,¹³⁶ noe som ville innebære fokus på de politiske prosessene rundt forsøkene på å få til regulerende mekanismer knyttet til distriktsregimet. Det som vil hefte ved en slik studie er at den vil forholde seg til og gjengi reindriftssamer og deres grupperinger etter samme mønster som det som inngår i det myndighetsintenderte styringssett. Sett i forhold til dette ser jeg studiet av siida som et perspektivskifte og et selvstendig utgangspunkt, selv i erkjennelsen av at distriktsregimet har hatt en sterk innflytelse på muligheten av siidautøvelse.

Samtidig som de likevektsentrerte ideene om maksimum avkastning fortsatt synes å være sentrale innenfor forvaltningen, har man innenfor forskning beveget seg mot multilikevektstenkning, systemenes resiliens¹³⁷ og i det hele tatt en bredere definisjon av økologisk kunnskap. Som nevnt foran har Helle og Kojola¹³⁸ vist hvordan det i hele Norden gjennom 40 år har vært sammenfallende trender eller en synkroni i variasjon av reinbestander. De har knyttet bestandsvariasjoner til klimatiske storskalavariasjoner, men ikke utelukket at visse sosiale og politiske faktorer kan ha hatt en viss innflytelse på reinbestander. Andre studier av reindrift i vinterhalvåret relatert til klimavariasjoner og -endringer har rettet oppmerksomheten mot den tradisjonelle kunnskapens rolle i mestringen av klimatiske faktorer.¹³⁹ I dette bildet er klima- og reinbestandsvariasjoner uunngåelige, men man kan til en viss grad ha evne til å tilpasse seg og modifisere disse gjennom en dag til dag overvåking av forholdene og en oppfølging i å legge til rette for optimale forhold for flokken. Med hensyn til reindriften i Finnmark kan man samtidig konstatere at mens myndighetene ser sosiale faktorer som direkte ansvarlige for

¹³⁶ Staunes 2007

¹³⁷ Berkes 2008: 265

¹³⁸ Helle og Kojola 2006

¹³⁹ Eira 2012

bestandsøkningene og indirekte ansvarlig for bestandsnedgangene, så har de engasjert naturvitere til å finne måter å stabilisere systemet på. Disse har da altså i sin tur utarbeidet økologiske modeller for bestandsreguleringer og økologisk bærekraft, som med Berkes¹⁴⁰ ord kan sies å representere konvensjonell reduksjonistisk vitenskap. De utførte beregningene av bærekraft i Finnmark har, som J. Fox¹⁴¹ har konstatert, en implisitt antakelse om at en stabil bestandsstørrelse korrelerer med en gitt primærproduksjon, dvs. en antakelse av linearitet og naturgitt balanse som ikke er der. I stedet for en slik statisk likevekt, peker han på sannsynligheten av flere likevektspunkter som kan være ulike fra år til år, avhengig av klimatiske variasjoner. Videre impliserer beslutninger vedrørende økosystemets balanse og målene for reindriften en rekke valg som tas og må tas på det politiske felt. Heri inngår spørsmålet om en velger å ha tillit til at den tradisjonelle pastoralismen innehar evne til en løpende tilpasning og bærekraft i variable omgivelser. Både forskning relatert til samisk reindrift og internasjonal forskning har pekt på at offentlige myndigheter har hatt et negativt syn på pastoralisme og dens evne til bærekraftighet. Benjaminsen og Svarstad¹⁴² har omtalt det de kaller modernitetsdiskursen, hvori blant annet inngår argumenter om overbeiting og økonomisk irrasjonalitet. Denne har neglisjert den tradisjonelle kunnskapen til gjeterfolk som opererer i svært varierende og uforutsigbare omgivelser. På den annen side har man innenfor nyere forskning om reindrift spesielt, og om pastoralisme og urfolk generelt rettet oppmerksomhet mot det som har blitt å hete tradisjonell økologisk kunnskap. I en slik sammenheng forstås ikke økologi og økologisk kunnskap ut fra den snevre definisjonen innen vestlig vitenskap som biologisk fagfelt som retter sin oppmerksomhet mot innbyrdes forhold i biofysiske omgivelser. Derimot forstås den, slik Berkes¹⁴³ uttrykker det, som kunnskap, hvordan den enn måtte være tilegnet, om relasjoner mellom levende vesener, seg imellom og i forhold til

¹⁴⁰ Berkes 2008: 253

¹⁴¹ Fox 1998; se også Jentoft 1998: 112-115

¹⁴² Benjaminsen og Svarstad 2010

¹⁴³ Berkes 2008: 5

omgivelsene. Med det åpnes det for andre måter å forstå økologisk kunnskap og hvordan den kan tilegnes. For Berkes dreier det seg her om innfødt kunnskap med utspring fra en virkelighet med akkumulasjon av konkrete og personlige observasjoner, og videre en sammenkobling av sosiale og økologiske aspekter i et sosialt-økologisk system.¹⁴⁴ Andre studier av urfolks- og reindriftsgrupper har gitt støtet til andre måter å forstå forholdet mellom folk og deres omgivelser, og er gitt begreper som *sentient ecology*¹⁴⁵ og *relational sustainability*.¹⁴⁶

Om forutsetningen for å anta at siidaer har forholdt seg til likevekt og tilpasning til økosystemers bæreevne er at de har operert med modellbaserte beregninger, så ville konklusjonen antakelig vært at lite tyder på at det i siidaene foreligger holdbar kunnskap om og tradisjoner for tilpasning til økosystemers bæreevne. Brantenberg har tatt for seg en parallell til en slik tilnærming innenfor det juridiske felt.¹⁴⁷ Et underutvalg under Samerettsutvalget, bestående av juridiske eksperter, var satt til å undersøke blant annet samiske sedvaner og rettsoppfatninger. Konklusjonen til underutvalget var, likesom i en herredsrettsak som gikk samtidig, at samiske rettstradisjoner var uklare og vanskelige å dokumentere. Disse var, som underutvalget uttrykker det, «neppe av en slik art at de kan gi grunnlag for å hevde at det i dag finnes et særegent samisk rettssystem ved siden av det som i alminnelighet er antatt å være gjeldende rett.»¹⁴⁸ Konklusjonen om at samiske rettsordninger er uklare følger av at man tar utgangspunkt i norske begreper, har en analytisk oppdeling av samisk praksis i en rettsdel og bruksdel som forutsetning og ser etter kodifiserte rettssystemer. Brantenbergs alternativ til en slik tilnærming er å se på begrepet sedvane som tanke- og handlingsmønstre i faktiske beslutninger og gjennomføring av ulike arbeidsoppgaver i reindriften. Med en slik tilnærming ville konklusjonen ganske sikkert vært en annen. Og Brantenberg føyer til:

¹⁴⁴ Berkes og Folke 1998

¹⁴⁵ Anderson 2002

¹⁴⁶ Scott 2006

¹⁴⁷ Brantenberg 1999

¹⁴⁸ NOU 1993: 34; også sitert i Brantenberg 1999: 169

«Alternativt til en tilsynelatende uproblematisk aksept av norske juridiske konstruksjoner som *sedvane* og *sedvanerett* burde det snarere være et dilemma og utfordring for samer å la sin kulturelle praksis fortsatt bli beskrevet i et norsk juridisk språk.»¹⁴⁹

Det er tid for å vende seg mot siidaens egne praksiser og forståelsesrammer i håp om å få konturene av siidaen til å tre klarere frem. Dette kan innebære åpenhet for å overskride oppdelingen i for eksempel natur/kultur og rett/bruk. Samtidig må man erkjenne at siidaen kan være mangefasettert, og at det er behov for å avgrense tematisk tilnærming. Imidlertid må også en slik avgrensning ha sitt utgangspunkt i siidaen eller kunne godtas ut fra dens særegenhet. Således har min avgrensning utgangspunkt i det følgende: I dagens siidaer er organiseringen av arbeid og beslutninger rundt ivaretakelsen av reinflokkene den vesentlige sammenbindende og vedvarende prosessen som opprettholder siidaene. Heri inngår også å legge til rette for at medlemshusholdene kan nyte godene av egne rein og av øvrige ressurser innenfor deres rekkevidde, så sant utnyttelsen av disse kan innordnes siidafelleskapets interesser. Likevel er husholdenes næringsutkomme eller *birgejupmi*, heri også den kjøttproduserende økonomi, noe som ikke direkte angår eller legges frem som en sak for siidaen. På siidanivå forholder man seg til relasjoner mellom siidamedlemmer og mellom ulike siidaer, men i vesentlig grad også til relasjoner mellom de ulikeartede deler av enheten siida.

Som nevnt foran har man i forskningen rundt urfolk etter hvert rettet mer oppmerksomhet mot spesielt deres tradisjonelle økologiske kunnskap. I denne forbindelse er det pekt på at forskning omkring urfolkskunnskap først og fremst må se betydningen av denne i å bringe til syne institusjoner og praksiser båret av disse kunnskapsformer og å styrke urfolkenes autonomi og utvikling i lys av erkjennelsen av at kunnskap ikke er vunnet uavhengig av den bruk den

¹⁴⁹ Brantenberg 1999:179

skal tjene.¹⁵⁰ Videre har det i sammenheng av urfolkskunnskap vært rettet oppmerksomhet mot livssynskomponenten eller verdensanskuelsen i kunnskapen. Synliggjøringen av denne er samtidig en tilbakevisning av antakelser om at det finnes andre typer av vitenskap som er fri for slike komponenter eller kontekster.¹⁵¹ Sentral i denne forbindelsen er kritikken rettet mot antakelser bygget på dikotomier mellom dyr og samfunn eller mellom natur og mennesker/samfunn,¹⁵² både i fortolkningen av urfolks samfunn og påføring av forvaltningsformer som forutsetter en slik tenkemåte. I sammenheng av pastoralister innbefatter denne en kritikk av blant annet antakelsen om at domestisering av dyr er det samme som sosial tilegnelse av noe i et separat naturdomene eller antakelsen om at det her dreier seg om en form for mekanisk kontroll utøvd over objekt-ting.¹⁵³ Kontrasteringen av denne tenkemåten i forhold til siidaers tenkemåte er noe som kan kaste lys over møtepunktene med siidaer representert ved reindrift som sektor og offentlig forvaltning, men også være en oppfordring til bedre å synliggjøre siidaers tenkemåte om seg selv. Dette aktualiserer ulike forestillinger, omtaleformer og fortellinger som inngangsporter til å nærme seg både etiske spørsmål og livssynskomponenten i den tradisjonelle kunnskapen, og utfordrer forskeren til å ta på alvor også den delen av kunnskapen som ikke er konsistent med den positivistiske og reduksjonistiske tradisjon innenfor vitenskapen. Samisk forskning er i dag i en begynnende fase med å tilnærme oss disse sider ved tradisjonell kunnskap. Nils Oskals drøfting av begrepet *boazolihkku* i fagfilosofisk sammenheng, og heri siidaen som det mest sentrale fellesskapet i forhold til å samordne handlinger, er en innføring i tilnærming til siidaen gjennom dens egne begreper, som har både et deskriptivt og normativt innhold.¹⁵⁴ Magga, Oskal og Sara¹⁵⁵ har også tatt for seg forholdet mellom mennesker og ulike typer dyr i samisk sammenheng, og heri også

¹⁵⁰ Agrawal 2002

¹⁵¹ Berkes 2008

¹⁵² Ingold 2006; Latour 2004

¹⁵³ Ingold 2006: 74

¹⁵⁴ Oskal 1995

¹⁵⁵ Magga, Oskal og Sara 2001

tradisjonelle, samiske forestillinger om sosiale kontrakter eller kontraktlignende forståelse mellom mennesker og visse typer dyr.

Den teoretiske rammen for min tilnærming til siidaen er å se på den som et kombinert sosialt-økologisk system, eller å betrakte såkalt kulturell bærekraft og økologisk bærekraft som sider av samme sak til forskjell fra å anta at førstnevnte er en konsekvens av sistnevnte eller også et utgangspunkt der reindrift og ikke siidaen betraktes som bærer av samisk kultur. Til spørsmål om relevansen av en slik fortolkende ramme er å si at det dreier seg om hvorvidt siidaen skal kunne overleve som forvalter av ulike forhold i og i relasjon til seg selv. I dag kan man si at statlige forvaltningsmyndigheter befinner seg i en maktposisjon med hensyn til å sette rammer som enten tilrettelegger for eller truer siidaen og siidasystemet. Ting tyder på at myndighetene er så opptatt av og oppsatt på å redde balansen mellom reintall og beiteressurser på vegne av reindriftssamene¹⁵⁶ at siidaen og siidasystemet nok en gang skyves til side. Siidamedlemmer vil på den annen side være i posisjon av makt eller avmakt til å videreføre siidaen som en selvstyrende enhet eller rett og slett siidaen som siida. For siidamedlemmer innebærer dette også å vurdere tålegrensen for inngrep i siidaen og dens selvstyring eller også siidasystemets resiliens i relasjon til hvordan ytre krefter setter rammer for hvordan siidaen blir formet.

Metode som redskap tilpasset forskningsspørsmål og analyse

Som nevnt foran ligger avgrensningen av mine studier i siidamedlemmenes forhold til reinflokken som den vesentlige sammenbindende og vedvarende prosessen i opprettholdelsen av siidaen. Denne avgrensningen kan ses å være i tråd med Paines distinksjon mellom *herding* og *husbandry*, som noe som konstituerer «separate but complementary fields of action where

¹⁵⁶ Dette er uttrykt i en pressemelding fra landbruksministeren (publisert bl.a. i Finnmark Dagblad 19.12.2011) der det heter at regjeringen vil ha reintallet i deler av Finnmark betydelig ned, og at det neppe er mange som er uenige i det ”når målet er at næringen skal overleve på lang sikt.”

different qualities of management are at a premium.»¹⁵⁷ Han påpeker at en gjennomgang av disse begrepene separat fra og forut for beskrivelsen av samisk flokkreindrift i sin helhet er «a methodological point of importance.»¹⁵⁸ Når han noen år senere gjentar viktigheten av å forstå denne distinksjonen i studiet av pastoralistenes oppgaver, roller og beslutninger, føyer han imidlertid til: «Indeed, pastoralists may see their work as being all of one piece, simply a way of life.»¹⁵⁹ Man kan spørre seg hva som ligger i dette, om implikasjonen av dette bl.a. er at siida eller reindrift må studeres som en helhet? Vil det i en samtale med et siidamedlem være meningsfylt for vedkommende å begrense samtaleemnet til kun å gjelde *herding*? Slike spørsmål gjør det allerede i utgangspunktet nødvendig å vende seg mot siidamedlemmers egne, samiskspråklige begreper og distinksjoner som innganger til deres forståelse av egen virkelighet. Mitt utgangspunkt for forskningsspørsmål og avgrensning av tema er i første hånd min forkunnskap om sentrale begreper knyttet til siida, og i heri også en erkjennelse av at Paines distinksjon ikke bryter med siidamedlemmers forståelse av arbeid med reinflokker og enkeltreinrein. Hans antakelse av hvordan pastoralistene ser på sitt arbeid, velger jeg for reindriftssamenes del å forstå dit hen at alt av gjøremål skjer innenfor rammen av siidaliv som «way of life», men at det ikke strider mot deres tenke- og samtalesett å operere med en distinksjon som i hovedsak sammenfaller med den mellom *herding* og *husbandry*.

I en artikkel om reindrifts- og siidarelaterte emner har Brantenberg,¹⁶⁰ som nevnt foran, fremført kritikk av en undersøkelse innenfor det juridiske fagfelt som gikk ut på å dokumentere samiske rettstradisjoner. Kritikken angår sentrale metodologiske spørsmål, heri spesielt at undersøkelsen tar utgangspunkt i forhåndsgitte kategorier og begreper. Den er fremført fra og er således også høyst relevant for et samfunnsvitenskapelig ståsted. I samme artikkel omtaler

¹⁵⁷ Paine 1964a: 85

¹⁵⁸ Ibid.: 88

¹⁵⁹ Paine 1970:53

¹⁶⁰ Brantenberg 1999

Brantenberg også vitneavhør i en herredsrettsak.¹⁶¹ Avhøret kan i noen henseender, og i alle fall hva angår hans spesifikke kritikk av spørsmålsform, ses som en parallell til intervjuer i forskningssammenheng. I vitneavhøret blir et siidamedlem bedt om å avgi forklaring til spørsmålet: Hva er en siida? Brantenberg viser til dette spørsmålet som klassisk eksempel på hvordan man *ikke* skal foreta et intervju. Det som skjer i slike avhør bemerker han, og vi kunne tilføye kan skje i intervjuer, er at svaret ikke kommer som en generell beskrivelse av siidaen, men som en beskrivelse av svargivers egen og siidamedlemmenes situasjon. I denne typen spørsmål synes det å foreligge en forventning om svar med innhold, distinksjoner og abstrakt framstilling tilsvarende noe som er gitt innhold innenfor en annen og forhåndsdefinert sammenheng. I forhold til siida vil et nærliggende eksempel være at litteraturen om organiseringen av spesifikke siidaer i eldre tid, som de østsamiske, vil kunne danne utgangspunkt for spørsmål og en ramme som forventninger om tradisjon springer ut fra. Brantenbergs anbefaling er et perspektivskifte der fokus rettes mot å spesifisere hvordan ulike virksomheter praktiseres og vise hvilke tradisjoner og kunnskaper som blir aktivisert og hva slags situasjoner som gir forhandlingsmuligheter. Et slikt skifte i tilnærmingen til siida forstår jeg også, ikke bare som en høynet oppmerksomhet rettet mot siidaens kunnskapsgrunnlag formidlet gjennom siidamedlemmers term- og begrepsbruk, men også læring gjennom en utøvelsesfokusert hverdag. Forkunnskapen om arbeid med og samarbeid om reinflokk har for meg betydd en erkjennelse av at dette krever beherskelse av relativt omfattende termer og begreper som bygger på en læring med ostensive definisjoner og denotativ bruk av språk eller en tilegnelse av kunnskap basert på tilstedeværelse der de ulike fenomener framtrer, navngis og ses i lys av den tradisjonelle siidakunnskapen.¹⁶² Mye av dette er kunnskap som vanskelig kan læres på andre måter. Dette betyr at man må ut i et landskap der siidamedlemmers omgang med siidaens kategorier, begreper og kunnskaper med

¹⁶¹ Ibid.: 173

¹⁶² Sml. Polanyi 2000: 17-18, 27

Mazzullos og Ingolds ord kan sies å være spredt i tid og rom langs «trails that people follow in their everyday dwelling activities»¹⁶³ og som løper sammen i siidaen. Intervjuer av eller samtaler med erfarne reindriftsutøvere kan best bygge på en slik type feltbasert læring og forståelse av termer, begreper og kunnskaper som blir aktivisert i en samtale som ikke er en siidasamtale, men som krever de samme språkbaserte inngangene til forståelse av siidaens virkelighet.

Grounded theory står for et utgangspunkt som ikke tvinger «preconceived ideas and theories directly upon our data.»¹⁶⁴ Dette betyr ikke at man ser bort fra fotfestet man har innenfor egen fagdisiplin og det nære kjennskapet til emnet for forskning og litteraturen om det. På forhånd vil det foreligge en viss interesse for empirien og generelle begreper som ramme for emnet. For egen del gjaldt det begrepet *siida* som noe kjent i litteraturen og i praktisk reindriftsutøvelse, men også Paines distinksjon mellom *herding* og *husbandry*. Et sentralt prinsipp i grounded theory metode er å la forskningsspørsmålet forme metodene en velger, og å benytte seg av den kvalitative metodes fordeler av fleksibilitet og herav å følge ledetråder som fremtrer i arbeidet med datainnsamling.¹⁶⁵ I mitt tilfelle ga interessen for siida i utgangspunktet en ganske spredt oppmerksomhet mot siidaer som noe faktisk eksisterende og delvis omtalt gjennom tidene, slik opplysninger om disse fremkommer i litteratur og arkivmateriale og kan følges opp med dokumenterende intervjuer i samtid. En dreining av interesse mot det verbalsubstantiviske begrepet *siiddastallan*,¹⁶⁶ et begrep som er mindre kjent i litteraturen og vanlig i reindriftsutøvelsen, medfører med hensyn til metode en endret oppmerksomhet mot valg av arenaer for etnografisk metode, mot valg av emner og spørsmål i samtaler og intervjuer, og valg av tilnærming til skriftlige kilder i studiet av siida som fenomen. Valg av siidaens egne sentrale begreper

¹⁶³ Mazzullo og Ingold 2008

¹⁶⁴ Charmaz 2006: 17

¹⁶⁵ Ibid: 14-15

¹⁶⁶ Dannet av verbet *siiddastallat*, jfr. K. Nielsen 1979: holde *siida*. Denne definisjonen er noe upresis, for verbet kan vise til både ledelse og samvirke i utøvelse eller realisering av siida.

som utgangspunkt har ved siden av betydning for justering av metode også betydning med hensyn til å komme på talefot med den andre part i forskningsprosessen og herav å ha disse som innganger til andre relevante termer og begreper.

Siidamedlemmers kunnskapsgrunnlag og egenforståelse av siidaen kommer til uttrykk fragmentarisk og spredt i tid og rom gjennom handlinger og språkbruk i ulike arenaer for praktisk reindriftsutøvelse, forhandlinger og samtalefora, og videre i forskningsinitierte gjenfortellinger av siidaerfaringer som eksempler på siidautøvelse og kunnskaper som denne krever. En verbalisert, teoretisk fortolkning av disse forutsetter en omordning av alt dette gjennom systematisert kvalitativ koding og videre en innordning av innhold i foreliggende data i analytiske kategorier. I grounded theory legges det vekt på samtidighet og bevegelse frem og tilbake mellom datainnsamling og analyse i den hensikt å kunne kontrollere og bidra til å utfylle begge disse mot hverandre.¹⁶⁷ Studiet av siida og siidakontinuitet, selv den avgrensede oppgaven å gi et omriss av disse, gir i utgangspunktet utsikt av et omfattende potensiale for datamateriale. Det vil i første hånd være snakk om et rikt fagspråk rundt arbeidet med rein, lokal kunnskap og særegenheter som gjør ulike siidaer forskjellige, forhold mellom siidaer og bakgrunnshistorien til en rekke siidaer. Vekslingen mellom datainnsamling og analyse har vært et redskap for å sortere viktigheten av ulike data i tilpasningen til en gryende analyse. For å avrunde arbeidet har jeg brukt kriteriet for saturering, som i grounded theory sammenheng betyr at data ikke lenger gir ny teoretisk innsikt og heller ikke åpenbarer nye egenskaper ved sentrale teoretiske kategorier som allerede er satt opp.¹⁶⁸

Vekslingen mellom data og analyse kan sies å ha en parallell i siidasamtaler sentrert rundt arbeid med reinflokk. I forskningen omkring tradisjonell økologisk kunnskap hos inuittjegere er kunnskapsforvaltningen deres beskrevet som prosesser med kontinuerlig, språkbasert innsamling av

¹⁶⁷ Charmaz 2006: 23

¹⁶⁸ Ibid: 113

informasjon og dannelse av kollektive mentale modeller som stadig endres ettersom ny informasjon flyter inn og inkorporeres i disse.¹⁶⁹ Dette er et bilde som jeg ut fra mitt kjennskap til siidasamtaler anser å kunne brukes også om kunnskapsprosesser i siidaen. Siidamedlemmers beretninger og språkbaserte kunnskaper om seg og sine oppgaver er her viktige innganger til siidamedlemmenes forståelse av egen virkelighet. Steget derfra, dvs. vekk fra den utøvende siidaens perspektiv, er å sette sammen materialet i et mer abstrahert system, innta et analytisk perspektiv og å forme en teori omkring siidamedlemmenes fortolkningsregler og forståelsesrammer. Dette er en annen eller ny fortolkende ramme, men som siidakollektivets fortolkende ramme i sammenheng av siidautøvelse finner den mening i siidaens begreper og praksiser.¹⁷⁰

Til sist må det tilføyes noen ord om kvantitativ metode i forhold til at jeg har valgt kvalitativ metode i studiet av siida. Jeg vil ikke avvise kvantitativ metode som et nyttig alternativ, men anser at utvikling av siidarelevante kategorier må komme først. Den kvalitative forskningen er viktig også som leverandør av kategorier og forståelsesrammer (teorier) for den kvantitativt innrettede forskningen, og kan også fungere som kommentar til foreliggende kvantitative fremstillinger og analyser. I dag foreligger det ikke statistiske oversikter over siidaer og til denne dag har det ikke vært gjort kvantitative studier som kan sies å reflektere eller si noe om siidasystemet. Bakgrunnen er at siidasystemet i dag ikke fungerer ubrutt av eller uten innblanding fra reinbeitedistriktssystemet, men også at sentrale kategorier og problemstillinger i siidasammenheng ikke brukes. I dag bygger all saksbehandling i forvaltningssammenheng på tall om reinbeitedistriktssystemet, men har samtidig konsekvenser for siidaer.

¹⁶⁹ Berkes og Berkes 2006

¹⁷⁰ Sml. Charmaz 2006: 128

Utgangspunktet i egen forkunnskap og ulike fagdisipliners tilnærming til siida eller reindrift

Utgangspunktet er en pragmatisk tilnærming og etter hvert en dreining mot å følge ledetrådene som de kvalitative data gir.¹⁷¹ Denne dreiningen innebærer også en ny tilnærming til egen forkunnskap, bearbeiding og forståelse av det materiale som allerede foreligger.

Hva gjelder egen forkunnskap er min tilhørighet til og delvise oppvekst i siida et viktig utgangspunkt. Med delvise oppvekst mener jeg at skole og internatopphold i økende grad opptok årene i oppveksten, slik det gjorde for alle i ulike siidaer. Som undervisningsemne på skolen var siidaen og dens gjøremål totalt fraværende. Min egen siida tilhørte Nuorttabealli eller det som også kan kalles østre flyttesystem i Guovdageaidnu-reindriften. Dessuten hadde jeg gjennom slektninger godt kjennskap til noen siidaer i Gaskajohtolat eller midtre flyttesystem i Guovdageaidnu. Livet i siidaen innbefattet en begynnende opplæring i forskjellig arbeid innenfor siidaen og en tilhørerposisjon til de voksnes daglige samtaler om blant annet egen siidas arbeidsoppgaver og andre siidaers bevegelser, med særlig fokus på arbeidet med enkeltrein og reinflokk. Oppvekst i siidaen gir alene ikke noen fullverdig eller dypere innsikt i dette omfattende feltet av kunnskap, men et grunnlag i språkforståelse og en del egne erfaringer og ferdigheter til å involvere seg mer aktivt i forskjellig typer oppgaver og samtaler. Dette grunnlaget utgjør likevel verdifull kunnskap å bygge videre på. I et intervju jeg foretok for noen år siden av en yngre mann, som deltok i den nyetablerte lærlingeordningen i reindrift, bemerket han at læreplanen fikk ham til å innse at ting som han hadde tilegnet seg gjennom oppveksten i siidaen uten å tenke på det som noe annet enn noe han gjorde,¹⁷² faktisk var kunnskap. Jeg kan vel også hatt et lignende forhold til den språkmessige og praktiske kunnskapen tilegnet i oppveksten.

¹⁷¹ Charmaz 2006: 184

¹⁷² Sml. Berkes analytiske skille mellom kunnskap som prosess og som informasjon, og hans poengtering av at begge inngår i hans definisjon av tradisjonell økologisk kunnskap, 2008:8

Etter en periode da jeg på grunn av studier i det store og hele var borte fra siidasammenhenger gjennom åtte år, var jeg på den annen side innstilt på å gjenoppfriske kunnskapene om og ferdighetene i spesielt arbeidet med rein og kanskje også å utvikle disse, først uten noe annet motiv enn at dette bør jeg kunne vite og mestre. Muligheten eller oppfordringen til å bruke denne kunnskapen i andre sammenhenger fikk jeg i 1986 med forespørselen fra sosialantropologen Robert Paine om å bidra med et innlegg om landskapsforståelse på et seminar om reindriftsutøveres kunnskaper og tenkemåter.¹⁷³ Dette resulterte i mitt første forsøk på en systematisk tilnærming til reindriftssamisk terminologi i den hensikt å gi et fortolkende bilde av hvordan utøvere oppfatter og tenker om terreng og reinens bevegelser gjennom året.¹⁷⁴ Det neste som jeg regner å være av større betydning for min interesse for og kunnskap om siidaer, er et oppdrag fra styret for reinbeitedistrikt 17/18 (vinterhalvårsdistrikt i Kárášjohka) som gjaldt kartlegging av siidaenes bruk av områdene innenfor distriktet, noe som innbefattet intervjuer av representanter for alle siidaer i Kárášjohka.¹⁷⁵ Dette arbeidet ga meg en mulighet til å tilegne meg bredere kunnskap om siidaer i den østlige delen av de sentrale reindriftsområdene i Norge. Det neste som kan nevnes er hovedfagsarbeidet og den videreutviklede versjonen av den, et arbeid som hadde sitt fokus på siidaers sosiale organisasjon og tilpasning til klimatiske variasjoner.¹⁷⁶ Det publiserte resultatet av disse arbeidene kan sies først og fremst å ha bidratt til synliggjøring av siidaer i terrenget og som de som faktisk tar seg av reinflokken fra dag til dag, fra sted til sted og fra forhold til forhold i en tid der det er en begynnende oppmerksomhet mot siidaer i lov- og forvaltningssammenhenger. Et neste steg for mitt eget kunnskapsgrunnlags vedkommende er arbeidet med reindriftssamiske sedvaner og rettsoppfatninger, der fokus er rettet mot visse grunnbegreper og praksiser i arbeidet med rein. Blant annet på grunnlag av et

¹⁷³ Paine 1994:175

¹⁷⁴ Sara 1999, (1994) 2011b

¹⁷⁵ Bajos 1989

¹⁷⁶ Sara 2001a/b. Bearbeidet utgave av hovedfagsoppgave ved Universitetet i Tromsø, 1996.

intenst todagers seminar som jeg og Nils Oskal hadde med tre eldre reindriftssamer, har vi med en del eksempler konstatert at sedvaner og rettsoppfatning eller det normativt foreskrivende kan ses å være innebygd i praksiser eller beskrivelser av disse.¹⁷⁷ Denne oppmerksomheten mot det forhold at vurderinger er uunngåelig inneholdt i selve beskrivelsen har vært viktig for min analyse av eget datagrunnlag, og har også vært nyttig i nylesning av eldre litteratur skrevet av reindriftssamer.¹⁷⁸ Noe fra den klassiske litteraturen om arbeidet med rein har jeg senere satt sammen med egne samtaler med eldre reindriftssamer til et hefte som tematisk er avgrenset til vokting av reinflokker før 1950 eller tider da ulven satte sitt preg på voktingen. Her dreier mye seg om opphold ved reinflokk som en relasjon til naturomgivelsene og er dermed også et lite innblikk i eksempler på reindriftssamisk verdensanskuelse.¹⁷⁹

I min interesse for spørsmålet om siidakontinuitet lå det en forutsetning om at reindrift har vært og skal fortsatt kunne utøves og forvaltes innenfor rammen av siidasystemet, en forutsetning som det i dag ikke lenger stilles spørsmål ved, i alle fall ikke på det prinsipielle plan. Samtidig var interessen influert av aktuelle spørsmål i styringen av reindrift i Norge og videre av tidligere og pågående forskning om reindrift og siida. I dette bildet lå det også en forventning til siidasystemet gitt ved:

1. den dominerende politiske diskursen med fokus på overbeiting,
2. den gjeldende oppfatning av eller sektormessig drevne endring mot en økonomi basert hovedsakelig på kjøttproduksjon,
3. den statlige forvaltningens mål om å kontrollere og disiplinere reinbeitedistriktene og etter hvert siidaene til idealet om økologisk og økonomisk bærekraft,

¹⁷⁷ Strøm Bull, Oskal og Sara 2001: 280-284, 321-334

¹⁷⁸ Bær (1860) 1958; Pirak (1937) 1993; Skum 1955; Turi (1910) 2010

¹⁷⁹ Sara 2003

4. naturvitenskapelig forskning og utredning omkring reindrift innenfor rammen av reinbeitedistriktssystemet, hvorav en god del er fokusert på degradering av beitenene,
5. det forhold at det er vist til kortsiktige og langsiktige balanser i sosialantropologiske studier av pastoralistiske samfunn (men her har disse vært forutsatt ivaretatt av gjetepraktiser og videre knyttet an til sedentarisering eller avskalling av folk i tråd med intern dynamikk i de pastoralistiske samfunn).

Dette ledet til spørsmål om siidafolks iakttakelse av langsiktige balanser. Det må sies at jeg i startfasen også har forsøkt denne typen innretning av intervjuer uten at det ga svar som bar bud om at slike vurderinger av langsiktige balanser mellom beiter, rein og personell har vært vanlige. Snarere fremkom det at siidaene har eksistert gjennom tider med svært forskjellige forhold vedrørende ressursgrunnlag, næringstilpasning, restriksjoner på bruk av områder, flokkstørrelser og relasjoner til det omkringliggende samfunn. Likevel har man hatt for seg et siidasystem som gjennom lang tid synes å ha vært godt tilpasset til beiteressursene. Det betyr nødvendigvis ikke at man i siidasystemet har hatt former for vurdering av langsiktige balanser som en parallell til dagens modellering av langsiktige balanser og økonomisk bærekraft. En positiv holdning til siidaen kan her likevel bidra til forventninger som gir seg utslag i overanstrengelse i å strømlinjeforme siidasystemet til å fremstå mer overensstemmende med den offentlige reindriftsforvaltningens begreper og modeller for bærekraftig reindrift. Spørsmål rundt dette angår både forskningsetikk og metode, og refleksjon i den hensikt å justere kursen slik at «the outcome of the undertaking is neither deliberately nor inadvertently skewed in favour of particular biases, preferences, expectations or preconceived notions.»¹⁸⁰ For min del betød en slik justering at siidaens tilpassningsformer

¹⁸⁰ Alver og Øyen 2007: 37

måtte søkes sett gjennom en tilnærming med andre typer spørsmål og temaer for samtale.

En konklusjon fra det forannevnte er at siidaer og siidasystemet må anses aktuelle i kraft av seg selv, med alle de ulike sider som har bidratt til autonome siidaers videreføring av seg selv. Det finnes ikke eller må kanskje ikke foreligge et standardopplegg for hvordan man opprettholder kortsiktige og langsiktige balanser.

Litteratur, kilder og samtaler om siida og siiddastallan

Det er flere innganger til data om siidaer og heri ulike typer datamateriale. Arbeidet med dette har jeg ikke organisert i faser eller fokusperioder, det har skjedd om hverandre. Her vil jeg imidlertid dele typene av datamateriale og arbeidet med disse i to hovedkategorier.

- A. Gjennomgang av litteratur og arbeid med skriftlig arkivmateriale.
- B. Gjennomgang av litteratur på samisk, gjennomgang av eget tidligere materiale og innhenting av nytt datamateriale gjennom intervjuer eller samtaler og deltakelse i åpne fora.

I den førstnevnte kategorien inngår i all hovedsak litteratur skrevet på nordisk eller engelsk. Den forskningsbaserte litteraturen om reindrift og siida er mye rettet mot analytiske og generaliserende utlegninger i tråd med ulike fagtradisjoner, men kan i større eller mindre grad inneholde en del utvalgte empiriske eksempler, heri noen samiske termer og begreper, for å underbygge den teoretiske delen. Andre arbeider er rettet mer mot en mer rendyrket dokumenterende hensikt, men også her må det empiriske materialet ses på som et utvalg og en redusert representasjon i form av tekst, kart og delvis fotografier. Utover den forskningsbaserte litteraturen er det også annen litteratur, hvorav reiseberetninger kan nevnes som eksempel på litteratur, som først og fremst gir små gløtt inn i steder og tilstedeværende folk og gjøremål. En annen type data

som jeg har brukt og som jeg plasserer innenfor denne kategorien, er skriftlig materiale fra arkiver. Først og fremst dreier det seg om eldre arkivmateriale om folk og steder (skattelister, folketellinger), men også nedskrevne intervjuer av reindriftssamer. Mesteparten av dette er skrevet på norsk, men inneholder også stedsnavn og en del termer og uttrykk på samisk. Noe av materialet har jeg satt sammen til mer eller mindre fullstendige oversikter over familiers områdetilhørighet og siidaer på enkelte tidspunkt over en periode fra 1730-årene til 1900, utfylt med en del tekstmateriale som jeg har oversatt til samisk.¹⁸¹ Det gir et supplement til de fåtallige siidaoversikter som finnes fra 1911 (og utover 1920-tallet for Kárášjohkas del) og fra 1950-tallet. Materialet gir til sammen et visst innblikk i siidaers historie, og jeg hadde tenkt meg det som middel til å skaffe meg selv en viss oversikt og ha det som utgangspunkt for samtaler med spesielt eldre folk om siidaer. Det viste seg at det i dag er stor interesse for denne typen materiale. Det finnes en forholdsvis stor mengde generell litteratur om reindrift og reindriftssamer, men ytterst lite om siidaers lokalhistorie. Materialet som jeg først hadde samlet for egen bruk, har jeg således bestemt meg for å gjøre tilgjengelig for en videre krets av interesserte enn utvalgte informanter, deriblant for mine studenter ved Sámi Allaskuvla/Samisk Høgskole. Jeg har vurdert siidamedlemmenes tilgang til dette materialet og dets potensiale til å utløse samtaler mellom siidamedlemmer om egen siidahistorie som viktigere enn kun å beholde det som eget, eksklusivt middel til kommunikasjon med ulike informanter.¹⁸² Noe nytte har jeg likevel hatt av en slik publisering gjennom studenters prosjektoppgaver, og noen tilbakemeldinger og etterfølgende samtaler om siidaer. Min tilnærming til samtaler på grunnlag av dette materialet har vært at noe kan ses å ha generell interesse for å forstå ulike sider ved siidasystemet. De ulike siidaers spesifikke bakgrunn og historie utgjør på den annen side et enormt felt og materiale, som for mitt vedkommende overlates til siidamedlemmenes egen interesse for å ivareta.

¹⁸¹ Sara 2006b og c

¹⁸² Sml. Alver og Øyen 2007:25-26 om en forskers maktposisjon i denne typen tilfeller.

Jeg har plassert litteratur skrevet av reindriftssamer om siidaliv og arbeid med rein i den andre boksen fordi det er beretninger basert på erfaringer og forståelsesrammer i siidaen. Det betyr ikke at det ikke er mulig å snakke om siida i perspektiv fra siida. Min erfaring med spørsmål om siida til siidafolk, er at disse dreier samtalen over på konkrete siidaer og i noen tilfeller til tale om typer av siidaer (som også litteratur skrevet av reindriftssamer har noen eksempler på). For reindriftssamer er siidaen noe man virker i og noe som finner form i sin utøvelse, ved siden av at den foreligger som noe identifiserbart og lokaliserbart¹⁸³ for folk. Utgangspunktet for siidautøvelse eller *siiddastallan* er praksiser i siidaen, slik de er erfart og gjenfortelles eller diskuteres innenfor rammen av siidaen. Gjennomgangen av denne litteraturen er gjort parallelt med at jeg har vendt tilbake til mitt eget tidligere materiale, som innbefatter notater, en type memo-skriv og mer eller mindre fullførte utkast til presentasjoner eller artikler med de data som ligger bak. Bak det igjen ligger, som grunnlag for de foreliggende data, mange samtaler, en del intervjuer og også egen minnesbasert kunnskap hentet fra deltakelse i samtaler om og arbeid med rein. I denne gjennomgangen har spesiell fokus vært rettet mot begreper og også termer som får en egen betydning i sammenheng av siida og arbeid med rein og reinflokker. Fokus i dette materialet er variert, men alt er relatert til siidaliv eller *siiddastallan*.

Avgrensningen av tema til *siiddastallan* har betydning for hvilke type data som anses relevant og derav også hvilke arenaer for samtale som anses aktuelle og tilstrekkelige. Det holder her med åpne fora, som innbefatter fora der medlemmer av ulike siidaer deltar. Mer presisert er det siidasysteminterne treffpunkter i terreng eller eksempelvis ved ulike arbeidsgjerder der siidamedlemmer forklarer seg for og kommuniserer med hverandre, eller det kan være møter der representanter for siidaer forklarer seg, ofte gjennom tolk, på egen siidas vegne for utredere eller myndigheter. Det som kan utelukkes er

¹⁸³ Jfr. verbet *siidadit*, hos K. Nielsen og Næsheim 1979 gitt oversettelse ”holde sig nogensteds med sin siida.”

arenaer for husbandry-interne og siidainterne samtaler. Kunnskaper og gjøremål som forvaltes internt i hushold og ulike siidaer, i mer lukkede fora, går på andre forhold, som kan være mer spesifikke for disse, og som gjør at siidaer også er forskjellige. Riktignok ville forskjellighet mellom siidaer være et ytterligere interessant aspekt ved siidasystemet, men å inkludere slike spørsmål ville vært å utvide og komplisere arbeidet med hensyn til både problemstilling og metode.

Min etnografiske metode består først og fremst i deltakelse i åpne fora. Ute i felten skjer informasjonsutveksling på samisk med bruk av de termer, begreper og forklaringsmåter som deles av ulike siidaers medlemmer. For å få en større grad av utbytte av det som sies i slike sammenhenger er det et krav at en behersker språkbruken og kunnskapsgrunnlaget. Denne beherskelsen har imidlertid sitt grunnlag i læring i siidaen, i landskap som enten deles med andre siidaer (*johtolat*) eller som er mer eksklusive for siidaen som årstidsområde (*orohat*). Læringen skjer blant annet i forbindelse med vaktskiftene og vaktskifteovergangene ved flokken. Her er oppmerksomheten handlingsorientert og informasjonsutvekslingen fokusert og komprimert, som krever oppmerksomhet mot sentrale, betydningsmettede termer og begreper. I siidaene har de eldre, erfarne siidamedlemmer et spesielt ansvar for å vedlikeholde oppmerksomhet og evne til å formidle viktig informasjon i slike sammenhenger som et vaktskifte.¹⁸⁴ I forhold til alt dette har jeg mitt utgangspunkt i læring fra spesifikke siidaer. Sammen med deltakelse i sammenhenger der medlemmer av ulike siidaer møtes, har jeg imidlertid også lært å skille mellom ting som er spesifikke for siidaen og det mer generaliserte, felles kunnskapsgrunnlaget som brukes og fungerer i siidasystemet som helhet. Et slikt felles grunnlag er viktig i forhandlinger mellom siidaene, og inngår i vurderinger av hva som kan anses som rimelige forklaringer og forståelige momenter i hendelser som f.eks. sammenblandinger mellom flokker.¹⁸⁵

¹⁸⁴ Sml. også Paine 1970: 54

¹⁸⁵ Sml. Strøm Bull, Oskal og Sara 2001: 326-327

I siidasammenheng er det forskjeller mellom den komprimerte, utøvelsesfokuserede informasjonsutvekslingen og samtalen, men det kan på den annen side etableres forbindelseslinjer mellom disse. Utøvelsen og hendelsene er utgangspunkt for samtaler eller fortellinger. Regner vi med intervju som en samtaleform, må det likevel tas i betraktning at det vil kunne være forskjeller mellom intervju og samtale, likesom det er forskjell mellom samtalen og informasjonsutvekslingen. I tillegg til at meddelelser og forklaringer mellom siidamedlemmer kan være svært ulike de som gis i intervjuer, kommer det forhold at en viktig del av redegjørelsen kan være underforstått eller bestå i taus forståelse i kommunikasjonen mellom siidamedlemmer.¹⁸⁶ Eksempelvis vil en type flokkbevegelse kunne påtreffes i dens ulike faser og form, men identifiseres som et bestemt fenomen ved benevnelsen som viser til gjenkjennelige trekk, enten den ses, høres eller spores. Rundt dette fenomenet vil oppmerksomheten også rettes mot sammenhengen med andre fenomener, som terrengformasjoner, årstid, værforhold. I dette inngår også at en del av ordforrådet får en særlig betydning når de bli anvendt på blant annet arbeid med reinflokker. De komprimerte redegjørelsene forekommer kun i kommunikasjonen ute i feltet. Så har vi forbindelseslinjen til samtalen. I rommene mellom det handlingsintense vil det også være plass for beretninger som er aktualisert av hendelsene. På samme måte kan korte henvisninger til eller referater fra aktuelle situasjoner i siidasammenheng fungere som utløserer av beretninger fra den eldre generasjon. Dette kan sies å være beretninger som hører til i siidasammenhengen fordi de føyer seg inn i en tradisjon der eldre, som ikke lenger er aktive ute i felten, lar beretningene fungere som læring og en sammenlignende tilnærming til variasjoner av år, hvori ligger en viss avdramatisering av den foreliggende situasjon. Videre kan disse beretningene også oppfattes som de eldres kommentar til dagens praksiser og problemstillinger. Mange av mine samtaler med den eldre generasjon, og med andre utøvere med større erfaring enn det jeg har, kan plasseres i en slik noe tilbaketrukket og likevel aktuell samtaleform.

¹⁸⁶ Sml. Charmaz 2006: 25

Hva gjelder samtaler og intervjuer, blir det i denne større sammenhengen glidende overganger mellom hva som kan regnes for å være det ene eller det andre. Jeg har for det første såkalte intensive intervjuer i flere omganger med eldre både i erfaring og alder, der jeg har vært påpasselig med å intervjuer både menn og kvinner. Såkalte intensive intervjuer har jeg avgrenset til fire personer. Siida som utgangspunkt representerer et felt med mange mulige innfallsvinkler, som man må velge imellom. Jeg har valgt å bruke den informasjon og oversikt over siidaer som jeg har skaffet meg gjennom arkivmateriale som utgangspunkt for disse intervjuene. Det har resultert i beretninger om folk, steder og siidaer i eldre tid, og heri også et bakteppe av forhold som folk arbeidet og utøvde siidaer under. Utover disse intervjuene har jeg i mange ulike tilfeller hatt samtaler med andre eldre med utgangspunkt i avgrensede forhold eller temaer som jeg har villet spørre om, men som i mange tilfeller har resultert i lengre beretninger. Dette utgjør intervjuer eller samtaler der jeg har stilt åpne eller mer konkrete spørsmål. Så er det slik at gjennom å ha en etablert kontakt med eldre omkring en interesse om siida og rein, så aktualiseres disse som tema relatert til mer dagsaktuelle hendelser og forhold. Det kan være de eldre som starter med spørsmål om det ene eller andre knyttet til dagsaktuelle forhold i siidaer og arbeidet med rein, og så er samtalen i gang. I dette er det spesielt forhold og arbeid i den aktuelle årstiden som setter i gang utdypende samtaler. Gjennom det aktuelle aktiviseres bilder av det tidligere erfarte og måter å formidle det på. Det er en fremgangsmåte som er mer fokusert og som jeg etter hvert har ansett som mer fruktbart, hvis man ikke er interessert i spesielt det fortidige. Siidaen er noe dagsaktuelt som ses i lys av tradisjonelle kunnskaper og betraktningsmåter, og heri kan man blant annet tydeliggjøre hva som ligger i forskjellige begreper. Som metode ligger det nærmere opp til den måten de eldre har bidratt med i kunnskapsprosessen rundt videreføringen av siida.

Den metodiske tilnærming til min problemstilling omkring temaet siida kan i sum ses som en måte å avrunde det jeg vet, kan vite og i alle fall

foreløpig behøver å vite om ulike aspekter ved siida. Det må medgis at mitt arbeid må antas å være mest preget av det området jeg kjenner best, nemlig østre del av Guovdageaidnu-reindriften. Som antydnet foran ligger en mulighet til nærhet til data og forståelse av samisk tradisjonell kunnskap i erfaring og innlevelse i siidaers praksiser, begreper og kommunikasjon. Imidlertid er det ikke noen garanti for at denne typen etnografisk metode dekker det substantive feltet. Hendelser utløst i ulike praksiser vil være tilfeldig spredt i tid og rom. Begreper og mentale modeller kan være tilstrekkelig for kommunikasjon, men er foreløpige i og med at de alltid er åpne for å fylles med ny informasjon. Derfor gir ikke metoden grunn til å forespeile annet enn et ufullstendig utvalg av begreper og et innhold begrenset av min erfaring og tilfeldige tilstedeværelse i rom og tid. Tilsynelatende er det en mer målrettet metode å arrangere arenaer der samtale og fortellinger styres mot utvalgte, udekkede emner – med andre ord intervjuer eller seminarer som inkluderer deltakere med lang erfaringsbakgrunn fra praktisk reindrift og relativt åpne overskrifter for hva som er problemstillingen man ønsker å nærme seg. Metoden vil nok kunne gi et utvidet datagrunnlag og nye innfallsvinkler på aktuelle emner, men beskrevne praksiser vil likevel være et utvalg. Det er alltid til stede en mulighet for utelukkelse av praksiser og variasjoner i utøvelsen av disse. Jeg har benyttet begge forannevnte typer metoder, men det er viktig å presisere forbeholdet om at de ikke kan forventes å dekke alle deler av de institusjonelle sidene ved siidaen.

Forståelse av siidaen gjennom dens egne begreper

I tidligere studier av siida og reindriftsutøvelsen er det bare unntaksvis rettet oppmerksomhet mot siidaens egne begreper om ulike aspekter ved seg selv. I hovedsak dreier det da seg om sosialantropologisk litteratur der man gjør bruk av samiske begreper og termer i oppmerksomheten mot status og sosiale relasjoner. Fokuset ligger spesifikt på ledelse og partnerskap, og videre på slektskapsrelasjoner som underliggende strukturer i siidakonstellasjonene og i

forholdet mellom siidaene.¹⁸⁷ Hva gjelder forholdet til omgivelsene, landskap og dyr som synlige deler av siidaen og de ulike aspektene ved *siiddastallan*, har man ikke gjort seg større nytte av den tradisjonelle kunnskapen og dens begreper.¹⁸⁸ Et merkbart unntak i dette mønsteret er introduseringen av *johtolat* som et sentralt begrep i forståelsen av siidasystemet.¹⁸⁹ Innenfor feltet av språkdokumentasjon er det på den annen side publisert arbeider som retter seg mot termer for snø og reinens fysiognomi.¹⁹⁰ Nylig er det også gjort studier av snøbegrep og disses bruk i relasjon til arbeid med levende reinflokker.¹⁹¹ Dette er starten på en forskning som vil ha betydning for forståelsen av klimaendringers effekt på arbeidet med rein i siidasammenheng. Forholdet til klimatiske variasjoner og mulige klimaendringer er en diskusjon som jeg har deltatt i innenfor rammen av forskningsprosjektet Ealát, som har vært ledet fra Sámi Allaskuvla/Samisk Høgskole.¹⁹² Utsikten av mulige klimaendringer og disses effekt på spesielt vinterhalvårsforholdene har i den senere tid opptatt også siidamedlemmer i større eller mindre grad, noe som også for mitt prosjekts vedkommende har foranlediget siidamedlemmers beretninger fra tidligere ekstremår og spørsmål omkring siidaers mulige utfordringer og tilpasningsevne i fremtiden. Slike fremtidsscenarioer har ikke vært et hovedspørsmål i mitt prosjekt. Spørsmålene aktualiserer på den annen side betydningen av at siidaer må tillates å arbeide løsningsorientert og fornyende med hensyn til infrastruktur og organisering av fellesoppgaver. For disse vil likevel det mest nærliggende alternativet være å bygge videre på tradisjonelle kunnskaper og praksiser i tilpasningen til de endringer som måtte komme.

I min tilnærming til siidaen via dens egne begreper og tradisjonelle kunnskaper, har jeg delt opp og systematisert dataene i noen tematiske

¹⁸⁷ Whitaker 1955; Pehrson, 1964; Paine, 1994

¹⁸⁸ Riktignok har Paine notert seg endel termer og begreper som angår rein og landskap, sml. 1994:239-242

¹⁸⁹ Bjørklund og Brantenberg 1981; Paine 1994

¹⁹⁰ Eira (1994) 2011

¹⁹¹ Eira et al. 2010; Eira 2012

¹⁹² Sml. Ealát hos icr.arctic.portal.org; Tyler et al. 2007

hovedkategorier. Det er igjen en indre sammenheng mellom disse hovedkategorier, som man best får frem ved å gå nærmere inn på de ulike termer og begreper. Ordavledninger til substantiviske, verbale, verbalsubstantiviske og adjektiviske former gjør at et og samme grunninnhold kan vise til variasjon av et fenomen og knyttes til ulike aspekter av siidaen med sin særlige betydning eller til hele spekteret av sosiale eller arbeidsmessige, landskapsmessige og dyreadferdsmessige forhold. Noen viser kun enten til dyr/flokk, siidafolk/voktere, terreng eller klimatiske forhold, andre til ulike kombinasjoner av disse. Eksempelvis viser ordstammene *ruvg-* (eller *gurg-*) til en flokkbevegelse der dyrene går i rad og rekke. Ulike ordavledninger forteller om bevegelsen er i en begynnende fase, om det er en større og lengre bevegelse eller om det er en bevegelse over korte tids- og avstandsintervaller. Videre, brukt om folk, forteller andre avledninger om dette er noe som de lar skje (uintendert) eller legger til rette for. Endelig er det avledninger som viser til hvordan denne bevegelsen gjenkjennes ved sporing eller skjer under påvirkning av terreng- eller værmessige forhold. Ordavledningene er en særegenhet ved begrepene som sammenfaller med forståelsen av siidaen som sosial-økologisk enhet. Mine hovedkategorier er:

1. Status og sosiale relasjoner innenfor rammen av siidaen (*siidda olbmot*): *isit* og *eamit* på ulike nivåer, *siidaguoibmi*, *vuodđoolbmot* etc.¹⁹³
2. Siidaens infrastruktur (*siidavuodđu*): ulike typer *oro*hat, *báiki*, *sadji*, *eallu* etc.¹⁹⁴
3. Landskap (*eatnamat*): stedsnavn, stedsbenevnelser, terrengkarakteristikker (*vuopmi*, *vuopmenjiellu*, *luksadolvvohat* etc.)
4. Spor på mark og snø (*vuohttin*): *loksa*, *jođáhat*, *ruvggastat*, *fieski* etc.
5. Vær, snø og klimatiske forhold (*dálke- ja jahkodatdilli*): *ráššodálki*, *muohttit*, *goavvi*, *buorádat* etc.
6. Tidsangivelser utfra lysforhold og årsyklus mht. økologiske og driftsmessige forhold (*áigi*): *skábma*, *bárdebeaivi*, *ragat*, *johtin* etc.

¹⁹³ Sml. Sara 2001a: 84-85; Strøm Bull, Oskal og Sara 2001: 323; Paine 1994: 63, 103

¹⁹⁴ Sml. Strøm Bull, Oskal og Sara 2001: 323

7. Identifisering og vurdering av enkeltrein ut fra fysiognomi, fysiologi, tilstand/kondisjon, øremerke og annen markering (*bohcco dovdan*): *muzet, snuibačoarvi, čoavjjet, váibbatčearpmat, geaiggobeallji, heargebiellu* etc.
8. Adferd hos enkeltrein, kategorier eller grupper av rein og hos flokk (*bohcco luondu*): *lodji* versus *garas*, *lodji* versus *hilbat, bahtit, njulget, ravgat, mastat, vistit, bálgat* etc.
9. Tilstander mht. reinens fysiologi og forholdet mellom folk, rein og omgivelser (*siidadilli*): *guohtun, ealát, guottet, vistta, ráfi, ráfehisvuohta* etc.
10. Utilsiktet avvik fra normal siidaordning (*siidaribahus*): *masttadeapmi, biedganeapmi, njurdon, duivil* etc.
11. Den siidakollektive delen av arbeidsutførelse (*siiddastallan*): *guođohit* og *guođuhit, veaiddalahttit, guottehit, caggat, čohkket, višahit* etc.

I disse hovedkategoriene har jeg inkludert kun de aspekter som hører til det kollektive feltet i siidaen. Det er imidlertid ikke vanntette skott mellom oppgaver og relasjoner som aktualiseres innenfor dette feltet (*siidadoallu*) og innenfor husholdsfeltet (*báikedoallu*). Det kan f.eks. være tvil om *čanadeapmi*, en type gjenhenting av et fåtall rein i andre siidaer, er en siidakollektiv oppgave eller om de som faktisk er til stede og utfører oppgaven kun fungerer som vikarer for husholdsrepresentanter som ikke er til stede. Et annet spørsmål av samme type er eksempelvis om en ved å studere siidaflokkens enkeltdyr er i stand til å se mønstre av forskjeller i deres kondisjon som kan tilskrives beslutninger på eier- eller *báikinivå*. Det kreves folk med god innsikt og oversikt for å se slike mønstre og derav å kunne trekke en grenselinje mellom *siidaens* ansvar og *báikiens* ansvar, og videre også å kunne knytte enkeltdyrs tilstander til forhold som verken *siida* eller *báiki* kan ha fullstendig kontroll over. Dette er noen av flere spørsmål i forholdet mellom *siida* og *báiki* som kunne vært gjort til gjenstand for egne omfattende undersøkelser. Fra min side er det i denne omgang snakk om å skape et mellomstadium av min egen oversikt eller sortering av et teoretisk begrunnet utvalg av termer og begreper brukt i siidasammenheng, heri også tenkesett som ligger i beretninger om og omtale av kjente omgivelser. Det dreier seg her om et omfattende materiale av kunnskap og fremme av

oppmerksomhet. I forhold til dette er min oppfatning og holdning at videreføringen og relevansen av all denne kunnskapen og oppmerksomheten best ivaretas av utøvende og selvevaluerende siidaer. Fokuset er således på forutsetningene for at slike siidaer skal kunne fortsette å være der, og ikke på alternative former for systematisering, forming og formidling av siidaens kunnskaper og forståelsesformer. Så ligger det selvsagt her en reservasjon i forhold til å overlate alt til siidaene, eller å overlate siidaene til seg selv. Målet er at mine publikasjoner også skal inngå som en del av grunnlaget i siidaens diskusjon med seg selv så vel som med forvaltningsmyndigheter og andre utenfor siidaen, og videre kanskje som utgangspunkt for videre forskning omkring siidaer. I publikasjonene er dette basismaterialet representert ved eksemplifiseringer i forsøkene på å henlede oppmerksomheten mot begrepenes og forståelsesformenes betydning for siidapraksiser og for prosesser som tar sikte på å rehabilitere siidasystemet. Samtidig brukes eksemplene til å etablere også siidaens eget kunnskapsgrunnlag og egne forståelsesformer samt den selvstendige utøvelse av siidaen som sentrale aspekter ved forståelsen av siidaen og siidasystemet.

Det må her presiseres at tilnærmingen til siida krever det som jeg vil benevne som spesifikk siidasamisk kompetanse, som er noe som spenner utover en generell kompetanse i samisk språk. I ulike sammenhenger er man ikke klar over oversettelsesproblemen eller de utfordringer som ligger i den språklige og herav den videre sammenhengende forståelsesmessige oversettelsen. Et eksempel i så måte er reindriftsloven. Grunnteksten er på norsk med begreper og definisjoner som kan være tilstrekkelig nok for utforming av en del lovreguleringer og omtrentlige nok til å kunne og måtte fortolkes inn i siidasammenheng med hjelp av siidaens egne begreper. Den foreliggende språklige oversettelsen av loven til samisk illustrerer godt den utfordringen som ligger i å tette gapet mellom den juridiske teksten og den siidasamiske omtalen av siidaforhold. Manglende innsikt i siidaens begreper har resultert i en lovttekst

på samisk som forvrenger forståelsen av både siidaen og lovteksten. Oversettelsen preges av at:

- 1) Siidabegreper blir brukt på forhold som ikke er siidabasert eller ikke er aspekter av tradisjonelle siidaer.
- 2) Det forannevnte fører til en forskyvning av begrepsbruk som i neste omgang fører til behov for nye konstruksjoner av ord som ikke gir mening i siidasammenheng.
- 3) Begreper som står for et ganske generaliserende avstandsblikk på arbeidet med reinflokker oversettes med begreper som inngår i det aktuelle saksfeltet som bestemmelsen gjelder, men samtidig har en svært spesifikk og avgrenset betydning.

Behovet for å ha en dypere innsikt i siidaens eget kunnskapsgrunnlag i en fortolkende sammenheng, trer her tydelig frem. Dette kan jeg ytterligere tydeliggjøre med et eksempel: Det er med siidalandskap som med for eksempel siidahendelser,¹⁹⁵ identifiseringen av bestemte fenomen eller enheter foretas innenfor et nettverk av kontrasterende og gjensidig utfyllende begreper. Det skaper en forvrengning å bruke siidabegrepet *orohat* som oversettelse av lovbegrepet reinbeitedistrikt (inkl. organisering av dets styre), fordi førstnevnte fjernes fra sin entydige posisjon i nettverket av siidabegreper. I realiteten begynner begrepet nå å opptre med en dobbeltbetydning, der betydningen *distrikt* som en autorisert betydning spesielt i formelle sammenhenger blir stående i veien for forsøk på å formidle siidaforståelsen av begrepet. Bruken av begrepet *orohat* blir i en slik sammenheng også stående uten en forbindelse til andre siidabegreper og tradisjonelle målestokker for å kunne fastslå at noe er en *orohat*, hvori inngår angivelse av underliggende kategorier av landskapsenheter

¹⁹⁵ Sml. Strøm Bull, Oskal og Sara 2001: 281

og den interne balansen mellom disse.¹⁹⁶ Det forannevnte eksemplet er ikke ment som først og fremst en kritikk av et stykke språklig oversettelsesarbeid, men en påpekning av at anerkjennelsen og rehabiliteringen av siidasystemet, som også loven legger opp til, må henge sammen med en fortolkende praksis der en nærmer seg siidaen gjennom en dypere innsikt i dens egne begreper.

Siidaer har gjennom tidene vært selvstyrende enheter og har videre inngått i systemer som inkluderer andre nomadiserende siidaer. Et vesentlig aspekt av siidakontinuiteten er det kunnskapsgrunnlaget som er overlevert og videreført i siidaens prosesser med å tilpasse seg sine omgivelser. Forståelsen og rehabiliteringen av siidaen og siidasystemet, er å gripe dette aspektet. Den større oppmerksomheten mot siidaens egne begreper, kunnskapsgrunnlag og anskuelsesformer er nok det bidraget som i størst grad skiller mitt arbeid fra tidligere forskning om og beskrivelse av siidaen. I denne sammenheng synes det viktig å vise til at departementale utvalg, når de ses i sammenheng og som ett konsept, maner til forsiktighet med å fastsette regler som angår formelle sider ved siidaens interne styring, men fastsetter samtidig detaljerte instruksjoner (jfr. Prosessen rundt bruksregelarbeidet, forskrifter til reindriftsavtalen) som marginaliserer siidaens eget kunnskapsgrunnlag relatert til sameksistensen med omgivelsene i den daglige utførelsen og den kontinuerlige formingen av siidaen. Betydningen av tradisjonelle kunnskaper og forståelsesformer i videreføring av siidasamfunn må videre sies å ha vært like lite påaktet i litteraturen omkring så vel siidaen som overgangen til reinnomadisme. Det er med noen få tidligere unntak først innen den senere tids forskning omkring reindrift som tema at man i noen større grad har begynt å vise interesse for tradisjonelle kunnskaper og forståelse av reinnomadismens systemer og praksiser gjennom begreper som siidafolk selv anvender.

¹⁹⁶ Begrepet *báiki* brukes om hushold i en siida, men i ulike ordsammensetninger også om landskapsenheter som inngår i en *orohat*. Enheter som *guottetbáiki*, *bálggosbáiki*, *gidđaealátbáiki* etc. svarer til mer spesifikk og tidsavgrenset bruk enn det meromfattende *orohat*.

Artikkelsammendrag

Det er publisert tre artikler.¹⁹⁷ To artikler er publisert på engelsk i journaler som utgis av henholdsvis Yukon College i Whitehorse, Canada og Gyldendal Norsk Forlag med hovedredaksjon basert ved Universitetet i Tromsø. En artikkel er publisert på samisk i journal som utgis av Samisk Høgskole/Sámi Allaskuvla i Guovdageaidnu og Universitetet i Tromsø i fellesskap. Fellesnevneren for artikkelen kan sies å være spørsmålet om anerkjennelsen, rehabiliteringen og kontinuiteten av siidasystemet og videre oppmerksomheten mot tradisjonelle kunnskaper, tenkemåter og forestillinger som vesentlige i konstitueringen og utøvelsen av siidaen. Samtidig er artiklene skrevet med tanke på ulike grupper av lesere eller også ulike sammenhenger for tilnærming til siidaspørsmålene. Den første artikkelen går ut på å synliggjøre siidasystemet og skille det fra den vanlige, offisielle fremstillingen av reindriftsutøvelse i distrikter. Man kan si at siidaens kunnskapstradisjoner tas opp med bakgrunn i en økende oppmerksomhet mot urfolks situasjon og kunnskaper i internasjonal sammenheng. I neste artikkel omtales siidaen i et perspektiv der vinklingen er at først og fremst siidamedlemmene selv er i posisjon til å ha samtaler om og utforme siidaen. Diskusjonen om siidaen som sådan er gitt form av, og kan ses som en parallell til, de kontinuerlige diskusjonene og evalueringene i siidahverdagen om ivaretagelsen av siidaens reinflokk gjennom ulike tider av året i ulike omgivelser. I den tredje artikkelen ses posisjonen av siidaenes kunnskaper og tenkemåter i forhold til konkrete prosesser i Norge med sikte på bærekraftig reindrift innenfor rammen av et selvstyrende siidasystem. I artikkelen gjøres et forsøk på utad, og da kanskje spesielt i norsk og nordisk sammenheng, å synliggjøre betydningen av å bruke siidakunnskaper om reinflokk og dens habitat i denne typen prosesser for å rehabilitere faktisk selvstyrende og fungerende siidaer.

¹⁹⁷ Sara 2009; Sara 2010; Sara 2011a

Siida and Traditional Sámi Reindeer Herding Knowledge

(The Northern Review, Number 30, Spring 2009)

Innledningsvis tegnes en oversikt over forbindelseslinje mellom de såkalte veidesiidaer, hvori inngikk småskalareindrift, og utviklingen av helnomadiserende siidaer tilpasset storskalareindrift. Videre vises det til det til den geografiske utbredelsen av samisk reindrift i dag med de begrensninger inngrep og øvrig bruk av området gir. Deretter dreies fokus på området omfattet av foreliggende studie, dvs. området brukt av Kárášjohka- og Guovdageaidnu-reindriften. Her har spørsmål om den langsiktige balansen mellom reinflokker og beiteressurser eller mer konkret overtallighet av rein og spørsmål om siidaers landrettigheter preget tilnærmingen til reindrift og siida. Det er imidlertid flere andre aspekter ved siidaen, som trass i at de har betydning for disse hovedspørsmålene, ikke er blitt trukket frem. Et av disse aspektene er kunnskapen som ligger i siidaens praksiser og forhold til lokale omgivelser, og som er nært knyttet til siidasystemets overlevelse. Spørsmålet er hvordan denne kunnskapen skal beskrives og om man i anerkjennelsen av siidaen også skal innlemme dens kunnskapsgrunnlag.

Anordningen av reinbeitedistrikter har utgjort det organisatoriske instrumentet for statsmyndighetenes forvaltning av samisk reindrift. Reinbeitedistriktssystemet har vært formet gradvis gjennom lovgivning, først som regulerende bestemmelser i tilpasningen til stenging av riksgrenser for overflytting med reinflokker og senere som et system med distriktsvis gruppering av reineiere som skulle stå solidarisk ansvarlige for skader påført et voksende jordbruk i forbindelse med brukskollisjoner. Reindriften av 1978 bygget videre på og utviklet reinbeitedistriktsinndelingen som et system for regulering og forvaltning av reindriften i Norge. Den offisielle fremstillingen av reindrift er i dag basert på kart og statistiske oversikter over reinbeitedistriktssystemet.

Prinsippene for siidaens sammensetning er av gammel opprinnelse. Hovedelementene er a) enkeltpersoner eller også individuelle reineiere, b) familiebaserte hushold som er de subsistensøkonomiske enheter, c) siidafellesskapet eller også samvirket omkring ivaretagelse av reinflokker, d) siidaens land, ressurser og infrastruktur og e) en halvnomadisk eller nomadisk levemåte i tråd med ressurstilgangen. Tidligere studier har vist et stabilt system av reindriftssiidaer med egne årstidsområder og flytteruter, men også en viss fleksibilitet i tilpasningen til variable og vanskelige omgivelser. Trass i dette uttalte et reindriftslovutvalg på 1960-tallet at siidaen ikke lenger eksisterte i reindriftssamfunnet. Siden det har man kommet til en annen konklusjon og reindriftsloven av 2007 anerkjenner siidaen som en grunnleggende enhet vedrørende arealrettigheter, organisasjon og daglig utøvelse av reindrift.

I klassisk reindriftssamisk litteratur og også i reingjeteres samtaler og fortellinger er det som regel slik at den sammenfattende forståelsen av siidaens rammeverk tas for gitt, og fokuset rettes heller på formingen av siidaen gjennom kunnskapsoverføring og tenkesett, daglige praksiser og tilpasning til omgivelsene. Det er også i 1) det daglige livet og gjennom 2) språket at tradisjonell samisk kunnskap om arbeid med rein utspiller seg. Det er denne sammenhengen som danner artikkelforfatterens utgangspunkt for kunnskap om siida og arbeid med reinflokker, en kunnskap som er videre utdypet med studier av relevant litteratur og samtaler med eldre og erfarne reindriftsutøvere.

Reinvokterkunnskap er utviklet i bestrebelsene på å utøve kontroll over flokker som lever i eget habitat og under forhold med sameksistens av forutsigbarhet og uforutsigbarhet i forholdet til omgivelsene. Tenkemåten preget av dette har ofte vist seg ikke å samsvare med myndighetenes måter å se for seg forvaltningen av reindriftens naturressurser, som på sin side er basert på agronomiske og biologiske fagdisipliners fremstilling av emnet. Vokternes arbeid med reinflokken gjøres i fortløpende kommunikasjon og kompromiss med reinen. Behovet for forutsigbarhet har gjort at kunnskapen som relaterer seg

til denne er basert på observasjon, kategorisering, begrepsutvikling og samtaler omkring observasjoner i profesjonelle fellesfora. Dette kan ses som en parallell til metoder og grundighet man anvender innenfor vitenskapelige studier, og det har også hendt at utøvere og forskere har kommet til lignende konklusjon, hva gjelder for eksempel studier av reinens adferd og diett. Trass i visse likhetstrekk er det likevel også vesensforskjeller mellom tradisjonell reindriftssamisk og vitenskapelig kunnskap. Vitenskapelige studier karakteriseres av datainnsamling som skal tilfredsstillende visse krav til sirkulering, formidling, fremstilling, abstraksjon, reduksjon, avstandsbeskrivelse og universalisering. Tradisjonell reindriftssamisk kunnskap derimot forblir i egne, spesifikke omgivelser der man stadig forsøker å skjelne det forutsigbare fra og samtidig å se det forutsigbare mot et bakteppe av variabilitet og uforutsigbare skifter. Den er i utgangspunktet rettet mot det operasjonelle systemet og egen næringsmessig ressursforvaltning. Sentrale myndigheter har her etter hvert og i økende grad blitt involvert i reindriftsnæringen og dens arealbruk og det er skapt et nytt forvaltningsnivå i kontrast til og ofte i konflikt med reindriftsutøvernes selvstyre. Denne forvaltningen kjennetegnes, som den vitenskapelige kunnskapsproduksjonen som er gitt en rolle her, av et distansert og reduksjonistisk forhold til reindrift. Riktignok er det slik at reindriftsutøvere skal være representert i styrer, ha uttalerett i saker som berører dem og deres kunnskaper skal inkluderes i beslutningsprosessene. Likevel har den tradisjonelle kunnskapen hatt en underordnet betydning i sentrale saker som organisering, økologi og økonomisk utvikling. I Norge er det siden 1989 gjort mye for å bygge opp politiske og utdanningsmessige institusjoner for og av samene, og med å styrke samisk kulturs posisjon og samenes innflytelse på egne saker. Det meste av dette har skjedd på nivå av prinsipielle avklaringer. Imidlertid har ikke oppmerksomheten mot den mer konkretiserte eller praktiske betydningen av dette trengt gjennom alle lag av vitenskapelig, administrativt og politisk arbeid. Samtidig med dette har det i urfolkssammenheng vokst frem en interesse for å ta vare på urfolkenes kunnskap. Ulike typer arbeid på dette felt er imidlertid også blitt kritisert for å

underlegge slik kunnskap en vitenskapelig utvelgelse og omforming hvorigjennom denne kunnskapen fratas allerede marginaliserte folk. Et vesentlig poeng her er at makt strukturerer kunnskap. Skillet mellom tradisjonell og vitenskapelig kunnskap i så henseende kan i reindriftssamisk sammenheng ses på områder der disse to kunnskapstypene overlapper hverandre. Reindriftsutøvere presenteres av og til studier som de ser gyldiggjør deres kunnskaper på visse avgrensede felt, men den bakenforliggende forståelsen av kunnskapstypenes posisjon stenger for en kritikk som kunne ha bidratt til presiseringer og et bredere kunnskapsgrunnlag. Så selv på overlappende felt, der utveksling av kunnskap gjennom kritikk er mulig og ønskelig, har mulighetene for et slikt samvirke vært begrensede.

Mens samtalene i siidaen noen ganger er om orden og forutsigbarhet i forståelsen av omgivelsene, dreier disse seg andre ganger over mot det usikre, åpne og det subjektlike i fornemmelsen av omgivelser og dyr. Beretningene om ulv illustrerer godt den mer helhetlige oppfatningen av omgivelsene. Disse fremstår ikke med en fullstendig tilsynekomst, men gir seg kun delvis til kjenne, nærmest gjennom aktivitets- eller bevegelsesignaturer. Ulvens signatur er drønnet og bruset fra en skremt reinflokk, et brudd med den herskende sedvanlige orden. Umiddelbar forut for dette oppleves også en nærmest usedvanlig, søvndyssende ro, som av vokterne hevdes å være en indikasjon på ulvens nærvær. Denne forestillingen antyder bakgrunnshorisonten av tradisjonell samisk verdensbilde.

Himmellegemene og luftlaget kan også inkluderes i bildet eller spennet fra det regelmessige og forutsigbare til det variable og uforutsigbare. Vær og vind er sentrale for reinvokteren og inngår i forståelsen av termer som *guohtun*, i dette tilfellet sammen med plantedekkets tilstand og dyrs påvirkning på den og dens tilgjengelighet. Samisk verdensanskuelse, som i vitenskapelige arbeider er plassert innenfor en animistisk tradisjon, kan man i denne sammenhengen nøye seg med å tolke som et forhold til omgivelsene der en iakttar påvirkning over

avstander, med atmosfæren som medium, hvori også er innforstått en mental kommunikasjon i forholdet mellom dyr og mellom mennesker og dyr. Heri inngår en erkjennelse av at dyr har subjektive hensikter og er i stand til å uttrykke disse, som anses som en forutsetning for å kunne forholde seg kommuniserende og kompromissende med dyrene, og dessuten reflekterende over egne handlinger. I forbindelse med jakt på ulv har man hatt den forestillingen at jegeren allerede i den mentale forberedelsesfasen står i fare for å avsløre sin jaktmetode overfor ulven. Derfor må den usynliggjøres med flere benevnelser, med ulike konnotasjoner, på ulven og flere lag av tenkte fremgangsmåter i jakten, der en lar den mest aktuelle fremgangsmåten stå sist. Hva angår vokting av reinflokk har man en parallell til dette i lange diskusjoner omkring voktstrategier uten at dette ender i en definitiv beslutning. Videre anses en klart uttrykt hensikt på et tidlig stadium vedrørende disponeringen av spesifikke reinsdyr å innebære økt sannsynlighet for at nettopp dette ikke kan gjennomføres. For vokteren som for jegeren gjelder det å ha et behersket og respektfullt forhold til dyr så vel som til andre deler av omgivelsene. Det en i praksis eller ut fra erfaringsbasert kunnskap vokter seg for i slike sammenhenger, er å forutsette lineær kontroll eller å fremskrive eksisterende omstendigheter og avskrive effekten av omgivelsenes variabilitet og uforutsigbarhet. I siste hånd dreier det seg om tilpasning til svært varierende omgivelser. En slik praktisk og etisk oppmerksomhet om og forståelse av forholdet til omgivelsene er blitt opprettholdt av selvstyrende utøveres betrakningsmåter og erfaringsbaserte beretninger. Spørsmålet er om slik selvmotivert praktisk og etisk oppmerksomhet vil ha noen plass i møtet med offentlig styring og forvaltning.

En selvstyrende siidadrift innebærer en kontinuerlig strøm av informasjonsutveksling, diskusjoner, beslutninger og evalueringer i interaksjon med hendelser og prosesser i et kombinert sosialt og økologisk system. Siidaer bør videre ikke forstås som helt ensartede enheter. Anerkjennelsen av siidaen som sådan må innbefatte selvstyre basert på både siidaers landrettigheter,

sedvaner, tradisjoner og selvstendige kunnskapsprosesser. I øvrig fall vil en ende opp med bare et nytt reinbeitedistriktssystem.

Mainna lágiin galget siiddat joatkahuvvat? Siidda sulladallama gažaldagat

(Sámi Dieđalaš Áigečála 2, 2010)

I siidasammenheng har lange, inngående samtaler omkring reinflokken en lang tradisjon. Disse samtalene har vært åpne for alle siidamedlemmene, og har vært sentrale i videreføring av kunnskaper og samordning av forståelsesformer, og videre i å gjøre den enkelte i stand til å foreta selvstendige, velbegrunnede beslutninger og å gjennomføre ulike oppgaver som angår siidaen. Siidasamtaler ender aldri med annet enn forslagsvise konklusjoner og anerkjenner heller den enkelte aktive partners rett og plikt til å gjøre egne beslutninger i ulike situasjoner som måtte oppstå. I denne artikkelen bruker jeg siidasamtaler som forbilde for å diskutere siidaen som sådan, jeg tenker meg denne som del av en større diskusjon som er åpen for folk som selv deltar i konkret siidautøvelse og også andre som er interessert i å delta i diskusjonen omkring siidaens videreføring og utvikling.

Fra å være forhold som er diskutert internt i og mellom siidaer, er siidaen etter hvert blitt gjenstand for studier og diskusjoner i et videre perspektiv. Det dreier seg om administrative forordninger, rettsforståelse og annen ytre påvirkning som byr på begrensninger og muligheter som kommer i et konfliktforhold til det tradisjonelt selvstyrende og selvregulerende siidasystemet. Rundt dette utvikles det fra 1980-tallet og utover en tverrfaglig vitenskapelig debatt som retter sitt blikk på reindrift i lys av begreper som økologisk bærekraft og teorier omkring forvaltning av beiter som fellesressurser. Etter hvert aktualiseres siidasystemet som alternativ til det administrativt forordnede reinbeitedistriktssystemet. Ved reindriften av 2007 innføres siida som et sentralt begrep og gis en definisjon. Man kan si at det er de institusjonelle sidene

ved siidaen som fremtrer i lovbestemmelsene og gis en rolle i en selvstyrende forvaltning av reindriften, samtidig som også reinbeitedistriktene beholdes som administrative enheter. Som et bakenforliggende forhold har vi utviklingen innenfor folkeretten (som reindriftsloven skal anvendes i samsvar med). En rimelig fortolkning av folkeretten tilsier at siidaen er beskyttet utover de ordninger og regler som spesifikt nevnes i reindriftsloven.

Hva og hvordan kan vi så vite noe om siidaen? Her er vi inne på såkalt epistemologiske spørsmål, som krever en redegjørelse for grunnlaget for vår kunnskap og samtidig en anerkjennelse av at beskrivelser ikke kan være tingen som er beskrevet. Som grunnlag for vår kunnskap har vi tidligere studier av siidaer, andre skriftlige kilder der vi kan spore siidaen, tradisjonelle samiske myter og beretninger, beretninger og beskrivelser som nålevende folk kan bidra med og endelig studier av praksiser og samtaler innenfor rammen av dagens siidaer. I tradisjonelle siidasamtaler forholder man seg til reinflokken, dvs. dens karakter av tilstedeværelse og bevegelse, gjennom dens kanter (dvs. man har sjelden oversikt over indre deler og hele flokken). Etter modell av en slik tilnæringsmåte, og med støtte i tidligere studier av siidaen og også klassisk reindriftssamisk litteratur, har jeg valgt å gi et bilde av siidaen gjennom fire aspekter:

- 1) *duovddalašvuohta* (= territorialitet, "landskapelighet"), dvs. at ulike landskapsenheter, spredt over et stort og/eller langstrakt område, i sum utgjør egne, større enheter som er grunnleggende for forståelsen av siidaer. Trass i at reindriftssiidaer har eksistert over lang tid, er det først gjennom etnografisk arbeider på 1950-tallet at det gis et noenlunde helhetlig bilde over flytteruter og grenser mellom siidaenes årstidsbeiter.
- 2) *siidaguimmešvuohta* (= siidamedlemskap/-partnerskap), dvs. siidadannelser som sammenslutning av folk, den sosiale organisasjon

og siidamedlemmers samvirke. Dette er en side som spesielt sosialantropologiske studier har satt fokus på de siste 50-60 år.

- 3) *máhtolašvuohhta* (= kunnskapsgrunnlag), dvs. kunnskaper som er ivaretatt og utviklet innenfor rammen av siidaen gjennom generasjoner og som skiller seg fra offentlig forvaltningsorganers representasjon av reindriften. Dette er en side ved siidaen som ulike typer forskning har rettet blikket mot de siste 20-30 år.
- 4) *siiddastallan* (= utøvelse av siida), dvs. siidaers tilblivelse gjennom daglig utøvelse eller siidaer som prosesser. I klassisk reindriftssamisk litteratur forstås siidaen som noe gitt og blikket rettes heller mot praksiser, sedvaner og hendelser som inngår i siidautøvelsen.

Med dette har jeg prøvd å gjøre en omvendt fremstilling, nemlig å bruke begreper fra siidasamtaler til en analytisk tilnærming og ordnende tilnærming til litteratur om siidaen. I det følgende bruker jeg reindriftssamiske kunnskaper og tankesett til å nærme meg dagsaktuelle temaer i møtet mellom siidaer og det dominerende offentlige bildet av reindrift.

I litteraturen om samisk reindrift finner man ofte følgende type spørsmål stilt: Hvor mange rein trenger en familie for å klare seg alminnelig bra? Dette spørsmålet er forløperen til en tilnærming til reindrift, og herigjennom siidaen, basert på økonomiske og økologiske modeller og et begrepsapparat knyttet til disse. Heri ligger også en politisk beslutning om hva reindrift, og indirekte siidaer, skal bestå i. Implisitt i dette introduseres også dikotomien natur-kultur, og *boazu* (= reinsdyr som lever i kompromiss med mennesket) løsrives fra siidasammenslutningen og det ryddes plass for reinsdyret (rangifer tarandus) som gjenstand for rene naturvitenskapelige studier. Reindriftnutøverne på sin side tenker og fremstiller ikke siidaen i form av økologiske og økonomiske modeller (vurderinger av kortsiktige og langsiktige balanser og bærekraft er mer å karakterisere som relasjonelle). Det kollektive minnet og den enkeltes egne

erfaringer trekker frem klimatiske år til år variasjoner i omgivelsene, og heri stadige variasjoner i tilgang til ulike typer ressurser. De stabiliserende faktorene for siidaen anses av reindriftsutøverne først og fremst å ha vært kunnskapsgrunnlaget, landskapsgrunnlaget og en kjerne av familiesuksesjon, eller rettere en sammenheng av alle disse gjennom siidautøvelsen.

Máhttovuođđu, eller tradisjonell kunnskap som overføres og tilpasses fra generasjon til generasjon, er noe som siidasamtaler alltid har dreid seg om. I dag opplever vi en økt interesse for denne kunnskapen i vitenskapelige og politiske sammenhenger, spesielt i tilknytning til urfolk. Hos reindriftssamene videreføres den tradisjonelle kunnskapen i praktiske sammenhenger som en opplæring i oppmerksomhet snarere enn en overføring av informasjon. En slik tilnærming til kunnskapstilegnelse innebærer også at enhver ny generasjon reindriftsutøvers tilkjennes rett til egen læringskurve, som er en viktig side ved siidaers selvstyre.

Eksempel på reindriftssamisk tankepremiss: Som nevnt er *boazu* et reinsdyr som vokteren må gjøre kompromisser med. I følge reindriftssamisk tankegang, og også samiske myter, ligger det et kontraktbasert forhold i bunnen for relasjonene mellom reindriftsutøveren og *boazu*. Selve siidaen er således en overenskomst mellom mennesket og *boazu* og understøttes av begge. Siidaen dannes imidlertid ikke bare av overenskomster internt i denne, men også av overenskomster mellom siidaer. I krysningpunktet mellom disse overenskomstene ligger det en interesse av å unngå *duivil* (uoversiktighet skapt av flokksammenblandinger med direkte konsekvenser for eierne) og *boazonákkis* (stor tetthet av rein med direkte konsekvenser for reinen). Sammenhengen er at overenskomster mellom siidaer avgrenser ansvaret mht. etiske spørsmål (eller kontrakten) i forholdet til reinen som noe som tilligger og må håndteres av den enkelte siida, og ikke av “reindriften” som helhet.

Både studier av siidaen og siidamedlemmers egne vurderinger og valg i utviklingen av selvstyrende siidaer må ta utgangspunkt i begrep og problemstillinger som er sentrale i sammenhenger av siidautøvelse. Jeg har her

foreslått fire grunnbegreper eller aspekter i tilnærmingen til siidaspørsmål. Det første dreier seg om forholdet til landskap, forvaltningen av årssyklusressurser og kartleggingen av landrettigheter (*duovddalašvuohta*). Det andre dreier seg om sammenslutningen av folk eller partnerskapet (*siidaguimmešvuohta*), som danner grunnlaget for kollektive og aggregerte trekk ved siidaen, ulikt det som fastholdes av lov og forvaltningsbestemmelser omkring distriktsmedlemskap og siidaandeler. Det tredje aspektet er praktisk og teoretisk kunnskapsgrunnlag (*máhtolašvuohta*) gitt ved overført tradisjonell kunnskap og siidaens videreutvikling av egne kunnskaper, heri bruk av ny og også forskningsbasert kunnskap. Det fjerde aspektet er siidaprosessene (*siiddastallan*) som angir retningen for siidaens utvikling og også baseres på diskusjoner om denne. I denne diskusjonen må det være deltakelse fra alle parter som tilhører siidaen. I det påfølgende vil hver i sin tur måtte ta del i eller foreta selvstendige beslutninger som berører siidaen og avgjør retningen for dens utvikling. Dette gjelder det generelle bildet så vel som den konkrete siidaen.

Land Usage and Siida Autonomy

(Arctic Review on Law and Politics No. 2/2011 volume 2)

Med reindriftsloven av 2007 har man i Norge anerkjent siidaen som rettshaver og grunnleggende arbeidsfellesskap, og derigjennom tatt skrittet mot å vende tilbake til siidasystemet. Dette skjer etter at en rekke interne konflikter i reindriften hadde materialisert seg og eskalert under reinbeitedistriktsregimet. Loven viser til både urfolksrettigheter og behovet for fastsettelse av øvre reintall. Utfordringen er å identifisere aspekter av siidasystemet som har betydning for både opprettholdelse av autonome siidapraksiser og langsiktige balanser mellom reinflokker og deres habitat. Hensikten med artikkelen er å høyne bevisstheten omkring reindriftssamenes tradisjonelle kunnskaper, heri hvordan disse kommer til uttrykk i form av språk.

I reindrifftsloven er det gitt bestemmelser om utarbeidelse av bruksregler. Ut fra opplegg presentert av forvaltningsmyndighetene og diskusjoner blant reindrifftsutøvere vil jeg si at det er to hovedspor å velge mellom i arbeidet med bruksreglene: ett som fokuserer på fastsettelse av reintall og ett som fokuserer på avklaring av siidaers landrettigheter. Under dette ligger det et spørsmål om prioritet, men uansett må en forholde seg til lovens intensjon om siidaers rett til selvstyre i indre anliggender. Spørsmålet er hvordan og i hvilken grad selvstyret kan innarbeides i de to ulike sporene, eller siidaers rett til å basere seg på egne praksiser, kunnskapssystem og verdensanskuelse. Det norske Landbruks- og Matdepartementet har presentert et opplegg for utarbeidelse av bruksregler som prioriterer absolutte datoer og tall heller enn siidaers rettigheter og tradisjoner basert på kontinuerlig overvåking av flokk. Samtidig har de hentet inn helt nye begreper og tilnæringsmåter fra biologisk og økonomisk teori med sikte på regulering av reindrifftsutøvelsen. En arbeidsgruppe bestående av biologer, byråkrater og reindrifftsutøvere oppnevnt av departementet for å utvikle objektive kriterier på økologisk bærekraftig reindrift ender med å anbefale normer for slaktevekter og kjøttavkastning som hovedindikatorer. Den nevner så vidt noen av de tingene som siidafolk selv bruker til å vurdere dyrenes kondisjon, men avviser dem som subjektive og ikke lett målbare. Gruppens konklusjon innebærer således også at indikatorene tilpasses forvaltning på avstand. Alternativet, å bruke siidaens måter for å vurdere og å evaluere rein og flokk som hovedindikator, har man ikke gått inn på. En slik tilnærming ville gitt andre perspektiver på hva som er nødvendig og viktig i de videre prosessene med sikte på opprettholdelse av langsiktige balanser mellom flokker og beiteressurser.

Selv om avklaring av siidaers landrettigheter er nedprioritert, vil slike saker sikkert komme opp på et eller annet tidspunkt i prosessen. Siidaers maktesløshet i dag har nok sammenheng den uavklarte situasjonen med hensyn til siidaers rettigheter og ikke med mangel på kunnskaper om hvordan man tilpasser flokken til tilgjengelige landressurser. Lite har skjedd for å etablere ordninger for rettslig avklaring av konflikter om siidagrenser, og heri styrking av

kunnskaper om samisk reindrift. I denne situasjonen har reindriftssamene vært usikre på hva de kan eller bør gjøre. Så kan man spørre seg om rettssporet er en mer farbar vei mot siidaers selvstyre basert på deres institusjoner, praksiser, begreper og i det hele deres kunnskaper. Reindriftsutøvere som foretrekker dette sporet gjør det i forventning om at fokus rettes på det de anser som viktige for autonome siidaer og at deres kunnskap ikke blir henvist til en marginal posisjon, men at man er enige om å ha det som et utgangspunkt. Kanskje er det rom for en reindriftssamisk tenkemåte, der reinen ikke oppfattes ensidig som et beitedyr, men som et oppmerksomt vesen som i forholdet til mennesket må forutsettes å ha evne til læring og videre krever et kompromiss der flere aspekter av dets liv tas i betraktning. Således må også siidaen forstås som et kompromiss og en stadig søken etter minnelige løsninger. Vokting av flokk inngår i dette forholdet av motstand og kompromiss, der både vokteren, reinen og landskapet spiller inn. Dette samspillet gjenspeiles i begreper som ut fra en felles grunnform avledes til å gjelde henholdsvis vokteren, reinen eller flokken og landskapet. Grunnformen viser til forståelsen av et spesifikt fenomen, heri implikasjonen av forpliktelser og rettigheter som en uadskillelig del av denne. Det er med grunnlag i dette at grenser mellom siidaer er blitt satt i det virkelige liv og virke.

Hva angår en sak som ”overbeiting”, har man samiske begreper som antyder noe lignende. Man har et begrep som viser til høy tetthet av siidaer, og et som viser til høy tetthet av rein med hensyn til alle sider av reinens liv. Det første reiser umiddelbart spørsmål om praksiser, forpliktelser og rettigheter i forholdet mellom siidaer. Det andre reiser lignende spørsmål internt i siidaen, men vil i tilfelle av sammenblandinger av flokker kunne tas opp i forholdet mellom siidaer. Disse begrepene relaterer seg direkte til siidasystemet, noe som begrepet ”overbeiting” absolutt ikke gjør med sin begrunnelse i retrospektive og områdevis studier av beiteplanter. Hva så med reintall? Reindriftssamene har aldri forholdt seg til reintall, men heller til flokkstørrelse, inklusive dens struktur, i vurderingen av tilstrekkelighet av leveområde. Flokker voktes under svært varierende klimatiske forhold. Lykkeligvis er det slik at det er en

fleksibilitet innebygget i flokken. Flokken klarer å tilpasse seg variasjonene med å variere egne kroppsreserver og den årlige vekst. Reindriftssamene evaluerer dyrenes tilstand kvalitativt på fortløpende basis og sammenholder tilstanden med værforhold og driftsmessige begrensninger i foregående årstidsavsnitt. Sammensetningen av siidaens driftsområde er her med på å modifisere effekten av klimatiske variasjoner. Reindriftsmyndighetene har nå likevel anbefalt å fastsette et gitt, persist reintall for bestemte områder, basert på kvantitative data om noen få variabler, som dessuten er innsamlet innenfor rammen av og gjelder et forvaltningssystem som har vist seg å være mislykket. Det er å bestride utøvernes bedømmelsesevne bygd opp gjennom generasjoner. Deres konklusjon er at siidaer kan fastsette et persist øvre reintall. Likevel kan noe slikt vanskelig ses å kunne utgjøre en absolutt bindende beslutning. Dette er det essensielle i skillet mellom reintall beregnet for et gitt område og mulig flokkstørrelse.

I artikkelen er det vist noen eksempler på det dyptgripende forholdet mellom siida og arbeid med reinflokk. I siste hånd er det også siidaene som må ta seg av flokken og tilpasse seg bruksreglene. Alt rammeverk må reflektere kunnskapene, sedvanene og praksisene som siidaers utøvelse baserer seg på. Kontroversene om fastsetting av øvre reintall kan avspore eller utsette spørsmålene om siidaenes rettigheter og derigjennom rehabiliteringen av siidasystemet. I dag er det for siidaene uvisst hvordan de skal gripe an spørsmålet om hvordan de skal oppnå at reglene om bruk av områder, slik det fremgår av § 59 i reindrifftsloven, ikke bryter med siidaers rettigheter etablert på særskilt rettsgrunnlag. Behovet for å få siidaers landrettigheter formelt fastslått ble aktualisert på 1990-tallet, i tråd med utviklingen innenfor folkeretten og en voksende støtte til anerkjennelse av siidasystemet i lovs form. Imidlertid var det allerede på 1740-tallet, i forbindelse med arbeidet med statsgrensedragnings i nord, fremmet krav fra reindriftssamene om at fjellområdene ble fordelt mellom dem i tråd med den tradisjonelle besittelse og en garanti mot fremmed inntrengen. Forslaget om dette ble ikke fulgt opp, og i stedet gikk man hundre år senere i gang med gradvis å forme reinbeitedistriktssystemet. Det gjenstår å se

om disse spørsmålene vil bli løst denne gangen og ikke bli nedgradert til fordel for andre reguleringsmekanismer.

Avsluttende kommentarer

Det er ikke så mange tiårene siden de fleste med formell tilhørighet til innlandskommunene Kautokeino og Karasjok og med reindrift som en vesentlig del av sin levevei, helårig inngikk i ulike siidaer med hensyn til både familiebosted og daglig samhörighet med andre medlemmer av siidaen. Siidaer representerte deres lokale og nomadiserende eller nomadisk-lokale tilhørighet av liv og virke i sin alminnelighet. Øvrige lokalsamfunn heri både tilknytningen og/eller skillet til disse, var forstått gjennom låneordene *márkan*,¹⁹⁸ dvs. steder for marked og administrative gjøremål,¹⁹⁹ *hándal* (handelssted), *dállu* (fastboendes gård) og *gilli* (ansamling av fastboendes gårder, bygd). Og endelig hadde man de sjøsamiske gårder/bygder, benevnt og forstått i perspektiv av den sjøsamiske dialekten som *siidaer*.

På grunn av sentraliseringen av familiebosetningen gjennom 1960- og spesielt 1970-tallet skulle en tro at siidaen mistet sin betydning. I utvekslingen av informasjon om reindriften ville en kanskje tenkt seg å kunne klare seg uten begrepet *siida* ved å forholde seg til kun reinflokk, voktere ved flokken og en distriktsmessig tilhørighet av reineiere og rein. Imidlertid beholder siidaen sin aktualitet og trekkes også frem i reindriftnutøvernes argumentasjon mot en ytterligere utvikling av reinbeitedistriktssystemet. Siidaen lar seg ikke viske ut ved en sentralisering av den i hovedsak permanente familiebosetningen. Det må med andre ord være flere segmenter i siidaen som ikke så lett lar seg rokke. Samvirket i ivaretagelsen av reinflokker har vært et sammenholdende hovedelement i siidaen. Siidakontinuiteten vil således måtte være befestet i forståelsen av sammenhenger som ligger i dette.

¹⁹⁸ Ennå i dag benevnes kommunesentrene Guovdageaidnu og Kárášjohka som *márkkan*.

¹⁹⁹ Pluralis av ordet *márkkan*, dvs. *márkanat*, har betydningen: avholdte markeder/samlinger for administrative gjøremål.

Fremstillingen av siidaen som samisk arv og som fenomen i samisk historie har for en stor del dreid seg om de organisatoriske konturene av såkalte fangstsiidaer, med de sist eksisterende østsamiske siidaer som idealmodeller. Dette er ofte gjort uten tanke på at de i sin form er påvirket av innordningen til ulike statlige forvaltningsmodeller og at vi i realiteten vet lite om diversiteten av siidaer over det større geografiske området og over lengre tidsrom. En annen følge ved fokuset på fangstsiidaens idealmodell er den klart fraværende akademiske interessen for siidaer som utvikler reinnomadismen som den sammenbindende, kollektive virksomheten. Det er imidlertid ikke slik at disse siidaene har vært usett. I ulike typer arkivmateriale og litteratur om reindrift kommer de til syne i den grad at det kan konstateres at de har vært der, og i enkelte tilfeller er det også rettet oppmerksomhet mot visse aspekter ved reindriftssiidaens dannelse, infrastruktur og utøvelse. Innenfor rammen av et vidtfavnende oversiktsbilde av siidaen, kan man strekke seg så langt som til å fastslå at det er en viss type kontinuitet fra de såkalte fangstsiidaer til de såkalte reindriftssiidaer. Det dreier seg om siidaenes vedvarende tilknytning til bestemte, avgrensede områder, videre dens sameksistens av både kollektive og individuelle eller familiebaserte rettigheter og autonome ressursforvaltningspraksiser, og også en overordnet ledelse som siidamedlemmenes gjøremål har måttet innordnes i. Siidamedlemmers eller -familiers eiendomsrett til rein har i norsk (og nordisk) sammenheng vært anerkjent gjennom tidene, men siidaenes kollektive og samtidig eksklusive rett til bruk av bestemte områder er gitt en prinsipiell anerkjennelse først gjennom den aller siste tids rettsutvikling.

Min særskilte interesse for å skrive om siidaen begynte med et mindre arbeid der jeg tok for meg nomadiske reindriftsutøveres forståelse av terreng og landskap som leveområde for rein i Finnmark. Senere har jeg brukt dette i fremstillingen av siidaers tilpasning av flokkdrift til de betydelige klimatiske variasjoner man har i Finnmark, hvori jeg også har redegjort prinsippene for siidaens organisasjon, beslutningsmåter og betydning av både stabilitet og

fleksibilitet i dannelsen av siidaens handlingsrom. Dette er et arbeid som delvis bygger på og er relatert til tidligere sosialantropologisk forskning omkring reindrift og siida. Senere har man i Norge kommet dithen at siidaen er gitt en prinsipiell anerkjennelse i lovs form vedrørende opparbeidede arealrettigheter og status som et arbeidsfellesskap i utøvelsen av reindrift. Det er også lagt opp til bestemte prosesser i arbeidet med å rehabilitere siidasystemet. Knyttet til dette er det forventninger til hvordan ulike problematiske forhold skal finne sin løsning. Jeg har ikke kartlagt eller gjort undersøkelser om hva disse forventninger består i, men forholdt meg til det som er kommet eksplisitt til uttrykk i de begynnende prosessene for å rehabilitere siidasystemet. Ei heller har jeg hatt tilgang til utarbeidede bruksregler og følgelig ikke fått dannet meg et bilde av disse. Jeg har imidlertid registrert at tjenestemenn i forvaltningen har brukt den upretensiøse benevnelsen førstegenerasjonsbruksregler på disse. Videre er det gjennom vinteren 2011/12 i spesielt samisk presse reist betydelig kritikk fra mange siidaers side mot det arbeidet som er utført hittil, mot mangler i fremgangsmåten i arbeidet og mot mangel på iakttakelse av siidaers rettigheter etablert på særskilt grunnlag. Her ligger det utvilsomt problemstillinger som bør gjøres til gjenstand for evaluering og også forskning.

Mitt utgangspunkt og bidrag i sammenheng av forskning omkring siidaen er oppmerksomhet rettet mot siidaens egen tradisjonelle kunnskap, praksiser og tenkemåter eller verdensanskuelse. Det dreier seg om tradisjoner som langt på vei har vært uutnyttede ressurser i forståelsen og fremstillingen av siidaer i et historisk perspektiv. Likevel har de i dag først og fremst betydning som et vesentlig element i en suksessiv videreføring av siidaen og siidasystemet. Noe av mitt hovedfokus er rettet mot betydningen av å iakttå og reelt bruke tradisjonelle siidakunnskaper også i de formelle prosessene for å rehabilitere og videreføre siidaen og siidasystemet. Situasjonen i dag er at visse rammebetingelser for videreføringen av siidaen vil måtte fastsettes i et ytre politisk, rettsavklarende og offentlig forvaltningsmessig felt, mens siidaen som sådan utøves og formes lokalt i et økologisk og sosialt samhandlende felt.

Siidaenes egne kunnskaper og forståelsesformer eller innenfra-perspektivet på siidaen og siidasystemet kan ikke fullt ut avgrenses til siidaintern bruk, men må kunne oversettes og fortolkes utad i den grad det kreves for å få til en samforståelse av hva som er vesentlig i tilretteleggingen for videreføring av siidaer som sådanne. I mitt arbeid har jeg trukket frem avgrensede deler av tradisjonelle kunnskaper og forståelsesformer for å gi et bilde av hvordan siidaenes begrepsapparat kan aktiveres og bakenforliggende forståelsesformer utlegges i både siidainterne diskusjoner og utadrettet representasjon av den enkelte siida og siidasystemet i det hele. Det må presiseres at jeg kun har trukket frem et begrenset antall eksempler fra den delen av kunnskapsgrunnlaget som jeg vet deles av og anvendes i forholdet mellom siidaer innenfor det avgrensede området som Guovdageaidnu- og Kárášjohkasiidaer omfatter, eller som skulle være lett gjenkjennelige i dette områdets tradisjon. Hele dette kunnskapsgrunnlaget er såpass omfangsrikt at selv det grunnlagsmaterialet som jeg har plukket eksemplene fra vil være et utvalg og sannsynligvis innebære en betydelig utelukkelse av ulike kunnskaper og praksiser. Utover dette vil det også være visse kunnskaper og praksiser som er spesifikke for de ulike siidaer, f.eks. slike som er knyttet til det ytterst siidalokale landskapet. En annen del av mitt hovedfokus har således vært rettet mot betydningen av at siidamedlemmer selv reflekterer over det siidakollektive og også egen siidaspesifikk kunnskapsgrunnlag i forhold til siidaens innbyrdes liv og utvikling og også i forhold til siidaens representasjon utad.

Referanser

- Agrawal, A. (2002): Indigenous knowledge and the politics of classification. I *International Social Science Journal* 173, September 2002: *Indigenous knowledge*, s. 287-297. Blackwell publishing/ UNESCO.
- Aikio, S. (1992): *Olbmot ovdal min*. Sámi Instituhtta/Girjegiisá OY, Ohcejohka.
- Alver, B. G. og Øyen, Ø. (2007): Challenges of Research Ethics: An Introduction. In Apo, Satu – Bausinger, Hermann – Blache, Martha – Miles Foley, John – Siikala, Anna-Leena: *FF Communications edited for the folklore fellows*, s. 11-55. Vol. CXL, No. 292. Suomalainen Tiedeakatemia/ Academia Scientiarum Fennica. Helsinki.
- Anderson, David G. (2002): *Identity and Ecology in the Arctic Siberia: The Number One Reindeer Brigade*. Oxford University Press, Oxford.
- Aronsson, K-Å. (2005): Arkeologiske och paleoekologiska undersökningar av renskötarpplatser. I O. Andersen (red.): *Fra villreinjakt til reindrif – Gåddebivdos boatsojsujttuj*, s. 109-123. Tjálarájdde/Skriftserie nr. 1 – 2005. Árran julevsáme guovdásj – Árran lulesamisk senter.
- Bajos (1989): Analyse og plan for organisering av utnyttelse av beite- og driftsarealet i reinbeitedistrikt 17/18, Karasjok høst-/vinter-/vårbeiter, Ovdánahttinfitnodat Bajos, Guovdageaidnu.
- Barth, F. (1964): *Nomads in South Persia*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Beach, H. (1981): *Reindeer Herd Management in Transition*. Acta Universitatis Uppsaliensis, Uppsala.
- Benjaminsen, T.A. og Svarstad, H. (2010): *Politisk økologi. Miljø, mennesker og makt*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Berkes, F. (2008): *Sacred Ecology*. Routledge, New York. Second edition
- Berkes, F. & Berkes, M. K., (2006): *Ecological Complexity, Fuzzy Logic and Holism in Indigenous Knowledge*. Draft. University of Manitoba.
- Berkes, F. og Folke, C., (red.) (1998): *Linking social and ecological systems. Management practices and social mechanisms for building resilience*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Bjørklund, I. (1991): Samisk reindrif som pastoral tilpasningsform. I N.C. Stenseth, N. Trandem, G. Kristiansen (red.): *Forvaltning av våre fellesressurser*, s. 181-188. Ad Notam Forlag, Oslo.
- Bjørklund, I. (1999a): Når ressursene blir allmenning – samisk ressursforvaltning mot det 21. århundre. I Bjørklund (red.): *Norsk ressursforvaltning og samiske rettighetsforhold. Om statlig styring, allmenningens tragedie og lokale sedvaner i Sápmi*, s. 15–28. Ad Notam, Gyldendal, Oslo
- Bjørklund, I. (1999b): Den nasjonale integrasjon av det samiske reindrifssamfunn.. I Bjørklund (red.): *Norsk ressursforvaltning og samiske rettighetsforhold. Om statlig styring, allmenningens tragedie og lokale sedvaner i Sápmi*, s. 52-68. Ad Notam, Gyldendal, Oslo.
- Bjørklund, I. red. (1999c): *Norsk ressursforvaltning og samiske rettighetsforhold. Om statlig styring, allmenningens tragedie og lokale sedvaner i Sápmi*. Ad Notam, Gyldendal, Oslo.

- Bjørklund, I. og Brantenberg, T. (1981): *Samisk reindrift – norske inngrep. Om Altaelva, reindrift og samisk kultur*. Universitetsforlaget, Tromsø/Oslo/Bergen.
- Brantenberg, T. (1999): Samisk sedvane og norsk rett. – I Bjørklund (red.): Norsk ressursforvaltning og samiske rettighetsforhold. Om statlig styring, allmenningens tragedie og lokale sedvaner i Sápmi, 158–181. Oslo: Ad Notam, Gyldendal, Oslo.
- Brox, O. (1989): *Kan bygdenæringene bli lønnsomme?* Gyldendal Norsk Forlag, Oslo.
- Brox, O. (1990): The Common Property Theory: Epistemological Status and Analytical Utility. *Human Organization* 49 (3), s. 227-235.
- Bær, A. (1958): Muiltalusat. I Hætta, L. og Bær, A.: *Muiltalusat*. Universitetsforlaget, Oslo. (Manuskript fra 1860).
- Charmaz, K. (2006): *Constructing grounded theory: a practical guide through qualitative analysis*. Sage, London.
- Eidlitz Kuoljok, K. (2011): *Den samiske sitan och vinterbyarna*. Institutionen för kulturanthropologi och etnologi vid Uppsala Universitet, Uppsala.
- Eira, I.M.G. (2012): Muohttaga jávohis giella – Sámi árbevirolaš máhttu muohttaga birra dálkkádatrivdanáiggis/The Silent Language of Snow – Sámi traditional knowledge of snow in times of climate change. Čálus grádii/A dissertation for the degree of Philosophiae Doctor, Universitetet i Tromsø.
- Eira, I.M.G., Magga, O.H. og Eira, N.I. (2010): Muohtatearpmaid sisdoallu ja geavahus. *Sámi dieđalaš áigečála* 2, 2010, s. 3-24. Sámi Allaskuvla/Romssa Universitehta, Guovdageaidnu/Romsa.
- Eira, N.I. (2011): *Bohccuid luhtte*. Nils Isak Eira & DAT os, Guovdageaidnu. Første utgave 1994.
- Fellman, J. (1906): Anteckningar under min vistelse i Lappmarken. I-IV. Helsingfors.
- Fellman, I. (1910): Handlingar och uppsatser angående Finska Lappmarken och lapparne. Vol. I, Helsingfors.
- Fjellström, P. (1985): *Samernas samhälle: i tradition och nutid*. Norstedt, Stockholm.
- Fox, J. L. (1998): Finnmarksvidda: Reindeer Carrying Capacity and Exploitation in a Changing Pastoral Ecosystem. I S. Jentoft (red.): *Commons in Cold Climate*, s. 17-40. Ad Notam Gyldendal, Oslo.
- Hansen, L.I. og Olsen, B. (2004): *Samenes historie fram til 1750*. J.W. Cappelens Forlag, Oslo.
- Hedman, S. D. (2005): Renskötelsns uppkomst i Övre Norrlands skogsområden. I O. Andersen (red.): *Fra villreinjakt til reindrift – Gåddebivdos boatsojsujttuj*, s. 13-21. Tjålarájddo/Skriftserie nr. 1 – 2005. Árran julevsáme guovdásj – Árran lulesamisk senter.
- Heikkilä, L. (2006): Comparison of Indigenous and Scientific Perceptions of Reindeer Management. – I B. C. Forbes, M. Bölter, L. Müller-Wille, J. Hukkinen, F. Müller, N. Gunslay, Y. Konstantinov (red.): *Reindeer Management in Northernmost Europe*, s. 73–93. Ecological Studies, Vol. 184, Berlin - Heidelberg: Springer-Verlag.
- Helle, T. og Kojola, I. (2006): Population Trends of Semi-Domesticated Reindeer in Fennoscandia – Evaluation of Explanations. – I B. C. Forbes, M. Bölter, L. Müller-Wille, J. Hukkinen, F. Müller, N. Gunslay, Y. Konstantinov (red.): *Reindeer Management in Northernmost Europe*, s. 319–339. Ecological Studies, Vol. 184, Berlin - Heidelberg: Springer-Verlag.
- Holmberg, U. (1987): *Lapparnas religion*. Centre for Multiethnic Research, Uppsala.

- Hultblad, F. (1968): *Övergång från nomadism til agrar bosättning i Jokkmokks socken*. Acta Lapponica, Nordiska Museet. Almquist & Wiksell/Gebbers, Stockholm.
- Hågvar, G. (2006): *Den samiske rettsdannelse i indre Finnmark*. Diedut nr. 2 2006. Sámi Instituhtta – Norden, Kautokeino.
- Ims, A. og Kosmo, A. (2001): *Høyeste reintall for distriktene i Vest-Finnmark*. Reindriftsforvaltningen, Alta.
- Ingold, T. (1980): *Hunters, pastoralists and ranchers*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Ingold, T. (2006): *The Perception of the Environment. Essays in livelihood, dwelling and skill*. Routledge, London – New York.
- Itkonen, T.I. (1948): *Suomen lappalaiset vuoteen 1945*. Vol. I-II. WSOY, Porvoo – Helsinki 1948.
- Jebens, O. (1999): *Om eiendomsretten til grunnen i Finnmark*. Cappelen Akademisk Forlag, Oslo.
- Jentoft, S. (1998): *Almenningens komedie. Medforvaltning i fiskeri og reindrift*. Oslo: ad Notam, Gyldendal, Oslo.
- Johansen, B., Spjelkavik, B. og Tømmervik, H. (1991): *Det biologiske ressursgrunnlaget for Finnmarksreinen i Stenseth, Trandem og Kristiansen (red.): Forvaltning av våre fellesressurser: Finnmarksvidda og Barentshavet i et lokalt og globalt perspektiv*. ad Notam, Gyldendal, Oslo.
- Johansen, B., Johansen, M-E. & Karlsen, S. R. (1995): *Vegetasjons- og beitekartlegging i Finnmark og Nord-Troms*. Norut Rapport IT 2026/1-1995.
- Johansen, B. & Karlsen, S.R. (2000): *Finnmarksvidda – kartlegging og overvåking av reinbeiter – status 1998*. Norut IT Rapport IT546/1-2000.
- Johansen, B. & Karlsen, S.R. (2005): *Monitoring vegetation changes on Finnmarksvidda, Northern Norway, using Landsat MSS and Landsat TM/ETM + satellite images*. *Phytocoenologia* 35, S. 969-984.
- Joks, S. (2007): *Boazodoalu máhtut áiggis áigái: etniid doaibma árbevirolaš oahpaheamis boazodoalus*. Diedut 3/2007, Sámi Instituhtta.
- Jonassen, J. og Kalstad, A.S. (2003): *Internrettslige betraktninger om reindriften. Reindriften i skjæringspunktet mellom intern organisering og norsk rett*. www.robertsen.no/html/rettsomraader/artikler/Siida08_12.rtf
- Landrø, M.I. og Wangensteen, red. (1998): *Bokmålsordboka*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Latour, B. (2004): *Politics of Nature. How to Bring the Sciences into Democracy*. Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts – London, England.
- Lenvik, D. og Trandem, N. (1991): *Forvaltning av tamrein i Nord-Norge: status og muligheter i Stenseth, Trandem og Kristiansen (red.): Forvaltning av våre fellesressurser: Finnmarksvidda og Barentshavet i et lokalt og globalt perspektiv*. ad Notam, Gyldendal, Oslo.
- Lilienskiold, H. (1942): *Finnmark omkring 1700*. Vol. II. Speculum Boreale. Nordnorske samlinger. Etnografisk Museum, Oslo.
- Magga, O.H., Oskal, N. og Sara, M.N. (2001): *Dyrevelferd i samisk kultur*. Rapport 19.11.2001. Landbruks- og Matdepartementet, Oslo.
- Magnus, O.G. (1555/ 1976): *Historia om de nordiska folken*. John Granlund, Örebro.
- Manker, E., 1953: *The Nomadism of Swedish Mountain Lapps: the siidas and their migratory routes in 1945*. Acta Lapponica VII, Stockholm.
- Manker, E. (1960): *Fångstgropar och stalotmtar. Kulturlämningar från lapsk forntid*. Acta Lapponica XV, Stockholm.

- Mazzullo, N. og Ingold, T. (2008): Being Along: Place, Time and Movement among Sámi People i Bærenholdt, J.O. og Granås, B. (red.): *Mobility and Place*, s. 27-38. Ashgate, Hampshire/England – Burlington/USA.
- Mulk, I.-M. (2005): Bosättningsmönster, vildrensjakt och tamrenskötsel i Lule Lappmark, 100 e.Kr. – 1600 e.Kr. I O. Andersen (red.): *Fra villreinjakt til reindrifft – Gåddebivdos boatsojsujttuj*, s. 33-59. Tjålarájddo/Skriftserie nr. 1 – 2005. Árran julevsáme guovdásj – Árran lulesamisk senter.
- Nergård, J.-I. (2006): Den levende erfaring. En studie i samisk kunnskapstradisjon. Cappelen Akademisk Forlag, Oslo.
- Nickul, K. (1948): The Skolt Lapp Community. Suenjelsijd during the year 1938. Acta Lapponica V, Stockholm.
- Nickul, K. (1977): Skolsitans arkiv, i K. Bergsland (red.): Samenes og sameområdenes rettslige stilling historisk belyst. Foredrag og diskusjoner på symposium avholdt 7.-9-november 1973, s. 166-199. Universitetsforlaget Oslo/Bergen/Tromsø.
- Nielsen, K. og Næsheim, A. (1979): *Lappisk (samisk) ordbok – Lapp Dictionary. Vol. I-V*. Universitetsforlaget, Oslo. (Første opplag utgitt i perioden 1938-1962.)
- Nilsen, R. og Mosli, H (1994): Inn fra vidda. Hushold og økonomisk tilpasning i reindriffta i Guovdageaidnu 1960-1993. Bajos/NORUT Samfunnsforskning, Tromsø.
- Nissen, K. og Kvamen, I. (1962): Major Peter Schnitlers grenseeksaminasjonsprotokoller 1742-1745. Bind I. Kjeldeskriftfondet, Oslo.
- NOU 2001:35: *Forslag til endringer i reindrifftsloven*. Statens forvaltningstjeneste, Oslo.
- NOU 1993: 34 *Rett til og forvaltning av land og vann i Finnmark*. Statens forvaltningstjeneste, Oslo.
- Ot.prp. nr. 28 (1994-95): Om lov om endringer i reindrifftsloven, jordskifteloven og viltloven. Dep., Oslo.
- Ot.prp. nr. 25 (2006-2007): *Om lov om reindrifft (reindrifftsloven)*. Dep., Oslo.
- Oskal, N.(1995): *Det rette, det gode og reinlykken*. Avhandling til dr.art.graden i filosofi, Universitetet i Tromsø.
- Oskal, N. (2004): Náhppi og det sosiale rommet. Om samisk brukskunst og estetisk autonomi. I G. Guttorm og J. Sandven (red.): *Sløyden, minoritetene, det flerkulturelle og et internasjonalt perspektiv*, Techne B 13/2004, s. 69-80. Nordfo, Høgskolen i Telemark, Notodden.
- Paine, R. (1964a): Herding and Husbandry: Two basic Distinctions in the Analyses of Reindeer Management. *Folk* 6(1): 83-88. København
- Paine, R. (1964b): Lapp Betrothal. A. Furumark et al. (red.) *Lapponica*, s. 234-263. Studia Ethnographic Uppsaliensia. Uppsala, 1964.
- Paine, R. (1970): Lappish Decisions, Partnerships, Information Management and Sanctions. A Nomadic Pastoral Adaptation. *Ethnology vol IX*, s. 52-67.
- Paine, R. (1992): Social Construction of the 'Tragedy of the Commons' and Saami Reindeer Pastoralism. *Acta Borealia*, 1992:2. Oslo.
- Paine, R. (1994): *Herds of the tundra*. Smithsonian Institution Press, Washington.
- Pedersen, S. (1994): Bruken av land og vann i Finnmark inntil første verdenskrig. I NOU 1994: 21 *Bruk av land og vann i Finnmark i historisk perspektiv. Bakgrunnsmateriale for Samerettsutvalget*, s. 13-133. Statens forvaltningstjeneste, Oslo.
- Pehrson, R.N. (1964): The Bilateral Network of Social Relations in Könkämä Lapp District. Universitetsforlaget, Oslo.

- Prestbakmo, H. (1994): *Lavbeitene på Finnmarksvidda. Endringer fra 1960 til 1990*. Småskrift 1, Reindriftsadministrasjonen, Alta.
- Pirak, A. (1993): *Jáhtee saame viessom*. Th. Blaasværs Forlag, Kristiansund. (Første gang utgitt 1937).
- Polanyi, M. (2000): *Den tause dimensjonen: en innføring i taus kunnskap*. Spartacus, Oslo.
- Qvigstad, J. og Wiklund, K.B. (1929): *Major Peter Schnitlers grenseeksaminasjonsprotokoller 1742-1745*. Bind II. Kjeldeskriftfondet, Oslo.
- Qvigstad, J. (1944): *De lappiske appellative stedsnavn*. Institutt for sammenlignende kulturforskning. Aschehoug & Co., Oslo.
- Ravna, Ø. (2008): *Rettsutgreiing og bruksordning i reindriftsområder*. Gyldendal Akademisk Forlag, Oslo.
- Riksrevisjonen: Dokument nr. 3:12 (2003-2004): *Riksrevisjonens undersøkelse av bærekraftig bruk av reinbeiteressursene i Finnmark*. Oslo, 2004.
- Ruong, I. (1969): *Samerna*. Bokförlaget Aldus/Bonniers, Stockholm.
- Røstad Fløtten, I., Päiviö, N.J. og Ravna, Ø. (2002): *Utredning om reinbeiterettigheter. Vinterbeiteområdene i Vest-Finnmark*. Reindriftsforvaltningen, Alta.
- Sammallahti, P. (1998): *The Saami Language. An introduction*. Davvi Girji, Kárášjohka.
- Sara, M.N. (1990): *Badjealáhusláhki ja boazodoalpolitihkka*. Diedut 1990:2, Sámi Instituhtta, Guovdageaidnu.
- Sara, M.N. (1999): *Praktisk reinbeitebruk – tradisjonelle kunnskaper*. I Rangifer Report NO.3 1999 (93-101), Nordisk Organ for Reinforskning (NOR).
- Sara, M.N. (2001a): *Reinen – et gode fra vinden*. Davvi Girji, Kárášjohka.
- Sara, M.N. (2001b): *Boazu lea biekká buorri*. Davvi Girji, Kárášjohka.
- Sara, M.N. (2003): *Gumpe, sápmelaš ja boazu*. SA-raporta/SH-rapport nr. 3, Sámi Allaskuvla.
- Sara, M.N. (2006a): *Reindrift og grensesperringer – om eldre tiders årssyklus i Kautokeino*. Tidsskriftet Ottar nr. 259 – 2006, Tromsø (4-9).
- Sara, M.N. (2006b): *K. Nissena jearahallamat Suoma bealde 1911:s*. SA-raporta/SH-rapport nr. 2 (2006), Sámi Allaskuvla, Guovdageaidnu.
- Sara, M.N. (2006c): *Guovdageainnu boazodoalu siiddastallan áiggiid čađa*. Muhtun čilgehusat, listtut, artihkkalat, čoahkkinčállosat ja jearahallamat. SA-raporta/SH-rapport nr. 1 (2006), Sámi Allaskuvla, Guovdageaidnu.
- Sara, M.N. (2009): *Siida and Traditional Sámi Reindeer Herding Knowledge*. *The Northern Review, Number 30, Spring 2009*, s. 152-178. Yukon College, Whitehorse, Canada.
- Sara, M.N. (2010): *Mainna lágiin galget siiddat joatkahuvvat? Siidda sulladallama gažaldagat*. *Sámi Dieđalaš Áigečála*, 2, 2010, s. 25-55. Sámi Allaskuvla, Guovdageaidnu/Romssa universitehta Sámi dutkamiid guovddáš, Romsa.
- Sara, M.N. (2011a): *Land Usage and Siida Autonomy*. *Arctic Review on Law and Politics No. 2/2011 volume 2*, s. 138-158. Gyldendal Nortsk Forlag, Oslo.
- Sara, M.N. (2011b): *Eatnamat*. I N.I. Eira: *Bohccuid luhtte* (27-51), Nils Isak Eira & DAT os, Guovdageaidnu. Første utgave 1994.
- Sara, O.K., Hætta, J.I. og Rushfeldt, I. (1994): *Reindriften i Finnmark. Lovgivning og distriktsinndeling*. Reindriftsadministrasjonen, Alta.
- Scott, C. (2006): *Spirit and Practical Knowledge in the Person of the Bear among Wemindji Cree Hunters*. *Ethnos 71:1* 2006, s. 51-66.

- Selvik, K., Myklevold, M., Hætta, J.I., Wetlesen Borge, O., Grimstad, K., Holth Skaltvedt, H. Og Willenfeldt, T. (2006): *Om siidaens rolle i reindriftslovgivningen*. Landbruks- og matdepartementet, Oslo.
- Severinsen, A. (2006): *Reineiernes sedvanerett i reinbeitedistriktene Essand og Riasten*. Dieđut 1-2006. Sámi Instituhtta, Guovdageaidnu.
- Skum, N. N. (1955): *Valla renar*. Acta Lapponica X, Nordiska Museet, Uppsala.
- Smith, P.L. (1938): *Kautokeino og Kautokeinolappene*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Solbakk, Aa. (2007): *Sápmi Sameland. Samenes historie fram til 1751*. Davvi Girji, Kárášjohka.
- Solem, E. (1970): *Lappiske rettsstudier*. Universitetsforlaget, Oslo/Bergen/Tromsø. (Første opplag 1933)
- Staunæs, D. (2007): Subversive analysestrategier – eller governmentality i kjole, fjerboa og sari, s. 252-268 i Kofoed, J. & Staunæs, D.: *Magtballader – magt, modstand og menneskers tilblivelse*, s. 252-268. Danmarks Pædagogiske Universitetsforlag.
- Steen, A. (1956): *Kautokeinostudier*. Norsk Folkemuseum, Oslo.
- St.meld. nr. 28 (1991-92): *En bærekraftig reindrift*. Landbruksdepartementet, Oslo.
- Storli, I. (1994): ”Stallo”-boplassene. *Spor etter de første fjellsamer?* Novus Forlag/Instituttet for sammenlignende kulturforskning, Oslo.
- Storli, I. (1996): On the Historiography of Sami Reindeer Pastoralism. I A. R. Nielsen, B. Olsen, D. Storm, T. Thuen (red.): *Acta Borealia, Volume 13, 1-1996*, s. 81-115. Novus Forlag, Oslo.
- Strøm Bull, K. (1997): *Studier i reindriftsrett*. Tano, Aschehoug, Oslo.
- Strøm Bull, K. (2005): *Reinbyer i Finnmark på begynnelsen av 1900-tallet*. Sámi Instituhtta, Guovdageaidnu.
- Strøm Bull, K., Oskal, N. og Sara, M.N. (2001): *Reindriften i Finnmark. Rettshistorie 1852-1960*. Cappelen Akademisk Forlag, Oslo.
- Swedenborg, L., red. (1988): *Norstedts stora svenska ordbok*. Språkdata Göteborgs Universitet och Esselte Studium AB, Göteborg.
- Sørland, R. (1978): *Reindriftsnæringens økonomi*. Norges landbruksøkonomiske Institutt.
- Tanner, V. (1929): *Antropogeografiska studier inom Petsamo-området*. Fennia 49, 4. Helsingfors.
- Tegengren, H. (1952): *En utdöd lappkultur i Kemi Lappmark*. Studier i Nordfinlands kolonisationshistoria. Åbo.
- Tegengren, H. (1977): Samernas i Kemi Lappmark rätt till bäverfänge, i K. Bergsland (red.): *Samenes og sameområdenes rettslige stilling historisk belyst*, s. 34-53. Foredrag og diskusjoner på symposium avholdt 7.-9-november 1973. Universitetsforlaget Oslo/Bergen/Tromsø.
- Turi, J. (2010): *Muitalus sámiid birra*. ČálliidLágádus, Kárášjohka. (Utgitt første gang i 1910).
- Turi, K.N. (1982): *Áiggít rivdet*. Járgalæddji Å/S, Deatnu.
- Tyler, N.J.C., Turi, J.M., Sundset, M.A., Strøm Bull, K., Sara, M.N., Reinert, E., Oskal, N. Nellesmann, C., McCarthy, J.J., Mathiesen, S.D., Martello, M.L., Magga, O.H., Hovelsrud, Hanssen-Bauer, I., Eira, N.I., Gaup Eira, I.M., Corell, R.W. (2007): Saami Reindeer Husbandry under Climate Change: Testing a Generalised Framework for Vulnerability studies on the sub-Arctic Social-Ecological System. *Global Environmental change, Issue 2, May 2007*, s. 191-206.

- Vorren, Ø. (1962): *Finnmarkssamenes nomadisme I og II*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Vorren, Ø. og Manker, E. (1976): *Samekulturen*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Vorren, Ø. (1978a): Siida-områder på "Sør-Fieldit" under veidekulturens siste fase. I S. Hals (red.): *Kultur på karrig jord. Festskrift til Asbjørn Nesheim*, s. 259-274. Norsk Folkemuseum, Oslo.
- Vorren, Ø. (1978b): Bosetning og ressursutnytting. I NOU 1978: 18A: *Finnmarksvidda. Natur-kultur*, s. 144-181. Universitetsforlaget Oslo/Bergen/Tromsø.
- Vorren, Ø. (1989): Veidekulturens arealfordeling, siidagrenser og ressursutnytting i Samelands nordøstlige strøk i B. Aarseth (red.): *Grenser i Sameland*, s. 12-42. Norsk Folkemuseum, Oslo.
- Ween, G. (2005): *Sørsamiske sedvaner: tilnæringer til rettighetsforståelser*. Diedut 5-2005. Sámi Instituhtta, Guovdageaidnu.
- Whitaker, I. (1955): *Social relations in a nomadic Lappish community*. Norsk Folkemuseum, Oslo.

Lover og konvensjoner

- Grunnloven: Kongeriket Norges Grunnlov. Lokalisert 10. desember 2013, på <http://grunnloven.lovdato.no/>
- ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater. Lokalisert 10. desember 2013, på <https://www.regjeringen.no/nb/tema/urfolk-og-minoriteter/samepolitikk/midtpalte/ilokonvensjon-nr-169-om-urbefolkninger-o/id451312/>
- Reindriftsloven (1978): Lov 1978-06-09 nr 49: Lov om reindrift (opphevet).
- Reindriftslovens lovendring (1996): Lov nr 8/1996: Lov 23. februar 1996 nr 8 om endringer i reindriftsloven, jordskifteloven og viltloven.
- Reindriftsloven (2007): Lov om reindrift (reindriftsloven). Lokalisert 10. desember 2013, på <http://www.lovdato.no/all/nl-20070615-040.html>

Artikler

